

DOM IN SVET

Dom in svet, letnik 53, številka 9-10

Vsebina

Leposlovje in znanstvo:

- Jože Dular / Sedmina. 361.
P. Claudel-Tone Čokan / Praški Jezušček. 362.
Matija Malešič / Škrlatno nebo na vzhodu in zahodu. 363.
Dušan Ludvik / Balada o beraču. 391.
Jože Šmit / Večeri pred zimo. 392.
Vinko Beličič / Cesta. 392.
Jože Krivec / Pot navzdol. 393.
Jože Šmit / Večer ob trtah. 410.
Pepči Marinčeva / Večeri med gmajnami. 411.
Ksaver Meško / Bridkost. 412.
France Balantič / Soneti (Sonet, Magistrale, Lepoti). 414.
Anton Vratuša / Korš in prešernoslovje. 416.
Pepči Marinc / Petnajstletna. 428.
Pepči Marinc / Odmevi. 428.
France Kunstelj / Težke ure gospoda Tadeja. 429.
Jože Šmit / Križ. 438.

Razglednik:

- Književnost:** Al. Gradnik: Zlate lestve (Fr. Vodnik). 439. / Zofja Kosak-T. Debeljak: Križarska vojska (Fr. Vodnik). 441. / Aleš Ušeničnik: Izbrani spisi VII.—IX. zv. (J. Rakovec). 443.
- Umetnost:** Ob dvestoletnici A. Füblija (dr. S. Mikuž). 446. / Podbevšek: Jakopič (dr. S. Mikuž). 448.
- Zapiski:** Padova na čelu slavističnih študij v Italiji (M.-o.). 452. / Vseučilišča v Italiji (D. P.). 454.
- Vinjete napravil Marijan Tršar.

Dom in svet izhaja 15. vsakega meseca, desetkrat v letu, z izjemo mesecev julija in avgusta. — Naročnina znaša letno 40 lir, za dijake 35 lir, če plačajo vso vsoto naenkrat, sicer je dovoljeno plačevanje v obrokih. — Izdaja ga konzorcij Doma in sveta: dr. Joža Lovrenčič, Mirko Javornik, dr. Stane Mikuž, Severin Šali, dr. Tine Debeljak in dr. Alojzij Odar. — Odgovorni izdajatelj: dr. Alojzij Odar. Odgovorni urednik dr. Tine Debeljak, Ljudska tiskarna. — Upravništvo: v Ljubljani, Pred škofijo 5. — Tisk in klišeji Ljudske tiskarne v Ljubljani. — Za tiskarno odgovarja: Kramarič Jože.

Jože Dular I Sedmina

Na žalostno sedmino
nas je povabil čas.
Zdaj pijemo grenko vino,
ki ga je postavil pred nas.

Motni so pogledi,
ni nam do besed.
V naši tegobni sredi
obraz počiva bled.

Nebo je zvezde skrilo
za težek prt noči,
iz njega na gomilo
pretiho sneži.

Tone Claudel | Praški Jezušček

Sneži. Veliki svet je nedvomno zaspal. Gruden.
A kako prijetno je, moj Bog, v tej mali izbi. Buden
samo je ogenj v peči, kjer žareče premog tli
in barva strop dremavi sij,
čuje se le lahen šum, ko voda vre.
Gori na polici na steni spalnice,
pod steklenim pokrivalom in s krono na glavi,
držec v eni roki svet, a drugo v vedni pripravi,
da pokrije te male, ki so mu v varstvo dani,
ves ljubek v svoji veliki obleki svečani,
ogromno rumeno pokrivalo Ga še bolj poveličuje,
Praški Jezušček kraljuje in prestoluje.
Sam je, čez Njega ognjišča luč je razlita,
kot čez hostijo, ki na dnu svetišča je skrita,
Otrok-Bog nad svojimi malimi brati bdi do jutranjega svita.
Kot dih, ki ga nihče ne čuje
pričujočnost božja sobo vso napolnjuje,
prav tako kot te uboge stvari nedolžne in vsakdanje!
Kadar je On z nami, je lahko brezskrbno naše spanje.
Lahko spimo, Jezus, naš brat, med nami živi.
On je z nami in z Njim so tudi vse dobre stvari:
čudovita podoba in lesen konjiček
in ovčka — vsi trije so postavljeni v svoj kotiček.
In mi spimo, toda vse dobre stvari so z nami!
Zavese so zagrnjene... Zunaj, bogvedikje, se predrami
v snegu in noči menda ure glas brni.
Otrok v svoji posteljici srečno ve,
da spi in da nekdo, ki ljubi ga, nad njim bedi,
se obrne, pretegne roke, mrmraje se nekaj oglasi,
se poskuša zbuditi, a še bolj zaspi.

Tone Čokan

Matija Malešič

Škrlatno nebo na vzhodu in zahodu

12.

Ko je cerkovnik pozvonil in oznanil, da stopi čez hip iz cerkve duhovnik s sveto popotnico, je po mestu zašumelo. Ljudje so zdrveli na ulico in niso hoteli verjeti, da res gredo obhajati doktorja Ovna.

Ko je stopil mladi kaplan s sveto popotnico iz cerkve, je v čudovitih barvah žarelo nebo na zahodu. Kakor da je sonce poklicalo na zahod vse svoje žarke, ki jih je čez dan trosilo po zemlji; po vrhovih in globelih, po ravninah in gorah, po poljih in goščavah, po morjih in jezerih in puščavah se je lesketalo nebo; barva se je prelivala v barvo, kakor da so prenesli sončni žarki s seboj lepoto cvetlic, s katerimi so se čez dan igrali po poljih in vrtovih; barva cvetlic se je borila z barvami, ki so jih sončni žarki nabrali po vrhovih zasneženih planin, izmamili tihim goščavam in skritim gorskim jezerom, izvabili jih iz peska puščav, ugrabili valovom morja, ugrabili palmam v oazah in jih prinesli iz žrel vulkanov, popili jih z rosnih trav in prenesli z barvastih oken katedral; med barvami so se prelivale lepote iz pogledov nedolžnih otrok, skrbnih mater ter čistih in lepih duš.

»... Jezus, ki je od mrtvih vstal...«, je glasno molil kaplan.

»Sveta Marija...«, sta molila za njim cerkovnik in mati, ki je stopala tesno za kaplanom.

»... Jezus, ki je od mrtvih vstal...«, so govorile kaplanove ustnice, ali njegovo srce in vsa njegova notranjost je bila tako polna in prevzeta nad božjim usmiljenjem, dobroto, lepoto in modrostjo, da mu je bila muka glasno moliti. »Kako čudovit si, Bog,« je pela njegova duša. »Ne zaslužim, da si me tako poplašal za mojo malodušnost in dvom; nisem vreden, da Te nesem tistemu, kateremu si tako očitno pokazal svoje usmiljenje, dobroto in modrost, kakor jo moreš pokazati le Ti, Bog. Ne, ne, ne smem reči, da nisem tega vreden in da ne zaslužim Tvoje dobrote, ker bi s tem dvomil nad Tvojo milostjo, ki jo deliš vsem, ki vate zaupajo, kakor je zaupala Ovnova gospa. Čudovit si, čudovit, čudovit, o Bog, in dober, kakor moreš biti dober le Ti. Kazen in pokoro sem zaslužil, ker sem podvomil v Tvojo dobroto in mi je noga zastajala, ko sem moral drugič k Ovnu, Ti pa me mesto kazni in pokore nagrajaš s srečo in veseljem, kakršnega še nisem doživel v svojem poklicu in na kakršno nikdar niti mislil nisem. Bog, Bog, Bog, kako neskončno dober si!«

Cerkovnik je pred kaplanom postal, še zvončkljati je za hip prenehal, skušal se je ozreti, da bi videl, zakaj je kaplan nehal glasno moliti, ni pa hotel, da bi ljudje opazili, da s pogledom opominja kaplana.

»... Jezus, ki je v nebesa šel...«, se je domislil kaplan.

Cerkovnik je molil: »Sveta Marija...«, ali z glavo je nehote stresel. Koliko zdravamarij je kaplan zmolil pri premišljevanju o Jezusovem vstajenju, ni štel in mu ni sledil, ker ni imel rožnega venca v roki; ali da med premišljevanjem o vstajenju in vnebohodu ni bilo nobenega očenaša, nobene jagode na rožnem vencu, nobenega prehoda, je opazil.

»... Jezus, ki je v nebesa šel...«, je molil kaplan, ali njegovo srce in vsa notranjost je tako prekipevala od božje dobrote in lepote, da mu je bila zmeraj večja muka glasno moliti in z besedo motiti svojo zbranost in hvaležnost do Boga. »Tako, kakor gori sedaj zahod, je žarelo nebo, ko si odhajal z zemlje. Ali je morda ob tistem edinstvenem zgodovinskem trenutku žarelo nebo še lepše? O, saj ni mogoče, da bi lepše žarelo, kakor žari sedaj. Za tiste, ki so gledali Tvoj vnebohod in ostali na zemlji, za tiste nebo niti tedaj ni moglo lepše žareti, kakor žari sedaj na zahodu, ker so bili ljudje, kakor smo mi; za človeško oko pa veličastnejše lepote od te, ki jo vidim na zahodu, na svetu sploh ni in je biti ne more.«

»... Jezus, ki je v nebesa šel...«, je po svoji dolžnosti ponovil kaplan, s srcem pa se je še naprej pogovarjal z Njim, ki ga je nesel doktorju Ovnu.

»Tako je bilo nebo, ko si odhajal od nas. Ko si videl, kako so strmeli apostoli v nepopisno lepoto neba, ki je zažarelo, da Te dostojno sprejme, si mu ukazal, naj včasih tako zažari na vzhodu, včasih na zahodu, da vidijo ljudje, kakšen je vhod v nebo.« Kaplan je poln zanosa pogledal po otrocih, ki so pokleknili, da jih blagoslovi z Njim, ki ga je nesel doktorju Ovnu. Srce mu je bilo tako polno, da se je komaj premagal, da ni spregovoril in rekel: »Poglejte, pogledajte nebo na zahodu, takšen je vhod v nebo, pogledajte, tam je vhod v nebo! Pogledajte, tako je bilo nebo, ko je odhajal vanj naš Zveličar!«

Ali cerkovniku je zopet zastal korak, nerodno je zvončkljal, oziral se je in ga opominjal, da mora glasno moliti.

»... Jezus, ki je v nebesa šel...« Ali, ko je kaplan dvignil z roko Tistega, s katerim se je tiho pogovarjal, da blagoslovi ženske, ki so klečale ob potu in stiskale k sebi svoje otroke, je zopet pozabil na glasno molitev rožnega venca. Pogledi mater na njih otroke, pogledi nedolžnih otrok, ali niso ti lepi pogledi najlepši na zemlji, ali niso vključeni v lepoto neba na zahodu? Tiščalo ga je, da bi spregovoril: »Vidite matere, ljubeče žene, vidite veličastnost neba na zahodu? Bog nas opominja, kako lepoto pripravlja svojim zvestim na onem svetu. Pomislimo, ljudje božji, kako lepa so nebesa, če je že vhod v nje tako nepopisno lep in neizrekljivo veličasten!«

In kaplan je dvigal Njega, ki ga je poln svetega navdušenja stiskal v rokah, in z Njim blagoslavljal ljudi, ki so poklekali, ko je prišel do

njih. Nehal je glasno moliti, ves nemir in opomini cerkovnika niso zalegli; njegove skrbi, kaj poreče župnik, ni zapazil. Po kaplanu je vedno bolj gorela želja in potreba, da bi spregovoril ljudem in jih razvnel s svojim ognjem, da bi bili prevzeti nad božjim usmiljenjem, dobroto in lepoto, kakor je bil prevzet sam. Govoriti ni mogel, ali govorili so njegovi pogledi, ki so tako čudovito žareli, kakor da je preskočil vanj ogenj in blesk in žar z zahajajočega neba.

Ljudje, ki so se trkali na prsi, so opazili kaplanov pogled, ušel ni niti tistim, ki so se umikali, da bi jim ne bilo treba poklekniti v cestni prah.

»Sama gorečnost ga je!«

»Vesel je, da je iztrgal satanu dušo, ki jo je ta že držal v svojih krempjih.«

»Svetnik je!«

»Kdo je ženska, ki stopa tesno za njim in nas tako predirljivo pogleduje?« so vprašali tisti, ki so se umikali pred kaplanom, da bi jim ne bilo treba poklekniti v cestni prah.

»Njegova mati je!«

»Kako gleda! Če ji že ni mogel dopovedati, da je v mestu drugače ko na kmetih, naj bi jo zaprl v svojo sobo.

Mati pa je razumela poglede tistih, ki so se umikali, da bi jim ne bilo treba poklekniti v cestni prah, in se je v svojem srcu hudovala: »V mestu je torej tako, da se sramujete živega Boga, ki ga nese moj sin mimo vas, se umikate in skrivate, da bi vam ne bilo treba pred Njim poklekniti. Ali je pred Bogom poklekniti poniževalno?« Tistim, ki so poklekali, pa komaj čakali, da pojde Bog mimo njih in bodo mogli spregovoriti radovedno besedo, tistim so pogledi kaplanove matere očitali: »V mestu nimate navade pospremiti Boga, kadar ga nese duhovnik umirajočemu? Samo, kadar se ne morete izogniti, uklonete pred Bogom koleno? V mestu imate čudne navade! Kakor da je Bog drugačen za mesta, drugačen za vas, kakor da imate vi drugačne duše kakor mi, kakor da bodo na sodni dan stali meščanje posebej in ločeni od nas kmetov. Bog je eden za vse in duše so mu vse enake! Duše so Bogu vse enake!« je sililo iz žene. In ker ni mogla tega povedati, je vse bolj predirala s pogledi tiste, ki so se umikali, in tiste, ki so šepetali, ko je šla mimo tesno za sinom.

Za ljudi, ki so pritekli iz uradov, trgovin in delavnic, ko se je raznesel po mestu glas, da nese kaplan sveto popotnico sodnemu svetniku doktorju Ovnu, je bila novica tako velika in nepričakovana, da nihče ni mislil na Boga, ki ga je nesel kaplan; vse misli in besede so se sukale okoli Ovna, kaplana in žara v njegovih očeh; okoli njegove matere, ki se ne zna vesti v mestu; in le mimogrede je kdo opazil tudi cerkovnikov nemir. Cerkovnik je bil nemiren, ker kaplan ni glasno molil, kakor

je bila navada in kakor je bilo predpisano in kakor bi pač moral moliti. Na Boga ni mislil niti on, na navado, na red in na to, kaj poreče gospod župnik, ko izve, da kaplan ni glasno molil, na predpise je mislil cerkovnik. Na Boga sta mislila le kaplan in njegova mati, vsak po svoje. Ljudje iz mesta pa so njiju misli, ki so jih sodili po pogledih, tolmačili po svoje: »Ponosna je na svojega sina, kmečka mamica.«

»Ali ni lahko ponosna?«

»Srečen je, da pred njo pokaže uspeh pri takem ovnu z zvitimi rogovi, kakor je sodni svetnik.«

»Če za ta uspeh zvedo na škofijstvu v Ljubljani, verjemi, prijatelj davkar, da mladega kaplana kmalu premeste na boljše mesto!« je rekel poštar.

»Junak dneva ni torej več doktor Oven, kaplan ga je spodrinil,« ga je pikro zavrnil davkar, ker je bil svojemu tovarišu iz poročevalske agencije nevoščljiv zavoljo njegovih uspehov današnjega dne in ga povabil v »Port Artur«. »Danes jih bo več tam, ki sicer nikdar ne pridejo. Iz radovednosti.«

Davkar je dregnil s komolcem poštarja, ko je med vsakdanjimi gosti v posebni sobi opazil odvetnika doktorja Petelina, ki sicer ni hodil v Port Artur, ker je tja zahajal odvetnik doktor Kapun.

Pogovor je utihnil, ko sta vstopila poštar in davkar. Gostje so se ozrli nanju in napeto počakali, kakšne novice prinašata. Ker sta poštar in davkar prišla, da bi izvedela podrobnosti o izletu in nesreči pri križu sredi klanca za mestom, nista prva spregovorila.

»Je kaj novega?« ju je vprašal sodnik Jež.

»Mislite, da midva kaj veva, česar vi še ne veste?«

»Če vidva ničesar ne vesta, gotovo ni nič novega v mestu. Ovnu torej ni slabše.«

»Upava, gospod sodnik, da bodo danes pripovedovali novice tisti, ki so bili na včerajšnjem izletu in so doživeli nesrečo pri križu sredi klanca za mestom.«

»Vse tisto, kar se je zgodilo ponoči in danes zjutraj, je že staro in nezanimivo.«

Tedaj je vstopil lekarnar. Davkar je sunil poštarja s kolenom in mu rekel: »Kaj sem ti rekel? Pol leta že lekarnarja ni bilo v tej gostilni.«

»Zdravnikov ni iz Ovnovega stanovanja, da bi nam povedala, kako je našemu šefu,« se je obrnil k lekarnarju sodnik Jež. »Morda nas vi lahko potolažite in nam razložite iz zdravil, ki sta jih predpisala doktorju Ovnu, če je v nevarnosti njegovo življenje ali ne. Če seveda to niso tajnosti lekarnarjev.«

»Ne da bi izdal kako tajnost, moram priznati, da do sedaj nisem izdal nobenih zdravil za doktorja Ovna. Prav nič ne vem, kako mu je. Prišel sem semkaj, ker je znano, da se tu izvedo vse mestne novice.«

»Ali je dobro ali slabo znamenje, da niste za doktorja Ovna izdali nobenih zdravil?«

»Skrivajo, kakor nikjer nihče ne skriva, če se pripeti nesreča, o kateri govori vse mesto. To je bila posebnost doktorja Ovna, da je grdo pogledal vsakega, ki je hotel govoriti o njem in njegovih,« je pojasnil šolski nadzornik.

»Vprašanje je, če je Oven naročil, naj skrivajo. Kolikor vemo, so ga pripeljali nezavestnega domov!« je menil poštar.

»Če bi za nič drugega ne želel Ovnu, da ozdravi, moram želeti že zaradi tega, da pojasni mestnim kronistom, naši deteljici, gospodom šolskemu nadzorniku, davkarju in poštarju, ali je sam naročil, naj skrivajo, ali je gospa skrivala, ker pozna njegove nazore. Razjasnitev tega vprašanja je zelo važna,« je razložil sodnik Jež svojemu omizju.

»Mislim, gospod sodnik, da bodo zanimivejši drugačni razgovori z doktorjem Ovnom, če ozdravi,« je važno spregovoril šolski nadzornik. »Večina nas je slišala, kar je pred štirimi dnevi, na veliki petek, govoril v tej sobi o spovedi bolnikov, ki sega smrt po njih. Pozabili tudi nismo, kako nas je vse počastil s četrtnkarji, pa naj smo bili člani vašega kluba ali ne, niti za polovičarje nas ni priznal, četrtnkarji smo mu bili vsi, edini mož med nami je bil on, on, ki pa se je prvi in hitro spovedal, ko je začutil, da steza smrt svojo roko po njem.«

»Spoved je popolnoma zasebna zadeva vsakega posameznika,« se je obrnil Jež k šolskemu nadzorniku, »zato dvomim, dali bo Oven, ko ozdravi, sploh hotel o tem z vami razpravljati.«

»Tudi jaz dvomim, da bi se ponižal in hotel o tem razpravljati z menoj, ki me ne šteje med višjih deset tisoč. Sploh pa tudi treba ni, da razpravlja o tem z menoj, razgovori naj se o tem z vami, sebi enakimi, za nas, navadne zemljane je dovolj, da pade drobtinica modrosti z mize višjih deset tisoč. Tiho in skromno bomo poslušali, kakor smo poslušali na veliki petek. Radovedni pa menda vendarle smemo biti, kako da se je tako naglo izvršila sprememba in se je tisti, ki se je najbolj široko-ustil, kakšen mož je, vendarle spovedal.«

»To vsekakor spada v mestno kroniko.«

»Ljudje govore, da ga je Bog očitno kaznoval, ker je na veliki petek jedel meso in ste se na izletu norčevali iz cerkvenih obredov,« je pomogel šolskemu nadzorniku davkar. »Radoveden sem tudi jaz, kako je Oven, ki se je sam toliko bahal s svojimi zvitimi rogovi, prav, kar se tiče vere, občutil tisti prst božji, ki ga je prisilil, da je padel na kolena in se spovedal.«

»Gospodje, ki ste mestni kronisti, izzvali ste me in ste si sami krivi, če vam povem, česar ne boste radi slišali. Obregate se ob nas, da smo višjih deset tisoč. Resnica je, da je razlika med nami, pokazali ste jo sami s svojo radovednostjo in vrtanjem v Ovnovo spoved, ki vas popol-

noma nič ne briga. Ste slišali, da je kateri izmed nas, ki nam očitata, da smo višjih deset tisoč, zinil o tem besedico? Je, je razlika med nami, gospodje kronisti!»

»Mislím,« je posegel v pogovor geometer, »da sta zaorala v njive, ki so vama tuje in prazne, ki jih, gospod šolski nadzornik in prijatelj Jež, ne bosta prav izorala. Za te stvari imamo strokovnjaka pri mizi. Molčita rajši, da se ne blamirata. Gospod prvi mestni kaplan vaju že ves čas zvedavo in pomenljivo gleda.«

»Saj res, izvedenca imamo pri mizi,« je oživel komisar. »Povej, Lojze, ali ima Jež prav, ko trdi, da je spoved popolnoma zasebna zadeva vsakega posameznika?«

Kaplan Alojz je rekel: »Razgovor o tem ne spada v gostilno.«

»Vemo, vemo, prijatelj Lojze. Ali kaj hočeš, če smo pa taki ovni, da nam v cerkvi nimaš prilike tega razložiti. Akademsko razpravljamo o tem in te prijateljsko prosimo, da nam razjasniš stališče cerkve, ali je spoved zasebna zadeva posameznika ali ni.«

»Spoved ni zasebna zadeva!«

»Čujmo, čujmo!« je vzkliknilo nekoliko glasov.

»Ali slišiš, Jež?« je vprašal komisar sodnika.

»Spoved je zakrament, torej božja, ne zasebna zadeva.«

»Si slišal, Jež?«

Jež je bobnal s prsti po mizi, kaplanove besede ga niso zanimale, premišljal je, kaj bi rekel šolskemu nadzorniku, davkarju in poštarju, da bi osmešil njihovo radovednost in skrb za Ovna. »Moja trditev ni v nasprotju s kaplanovo,« je zamomljal.

»Ali slišiš, Lojze? Jež, bodi tako prijazen in nam razloži svoje mnenje, ki nam je vpricho kaplanove trditve nerazumljivo.«

»Spoved je lahko zakrament, torej božja zadeva, kakor trdi kaplan Lojze, mislim le, da je volji vsakega posameznika prepuščeno, ali gre k spovedi ali ne. Tako je tudi razumeti mojo trditev, da je spoved zasebna zadeva vsakega posameznika.«

»Besedo ima gospod prvi mestni kaplan, naš prijatelj Lojze, najboljši tarokist med nami.«

»Nisem te prosil za besedo, gospod komisar.«

»Akademsko razpravljanje o spovedi je torej končano z ugotovitvijo, da je vsakomur prepuščeno, ali gre k spovedi ali ne.«

»Tvoje besede moram popraviti in ugotoviti, da o spovedi kot zakramentu nismo razpravljali. Zgrešeno je tudi tvoje mnenje, gospod komisar, da je vsakomur prepuščeno, ali gre k spovedi ali ne. Bog je postavil zakrament svete pokore in zahteva, da po njem živimo.«

»In če kdo ne gre k spovedi?«

»Ne izpolnjuje božje zapovedi!«

»Torej bo pogubljen! Tam smo, kjer bi bili, da debate o spovedi sploh načeli nismo. Sicer je pa res odveč in nepotrebno razpravljati o tem. Ti, Lojze, boš trdil svojo, prepričal nas ne boš, da razpravljamo do jutri, spodbiti tvojih besed ne bi umeli, tudi nam je res do tega, da te uženemo v ovnov rog.«

»Pritrdim ti, gospod komisar, da je s teboj debata o tem odveč. Menim pa, da je Ovnov primer pokazal, kako je zakrament svete pokore ljudem potreben.«

Jerebu so zadrhtele nozdrvi, zaničljiv pogled je šinil iz njegovih oči. »Seveda vam je potreben, nekaj morate imeti, da strašite ljudi in si zagotovite obstoj.«

Kaplan je vzel cigareto iz ust in se obrnil k Jerebu. Trenutek ga je gledal, ko da ga presoja, ali je trezen ali ne.

»Ali zopet nimaš denarja, da si tak?« je vprašal Medved komisarja.

Jereb je razdraženo nadaljeval: »Danes triumfira tvoj mladi tovariš, triumfiraš ti sam in triumfira župnik! Takega ovna spovedati, kakor je sodni svetnik, to je zate večji dobitok, ko da s tremi taroki napraviš pagata ultimo.«

»Bog triumfira, ne mi!«

»To je obrabljena fraza!«

»Bog ni fraza, Bog je, živi in vlada svet, pa naj je gospodu okrajnemu komisarju Jerebu to prav ali ne in naj ga prizna ali ne.«

Cilka, ki je zaman dajala Jerebu znamenja, naj molči, je odskočila s praga in spoštljivo napovedala v posebno sobo: »Gospod glavar, gospod notar!«

»Kaj sem ti rekel?« je med ropotanjem stolov, s katerimi so se v pozdrav dvigale pri dolgi mizi postave, rekel davkar poštarju: »Slovence šele nesreča združi in spametuje, da pozabijo na medsebojne razprtije.«

Jež, ki je danes nenavadno ostro pazil na vsako besedo, ki so jo spregovorili pri okrogli mizi, je dostavil: »Če le ni radovednost pri Slovencih večja ko sočutje in usmiljenje.«

Beseda je zastala.

»Ali danes ne bo taroka?« je skušal kaplan pregnati tišino in je začel mešati karte. Nikomur pa ni bilo do tega, da bi igral.

Zaman se je glavar trudil, da bi spravil družbo v pogovor.

»Ali vso noč ostaneta zdravnika pri Ovnu in ne prideta semkaj povedat, kako je z bolnikom?« je glasno mislil šolski nadzornik.

Prišla pa sta oba zdravnika hkrati. In davkar je dregnul poštarja s kolenom in komolcem: »Si ju že kdaj videl skupaj v gostilni? Kaj sem ti pravil?« Svojih misli davkar ni imel kdaj izgovoriti, preveč je bil radoveden, kaj prinašata zdravnika, in preveč ga je skrbelo, da kake besede ne presliši.

Resnost in molčečnost obeh zdravnikov ni obetala dobrega, mrkosti na njihju obrazih je bila tolika, da sam glavar ni mogel skriti radovednosti in se je obrnil na okrajnega zdravnika: »Nevarnost je torej minila, ker sta oba lahko zapustila bolnika.«

»Nevarnost je minila!« je suho rekel okrajni zdravnik.

»In upata, da ga rešita?«

»Rešen je!«

»Ali še ne veste?« je hlastno vprašal okrožni zdravnik in se ozrl na Jarca, Oblaka in Jagra. In kakor bi se bal, da ga njegov tovariš prehitil in pove novico, je potegnil uro iz žepa in gledal na kazalca rekel: »Točno pred sedemnajstimi minutami je nehalo biti srce sodnega svetnika doktorja Ovna.«

V sobi je zavladala tišina, da je bilo slišati dihanje gostov. Nato je zaškripal stol, ki ga je premaknil sodnik Jež, ko je divje pogledal na mizo, kjer so sedeli mestni kronisti, člani poročevalske agencije, šolski nadzornik, davkar in poštar.

»Ali je mogoče?« je prvi prišel do besede glavar.

»Mrtev?« se je zgrozil Jereb in skočil s sedeža na naslanjaču, na katerem je vsak večer sedel Oven.

»Mrtev?« so soglasno ponovili Jarc, Oblak, Jager.

Sodnik Jež jih je drugič divje pogledal in čakal, kaj še poreko. Ali mestna poročevalska agencija je bila tako presenečena, pretresena in zmedena, da nobeden njenih članov ni prišel do besede.

Pretreseni, plahi in prestrašeni so bili tudi ostali gostje, ki so molče pomignili Cilki, naj napravi račun. Celo kaplan Alojz je z obžalovanjem ugotovil, da danes ne pride do taroka.

13.

Blagor mu, ki se spočije,
v črnem grobu mirno spi,
lepše sonce njemu sije,
lepša zarja rumeni...

Otožni odmevi pesmi se še niso porazgubili v zraku, ko so zaškripala kolesa in vretenca na pogrebem vozu, na katerega so dvignili krsto; Ovnova vdova je pretresljivo kriknila in objela krsto, ko da je ne pusti dvigniti na črni voz. Mira in Igor sta začela glasno in neutolažljivo jokati, Boris, gimnazijec, si je grizel ustnice, da premaga jok, Vida, učiteljščnica, je pritiskala robec na ustnice; gospe so priskočile, da bi pregovorile vdovo, naj ostane doma, kar je za hip odvrnilo pozornost od krste, da so jo lahko porinili v voz. Duhovniki so zapeli latinske besede, ko da jih jok vdove in otrok ni nič ganil. Med gospodo v črnih

oblekah in z visokimi, trdimi klobuki so se nekateri vseknili, drugi so stiskali zobe in gledali v tla, Jerebu so privrele debele solze na oči, pretreslo je vse.

»Pred šestimi dnevi je prerokoval našim črnim oblekam in visokim cilindrom, da bodo morali šestdeset dni samevati,« se je domislil sodnik Jež, govoril je hlastno, ko da hoče z besedami izgnati iz sebe žalostno sočutje z Ovnovimi. »In da cerkev premalo upošteva želje ljudstva po procesijah,« je menil, gasilci da bi se tudi radi večkrat pokazali v svojih uniformah, učiteljice da bi rade večkrat razkazovale nove klobuke, še duhovnikom, da je po volji, kadar nastopajo v vlogah, kjer so središče vsega. Ubogi nadsvetnik, glej, duhovniki so središče na tvojem pogrebu...«

»Središče je danes rajnki, duhovniki pojdejo pred vozom, kjer je bil pod Avstrijo pri procesijah prostor za sodnike,« je prekinil Ježa poštar.

»Gasilci so oblekli svoje uniforme, godba stopa pred njimi, učiteljice vodijo šolske otroke, vse je kakor na veliko soboto, le njega, ki bi vse to gledal s kritičnimi očmi, le njega ni in vsega tega ne vidi.« Ježu je naenkrat zmanjkalo besed, naglo je pogoltnil slino.

»So stvari in dogodki, ki jih ne moremo razumeti,« je pomodroval šolski nadzornik.

»Se spominjate, kaj je govoril Oven na veliki petek o spovedi na smrtni postelji? In mož, kakor se je bahal, da je, gre prvi izmed vseh k spovedi! Kakšna škoda, da je umrl! Kako zanimivo bi bilo poslušati iz njegovih lastnih ust razlago o spreobrnjenju.«

»To je stalen refren naše poročevalske agencije, vse to ste ugotovili že predvčerajšnjim. Zato vam je žal, da je umrl, da ne boste imeli kaj govoriti o njegovi spreobrnitvi.«

»Glej, glavar se pripravlja, da pojde na desni predsednika okrožnega sodišča! Vse, kar je prav, ali predsednik okrožnega sodišča je vendar več ko glavar! In pri tem pogrebu vendar glavar ne zastopa vlade!« je vzkliknil Jager.

»Pa da po službeni stopnji, po letih, po časti, po vsem predsednik sodišča ni več ko glavar, bi mu moral slednji vsaj kot gostu prepustiti častnejše mesto in iti na njegovi levi!« je bil ogorčen tudi Oblak. »Kaj si bo predsednik okrožnega sodišča le mislil o nas?«

»Bog ve kaj si ne misli, edini od vseh boljših pogrebcev je prišel na pogreb z nizkim, mehkim, navadnim klobukom.«

»To je znamenje, da so ali v Novem mestu zaostali za modo, ali pa so tam pametnejši ko mi s temi zastarelimi in nerodnimi cilindri, ki jih ponekod nosijo samo še fijakerji!« je rekel gospod Medved in se ozrl na Ježa, da mu pritrdi.

Jež je napeto zrl na predsednika sodišča in glavarja, ki sta se pripravljala, da vstopita v vrste pogrebcev takoj za sorodniki umrlega.

Ko je videl, da pojde glavar na desni, je zamrmral: »Oven, da ti to vidiš!« Nato se je naglo odločil: »Ne, tvoj pogreb ni torišče, na katerem bo glavar užival in razkazoval svojo veljavo!« In se je preril do tovariša Lisjaka: »Kdo od naju zastopa okrajno sodišče?«

»Oba!«

»Oba ne moreva tja!« Pomenljivo je pomignil na predsednika okrajnega sodišča in glavarja. Lisjak pa ga ni razumel in je obstal, kjer je bil. »Tvojemu spominu, Oven, sem to dolžan!« se je odločil Jež in stopil na levico predsednika okrožnega sodišča.

»Tako je prav!« sta se oddahnila Oblak in Jager.

Jarc ju je začudeno vprašal: »Ali se misli Jež potegovati za mesto sodnega predstojnika? Kaj ni Lisjak starejši? Basen o lisici in ježu se menda ponovi na našem sodišču, Jež izrine Lisjaka s stolčka, na katerem je do sedaj sedel doktor Oven. Primerno besedo naj med pogrebom reče predsedniku okrajnega sodišča, pa ostane v topli luknji, Lisjak si bo pa moral poiskati drugo. Stopiva!« je pomignil okrajnemu zdravniku, s katerim sta se domenila, da pojdeta skupaj.

»Stopiva!« je rekel komisar Jereb doktorju Medvedu in ga potegnil v vrsto pred šolskim nadzornikom in okrajnim zdravnikom.

»Ali je kje kak reditelj? Je morda ‚Četrtnka‘ prijavila svojo korporativno udeležbo pri pogrebu in ji je bil določen poseben prostor?« je tako glasno in pikro rekel šolski nadzornik, da sta ga morala slišati Jereb in Medved.

Medved se je ozrl in bil pripravljen odstopiti svoje mesto zdravniku in šolskemu nadzorniku.

»Stopi!« ga je, ne da bi se ozrl, opomnil Jereb.

»Ali ni vseeno, v kateri vrsti greva?«

»Ne, ni vseeno! Si videl, kako si je hotel glavar zagotoviti svoje mesto?«

»Ali smo prišli spremljat rajnkega na njegovi zadnji poti in se poslavljat od njega, ali se jagmit, v kateri vrsti pojde kdo v sprevodu, in občutljivo pazit, da ne bo pred menoj kdo, ki je manj študiral ko jaz?«

»Razmere so take! In kakor drugi morava tudi midva gledati, da greva v sprevodu na mestu, ki ustreza najinemu položaju, svojemu mestu na glavarstvu sva to dolžna. Za šolskim nadzornikom ne smeva iti, za njim nalašč nočem iti, ker se toliko sili v ospredje in med nas akademike.«

»Mislim, da bi se klub svojemu predsedniku in najstarejšemu članu moral nekoliko bolj oddolžiti. Vsaj venec naj bi mu bil kupil, preskrbel zanj napis, primeren klubovemu stremljenju, če že niso smatrali za potrebno, da svojih insignij, četrtnke in vislic, ne ovijejo v črno in jih ne poneso za krsto,« je zbadal šolski nadzornik.

»Ne oziraj se, ne odgovarjaj, ne pokaži, da ga sploh poslušáš!« je učil Jereb Medveda. »Grize ga, da ne stopa na častnejšem mestu. Okoli mene se je vrtel, rad bi šel z menoj za sprevedom. Glavarjev namestnik sem, najbrž bi me nagovoril, naj greva v prvi vrsti za glavarjem in predsednikom okrožnega sodišča, pred zastopniki sosednjih sodišč in pred vsemi drugimi starejšimi pogrebci z akademsko izobrazbo.«

»Morda mu kdo od kluba spregovori na grobu?«

»Res je vendar tako, da pokaževa nadzorniku, kako malo naju briga njegovo bevskanje,« se je jezil Jereb na Medveda. »Zakaj tako uporno molčiš?«

»Drugih misli imam polno glavo ob pogledu na žalost v Ovnovi družini in ob zavesti, kako zlahka in hitro človek zdrkne iz zemeljskega v večno življenje. Ni mi sedaj do tega, da bi premleval s teboj vsakdanjosti in se mešal v tvoj prepir z nadzornikom o taki malenkosti.«

»Glej, vsi pari govorijo. Misliš, da govori kdo o čem bolj vzvišenem in pomembnejšem ko midva?«

»Žalostno, o kako žalostno je, da nas niti nenadna smrt enega izmed nas, s katerim smo še pred urami premlevali svoje malenkostne skrbi, ne povzdigne do misli na tisto, kar je po smrti in kar je večno.«

»Ti misliš, da res Ovnu sedaj lepše sonce sije in lepša zarja rumeni, kakor smo pravkar peli? Ti verjameš, kar pripoveduje tvoj prijatelj kaplan o škrlatnem zagrinjalu na zahodu, ki loči nebo in zemljo in nam razodeva, kako lepo je v dvorani, kjer sedi na zlatem prestolu Bog? Povej po pravici, ali blagruješ Ovna?«

»Blagrujem ga!«

»Ha, blagruješ ga in si mu nevoščljiv za počitek v črnem grobu, zavidaš ga za lepše sonce, ki mu sedaj sije, in lepšo zarjo, ki mu sedaj rumeni! Ti bi torej zaradi tiste lepše zarje, lepšega sonca in mirnega spanja v grobu rad, da te na mesto Ovna vozijo v črnem vozu tu pred nama?«

»Tega ne bi rad! Ovnu nisem za nič nevoščljiv in ga za lepše sonce in lepšo zarjo ne zavidam, blagrujem ga pa.«

»Aha, sam ne bi rad nepremično ležal v črnem vozu, katerega kolesa in vretenca tako čudno škripljejo, da človeka v mozeg zazebe, drugemu privoščiš, sebi ne. Mene bi potemtakem tudi blagroval, če bi sedaj stopal namesto za Ovnovim za mojim pogrebom?«

»Blagroval bi te, če bi umrl spravljen z Bogom, kakor je umrl Oven.«

»Hvala!« je trdo prekinil Jereb daljnji razgovor. Po nemirnem in napetem razmišljanju je pojasnil Medvedu: »Od tebe je lepo, da skrbiš za sloves svojega prijatelja kaplana; z njegovega stališča je razumljivo, da ni odnehal, dokler ni uklonil Ovna in ga spravil z Bogom, kakor praviš ti kaplanovemu uspehu. Povem ti pa, da je tvoje blagrovanje Ovna kruto; kruto je mišljenje tvojega prijatelja kaplana in njegovega

tovariša Alojza in vseh, ki mislite: ko se človek spove in spravi z Bogom, kakor praviš, naj umre in je prav, da umre, ker bi drugače morda zopet začel živeti kakor prej. Kruti ste s temi svojimi nazori; človeku, ki bi še rad živel in pil iz čaše zemeljskih dobrot, odrekate po spovedi pravico do življenja samo zato, da svoj nauk potrjujete. Najbolj krut med vsemi je vaš Bog tam na prestolu za škrlatnim zagrinjalom, ki loči nebo od zemlje. Ali bi ne mogel nam dvomljivcem dati kakega znamenja, da bi vedeli in s svojim razumom spoznali, da s smrtjo ni vsega konec? Ako Ovnu sedaj sije lepše sonce in mu rumeni lepša zarja ter je tvoje blagrovanje opravičljivo, zakaj sam tega kako ne sporoči? Je že kdaj kak mrtvec prišel povedat svojim dragim, ki so jokali za njim: Ne jokajte, ne razjedajo ostudni črvi oči, ki so vas tako ljubeče gledale, ne uničujejo jezika, ki vam je govoril nežne besede, in ne glodajo prstov, ki so vas božali! Mi vemo le, kako ostudni črvi ne nehajo prej, da do kosti ne oberejo trupla, vemo, da po desetletjih še kosti strohne in razpadejo v prah in pepel, vemo, da zemlja vsesa vase prah in pepel in se z njim oplodi za nova rojstva. Vse drugo: tisto o lepšem soncu, lepši zarji, je prispodoba tvojega prijatelja kaplana o škrlatnem nebu na zahodu, o katerem vemo, da žari, kadar je mnogo vlage v zraku, in da ne žari, kadar vlage ni. Kako je z nebom in kje je nebo, sploh ne vemo. Vemo pa, kje je v vesoljstvu sonce, kod hodi svojo pot zemlja. Kako naj torej loči škrlatno nebo na zahodu zemljo od neba? Nerazumljivo mi je, kako je mogel kaplan prepričati Ovna, ki je vse, kar sem ti povedal, še ostreje poudarjal ko jaz. Ali ti je tvoj prijatelj kaplan zaupal, kako se mu je posrečilo ugnati tega ovna z zvitimi rogovi?«

»S svojim govorjenjem žališ Boga, valjaš pa tudi po prahu mestnih ulic vso veličino Ovnovega odhoda k Bogu. Ali si čisto pozabil, kar si kdaj slišal o nadnaravnem življenju?«

»Povej prej ti, ali priznaš pravilnost mojih trditev o prostoru sonca v vesoljstvu, o potu zemlje okoli njega, o postanku in izostanku zarje na zahodu?«

»Na ta način ne zgradiva mostu, na katerem bi se srečala.«

»Ker tega mostu sploh ni.«

»Ali ni Ovnova sprava z Bogom dokaz za ta most?«

»Ne, ni! S človekom, ki mu pritiska kri na možgansko opno, da ne more jasno in čisto misliti, ali s človekom, ki mu je udarec ob cestni kamen pretresel možgane, da več ne spozna samega sebe od tistega človeka, kakršen je bil pred urami, s takim človekom je posel za potrditev vaših naukov lahek. Od mladih nog poslušamo zgodbe o Bogu, s prižnic grmijo proti uživanju, ki ga nam nudi svet, grozijo nam s peklom, ali je čudno, da človek v najhujši stiski, ko vidi, da se mu bliža smrt, podvomi o svojih nazorih in se zboji, da je morda le kaj resnice na tistem, o čemer govore s prižnic? Človeka v strahu in stiski

pred smrtjo, ki nima ne časa ne izhoda, da bi razpredel svoje dvome, takega človeka je lahko pritisniti, da za vsak primer zgrabi po tistem, kar mu škodovati ne more, koristi pa lahko, ako je kaj na tistem, o čemer govore s prižnic.«

»Jereb, kakšen pojem imaš o Bogu?«

»Iz razprave, ki sem jo pravkar razvil pred teboj, ker nočeš na pogrebu premlevati vsakdanjosti in se mešati v malenkosti, lahko razbereš, kako mislim o Bogu. Drugače o tem ne misli nihče med nami razen tebe, ki si kaplanov prijatelj. Oven vsaj do predvčerajšnjim zvečer, preden je prišel tvoj prijatelj kaplan do njega, ni mislil drugače. Glej, moja vera je večja od njegove, ko pravim, da bi se za vsak primer spovedal, in s tem priznavam, da ima morda le kaplan prav. Oven nikdar niti te možnosti ni dopustil, s četrtnkarjem je nahrulil vsakega, ki je tako mislil.«

»In misliš, da se Bog vsevedni, zadovolji s tako alternativo?«

»To vprašanje nas pušča hladne in ravnodušne, kakor nas sploh puščajo ravnodušne vsa vprašanja, ki so v zvezi z Bogom, z lepšim soncem, lepšo zarjo in z nadnaravnim življenjem, ki si ga omenil in do katerega se naša pamet ne more povzpeti. Uživamo dobrote, ki nam jih nudi lep svet, za grmenje s prižnic in nevoščljivost, s katero nam hočejo vzeti, kar je na svetu lepega, se ne brigamo.«

»Uživaš dobrote, ki ti jih nudi lep svet?« je počasi ponovil Medved in pogledal Jerebu v oči. »Ali pa si kdaj pomislil, če morda tvoje uživanje komu ne prinaša bridkosti?«

»Najini razgovori so gotovo najmodrejši od vseh na današnjem pogrebu, čisto po tvoji volji in želji se pogovarjava, nič vsakdanjosti, nič malenkosti ne obravnavava, čisto pogrebne misli razpredava. Dovolj je vsega tega! Vrniva se iz žalostnega in mračnega v lep in veseli svet. Grd si, ki blagruješ Ovna! Večji prijatelj sem mu bil jaz, ki mi ga je žal, ker ne bo mogel več piti sladkega vinca. Po pogrebu krenemo v Port Artur, da po Prešernovem načinu vzamemo slovo od brata Ovna. Vince sladkó se v kozarcih nam smeje... Ali ni tako nekako napisal Prešeren svojemu prijatelju Andreju Smoletu? Lepših in zamiselnejših besed ni, s katerimi bi mogli počastiti spomin našega brata Ovna, ko sedemo po pogrebu k podolgovati mizi v posebni sobi Port Arturja, kjer je toliko ur presedel z nami. Njegovega prostora ne sme danes nihče zasesti. V imenu kluba mu tam spregovorim nekaj besed, na grobu jih nadzornik zastonj pričakuje. Posodi mi, Medved, tri kovače, da si ne pokvarim razpoloženja v Port Arturju s premišljevanjem, kako naj se potajim pred Cilko in ji ne pokažem, da nimam denarja!«

»Ne posodim,« je tako trdo in odločno rekel Medved, da so ga slišali v vrsti pred njim in za njim in je šolski nadzornik iztegnil vrat, sklonil glavo in napel ušesa, da ujame besedo, ki bi mu služila zoper komisarja.

»To je obnašanje in govorjenje za človeka, ki se noče ponižati do naših vsakdanjosti in se noče mešati v naše malenkosti,« je užaljeno rekel Jereb. »Žal mi je, da grem s teboj za pogrebom. Take malenkosti mi niti nadzornik ne bi odrekel. Ne gre za kovače, za ono gre, o čemer sva prej govorila. Posedaš v Port Arturju, uživaš dobrote sveta, na to, kako je doma, ne misliš. Dobrote niso zato na svetu, da z njihovim uživanjem zadajemo rane drugim.«

»Svojega prijateljstva z mladim kaplanom ne moreš zatajiti. Svetujem ti, da si poiščeš žensko, ki jo tvoje govorjenje navduši, da ti pade okoli vratu in spoznaš od blizu in nazorno sam, kaj so dobrote sveta, o katerih govoriš, ne da bi vedel, kakšne v resnici so. Za ženske in otroke so besede, ki jih ponavljaš za kaplanom.«

»Ženske in otroci so, ki me silijo, da govorim odkrito in brez olepšav s teboj. Na veliki petek ponoči, ko si se vrnil v Port Artur uživat dobrote sveta, je tvoja Milena sredi ceste pokleknila v prah in dvignila roke k Bogu, naj navdihne njenega očka, da se vrne domov. Mati ob njej je bila hripava od joka.«

»Kje imaš legitimacijo, da mi to pripoveduješ? S tvojim prijateljem kaplanom pa moram ob prvi priliki spregovoriti jasno besedo. Otroka mi je čisto zmešal in odtujil.«

»To je tvoj odgovor na moje očitke. Prošnje nedolžnega otroka te ne ganejo. Solz uboge žene ne boš obrisal, Port Arturja in Cilke se ne odrečeš?«

»Ti,« je glasno bruhnilo iz Jereba, da je šolski nadzornik znova nategnil vrat, sklonil glavo in napel ušesa, da ujame besedo, ki bi mu služila zoper komisarja, »kaj tebe vse to briga? Glavar trdi, da si dober jurist. Kakšen jurist je človek, ki ne ve, kaj je v juridičnem smislu legitimacija? Sploh mi je že prebedasto in imam dovolj tega, da si vsakdo lasti pravico, vtikati se v moje družinske razmere! Rajnki Oven se je obregnil ob mene in moje, kjer je le mogel, sedaj misliš, da prevzameš njegovo vlogo in dediščino ti?«

»Ne lastim si nobene pravice, ali kdo naj te opomni, kdo? Molitev tvoje najstarejše hčerke na veliki petek, molitev s povzdignjenimi rokami sredi ceste je vpila do zvezd.«

»Do prestola tam v bleščeči dvorani nekje nad zvezdami je vpila, reci rajši, da ne zabrišeš zveze med svojimi in kaplanovimi besedami. In jaz naj ne prestopim več praga gostilne Port Artur, da bo tvoj prijatelj kaplan, katehet moje Milene, lahko razglasil in potrdil svojo vero in svoj nauk: Glejte, kako dobrotljiv je Bog, sodil je, o čemer je vse mesto mislilo, da je nemogoče! O uspehu, ki ga je dosegel pri rajnkem doktorju Ovnu misli poskusiti z menoj? He, neizkušeni moj kolega, povej svojemu prijatelju kaplanu, da je pri meni stvar bolj

zamotana ko pri Ovnu in da je bolje, če se me sploh ne loti; nisem sicer Oven z zvitimi rogovi, samo Jereb sem, ki pa živi v jati; ko si oven polomi rogove, je z njim konec, Jereb se v kiti potuhne, jerebice imajo usmiljenje z jerebi s polomljenimi krili. Brezupno je začeti z menoj, mu povej. Sam vidiš in me poznaš, svetuj mu, naj rajši sedi na lavorikah, ki si jih je natrgal pri Ovnu.«

»Ne gre zate, za gospo gre, za Mileno gre, za tvojo družino gre, ki trpi zaradi tebe.«

»In kaj to kaplana briga?«

»Kdo naj tolaži žalostne, če ne kaplan? Preobupno bi bilo na svetu, če bi tu ne bilo nikogar, ki bi žalostnih ne tolažil in ne kazal obupanim poti iz stiske.«

Mrtvaški voz se je ustavil pred pokopališčem. Zaškripala so vretenca in kolesca, ko so potegnili iz njega krsto. Ovnova gospa, ki je po poti zatajevala jok, je zopet bruhnila v obup, pristopila sta oba mlajša otroka. Med pogrebci je utihnil pogovor, mehkejši so se zopet začeli usekovati, stiskati zobe in gledati v tla.

Jereb je imel v hipu zopet polne oči solz. »In ti, ti Medved, ki na zunaj toliko govoriš in se na zunaj toliko ženeš za svoje bližnje, ti blagruješ ubogega Ovna,« je zahlipal. »Jaz vsaj odkrito povem, kako mi ga je žal, in priznam, kako sem vesel, da nisem na njegovem mestu. Lepo je na tem svetu, zadovoljen sem s tem in takim soncem, kakor sedaj name sije, prav nič in nikdar si ne želim lepšega.«

Na pokopališču so se pogrebci pomešali. Prej ko si je komisar izbrisal solze iz oči, ga je prijela za roko Milena.

»Očka, danes, ko jočeš, ko si tako mehak in dober, da jočeš, danes pojdeš z nami na sprehod! Jaz pojdem spredaj z vozičkom, Breda in Slavica pojmeta ob vozičku, vidva z mamico pa pojmeta za nami. Voziček smo že pripravili, takoj po pogrebu krenemo na sprehod.«

»Takoj po pogrebu pojdemo častit spomin rajnkega gospoda sodnega svetnika; ne morem takoj po pogrebu z vami, spominski govor za doktorjem Ovnom bom govoril jaz.«

Gospoda okoli gospoda komisarja se je začudeno ozrla na Mileno, ki je naenkrat začela bridko jokati, bridkeje ko kateri član Ovnove družine.

14.

Gostje v posebni sobi so utihnil in prisluhnili v veliko gostilniško sobo, kjer so se oglasili glasovi, ki so se topili v presenečenju, mehki, prijaznosti, vdanosti, vljudnosti in postrežljivosti. Gostilničarka, ki je le redko prišla iz kuhinje, ni dala izgovoriti možu, ko da se boji, da blekne kako nerodno. Še kuharica in dekla sta prišli za gospodinjo iz kuhinje in tudi hoteli počastiti nenavadnega gosta.

»Vidiš, Jež, kako prav je, da si me ubogal in krenil po sprevedu v gostilno, preden si se preoblekel. Sam pravosodni minister se je pripeljal na pogreb, nižjega od ministra ne bi tako sprejeli v Port Arturju,« je menil okrajni komisar.

»V stanovanje popeljite gospoda,« je v veliki gostilniški sobi silila kuharica, »v posebni sobi so vsakdanji gostje, ki ne govore izbrano, kadar ga izpijejo svojo mero.«

»Slišite, kako visoko cenijo v kuhinji in sploh v trdnjavi naša modrovanja?« je vprašal Jereb. »Gospod, ki prihaja k nam, je navajen zbranih besed in mu je naša družba premalo.« Radovednost ga je premagala, nagnil se je s stolom, iztegnil vrat in pogledal v veliko gostilniško sobo. »Gost res ni navaden,« je presenečeno pritrdil.

»Kdo je?« so se hkratu oglasili od okrogle mize Jarc, Oblak in Jager, ki od svoje mize niso mogli pogledati v veliko sobo, da ne bi pokazali svoje izredne radovednosti.

Jereb je molče dvignil kozarec do ust in ga počasi izpraznil. »Zberimo izbrane besede, ki jih poznamo in premoremo.«

Na pragu vrat iz velike v posebno sobo sta stala kaplana Alojz in Anton.

Gostje pri okrogli in dolgi mizi so bili presenečeni, vstali so, nekateri so premikali prazne stole, da bi došla gosta sedla, drugi so se umikali s svojimi stoli, da jima pripravijo prostor, večina gospodu Antonu še ni bila predstavljena in se je ozirala, kdaj pride na vrsto, da mu sežejo v roko. Prijazni pogledi in tople besede so pozdravile novega gosta. Sam gostilničar in gostilničarka sta ga pospremila k mizi, kar je bila nezaslišana novost v Port Arturju. In gostilničarka je prinesla zvrhan krožnik potic, gostilničar je prinesel pol litra vina, o katerem redni gostje niti vedeli niso, da ga ima v kleti.

Jereb je skočil s stola, udaril s peto ob peto, zravnal telo, izbočil prsi, dvignil glavo in šinil z desnico k desnemu sencu: »Ekscelenca, gospod general Stössel, poveljnik trdnjave Port Artur, pokorno se prijavljam k raportu.«

Gostilničarju pred novim kaplanom ni bilo do komisarjevih šal, natočil je obema kaplanoma in ju silil, da pokusita prineseno kapljico.

»Gospodje, žalostna je Slovanom mati, majka, matjuška, ker se iz zgodovine ne moremo ničesar naučiti. Ko je padla trdnjava Port Artur, o kateri so trdili, da je nepremagljiva, je jokalo naše slovensko srce. Iz zgodovine vemo, da Port Artur ni padel zaradi premajhne hrabrosti branilcev, padel je zaradi nesposobnosti svojega poveljnika, generala Stössla,« je razlagal omizju Jereb, ki ga je grizla brezbržnost, s katero ga ni hotel poslušati gostilničar. Povzdignil je svoj glas: »In Stössli so še zmerom med nami! In še bodo padale trdnjave, o katerih trdijo, da so nepremagljive.«

Cilka ob vratih se je nemirno zganila, oče se je na pol obrnil h komisarju in mu suho rekel: »Povejte na kratko, kar mislite povedati.«

Zopet je šinil komisar pokonci, udaril s peto ob peto, zravnal telo, izbočil prsi, dvignil glavo, šinil z desnico k desnemu sencu: »Ekscelenca, gospod general Stössel, poveljnik trdnjave Port Artur, pokorno se v imenu vseh vaših zvestih, hrabrih molojcev pritožim, da imate v svoji kleti vino, o katerem mi sploh ničesar ne vemo. Prikrivate svojim zvestim vino, ki ga čista vodena barva izdaja, kako je; mi, vaši zvesti molojci, stalni vaši gostje, branilci in najtrdnejša opora vaše trdnjave, mi se moramo zadovoljiti s kislico; najboljše, kar hrani vaša klet, je prihranjeno za tiste, ki prihajajo z belimi zastavami ogledovat trdnjavo in presojat njeno moč.«

»To vino ni naprodaj, premalo ga imam, hranim ga le za posebne prilike,« je nejevoljno pojasnil gostilničar.

»Junaki iz Port Arturja, vprašam vas, je bil prihod katerega izmed vas počaščen s posebnim vinom in tako, da so k pozdravu pritekale vse ženske iz kuhinje? Je bil kdo od vas ob svojem prihodu počaščen s posebnim vinom?«

»Ali morda ne smem svojega vina točiti, komur in kakor hočem?«

»Smete, ekscelenca, smete, vi ste poveljnik trdnjave! Ali vaša pristranost nas zveste boli.«

Gostilničarka je hotela napraviti konec neprijetni razpravi in je rekla posredovalno: »V ponedeljek pojdemo zopet po vino. Če ga bomo mogli dobiti takega ali vsaj takšnega, kakor ga je prinesel moj mož na poskušnjo in postavil pred gospoda kaplana, ga kupimo in nastavimo za vse goste.«

Cilka ob vratih se je prestopila, da je zašumelo njeno krilo. Jereb je slišal šumenje njenega krila, umolknil je in sedel.

»Pomagajte nama, gospod komisar,« ga je prijazno povabil kaplan Anton, prijel za steklenico in mu hotel natočiti.

»Hvala!« ga je s tako rezkim, spremenjenim in skoraj hripavim glasom zavrnil Jereb, mu odtegnil svoj kozarec in si natočil iz svoje četrtinke, da je njegovo obnašanje prepodilo prijaznost iz obrazov gospodov, ki so novega kaplana prijazno sprejeli. Prijaznost se je umaknila radovednosti in skrbi, da komisar preostro ne raztolmači kaplanu pozornosti, s katero so ga sprejeli v Port Arturju.

Doktor Medved, ki ga je kaplan Anton pogledal, ko da išče pri njem pomoči, se je nemirno presedel in pomirjajoče pojasnil kaplanu: »Gospod komisar noče mešati vina.« Prezirljiv Jerebov pogled pa ga je poučil, da komisarja zvija zadirčnost, ki ga je zgrabila vselej, kadar ni imel denarja, in ga je šepetaje zaprosil: »Vsaj danes se premagaj! Posodim ti kovače, za katere si me za pogrebom zaprosil, samo ne bodi danes siten in zadirčen.«

V odgovor je Jereb stisnil ustnice in ošinil s pogledom gostilničarja in njegovo ženo, iz česar je Medved sklepal, da komisar odlaga s svojim izbruhom le zaradi njiju navzočnosti. In Medved se je trudil, da zadrži Cilkinе starše v sobi.

Cilki niso ušli razdraženi Jerebovi pogledi in nemirne kretnje njegovih rok. Zaskrbelo jo je, da izusti pred očetom in materjo besedo, s katero si zapravi zadnje njihovo spoštovanje. In se je trudila, da izmami starše iz posebne sobe. V borbi z Medvedom, ki ju je hotel pridržati v sobi, je zmagala hčerka, ki je starše bolj poznala.

»Gospod kaplan,« je dvignil Jež svojo čašo, »vaš prihod v našo družbo je res dogodek; po smrti in pokopu našega tovariša doktorja Ovna, ko je kazalo, da bomo zopet tedne in mesece brez zanimivosti, ima vaš prihod še poseben pomen. Dogodek bo po predpisih razglasila, prav presodila, ocenila in ovekovečila naša poročevalska agencija, Jarc, Oblak in Jager, ali kratko po začetnicah JOJ; meni dovolite le, da vam izrazim svoje priznanje in občudovanje, ne za tisto, za kar vas občuduje mesto in fara in za kar zlasti ženska srca izgovarjajo vaše ime s spoštovanjem, ampak zato, da ste danes stopili s prižnice, iz nedosegljivih oblakov med nas in pokazali, da ste človek kakor mi, boljši sicer in idealnejši od nas, ali vendar človek. Med vojno sem se po brezmejnih pokrajinah Azije naučil ceniti človeka.«

Jereb je pogledal na uro: »Konec je našega razpravljanja, Jež je našel človeka, ki mu še ni popisal svojih doživljajev po brezmejnih pokrajinah Rusije. Premalo hrane bo, kar vam je prinesla na krožniku gostilničarka, gospod kaplan, ako boste poslušali gospoda sodnika do konca. Kakor so brezmejne pokrajine Azije, tako je brezmejno njegovo pripovedovanje o doživljajih v vojnem ujetništvu; kakor je brez števila bodic v ježevi koži, tako je brez števila njegovih doživljajev. Lojze, opozoriti bi moral gospoda kaplana na Ježevo strast in njegovega konjička, da mu novi gost ne bi tako zlahka nasedel.«

»Modrovanje ni tvoja čednost, Jereb, da tudi v psihologiji nisi odličnjak, vidim, sicer bi takoj sprevidel, zakaj sem te prej prekinil.«

»Gospodje, bojim se, da je gospod Anton danes prvič in zadnjič v naši sredi. Razgovori, ki jih poslušam, niso ravno tako privlačni, da bi ga še kdaj vleklo med nas,« je rekel Medved.

Kaplan Alojz je posegel po kartah: »Ali jih zaigramo?« Za njegove besede pa se nihče ni zmenil.

»Ali je privedla gospoda Antona med nas želja po razgovorih z nami?«

»Tvoja današnja natančnost, Jereb, prehaja v sitnost.«

»Kaj sem jaz in kdo sem jaz v primeru z gospodom kaplanom, vidiš nazorno in mimo sto drugih dokazov v sprejemu, ki mu ga je priredil Port Artur.«

»Psiholog res nisi, Jereb, drugače se ne bi zopet in zopet vračal k temu sprejemu ter kazal, kako te grize,« mu je vrnil Jež zbadljivko. »Kaj hočeš, ljudje pač izkazujejo časti tistemu, ki jih zasluži, izkazujejo človeku take časti, kakršne zasluži. Ako bi se morda tudi ti povzdignil iz teh naših malenkosti in vsakdanjosti in poletel v daljave, v prostrane in brezmejne pokrajine, bi te ljudje ne sodili malenkostno in vsakdanje, ker bi za teboj ne mogli; gledali bi nate z občudovanjem in spoštovanjem ter ti izkazovali časti, kakršne bi tvoj polet zaslužil.«

»Zopet te mika tvoja Azija, ki ima prostrane in brezmejne pokrajine in je daleč, daleč, da ne moremo tja za teboj. Škoda, da niso v Port Arturju vedeli, kod si hodil med svetovno vojno in kam se vračaš vsak dan s svojimi mislimi. Po tvojem bi tudi tebe morali sprejeti v Port Arturju, kakor so danes gospoda kaplana, ki tudi sanja o daljnem, o škrlatnem nebu na zahodu.«

»Človeku je nerodno,« je tiho priznal Anton in se proseče ozrl na tovariša Alojza in prijatelja Medveda.

»Niso te sprejeli, kakor so sprejeli gospoda kaplana, dasi oba hrepenita v dalje, ki jim nikjer ni konca. Že od velikega petka premišljam, kako je to, da ima gospod kaplan take uspehe in da ženske norijo za njim.«

Kaplanu Antonu je planila rdečica v lica. Drugič se je proseče ozrl na tovariša Alojza in prijatelja Medveda. Slednji je razumel njegovo nemo prošnjo in je bil takoj pri volji vstati in oditi. Kaplan Alojz pa ni hotel pustiti dobrega vina, ni pa tudi privoščil komisarju zadnje besede. »Če ti žilica ne da miru, da se moraš obregati ob gosta, ki je danes prvič pri mizi, mislim, da že tvoj poklic zahteva, da pretehtaš in premisliš besede, ki jih izrečeš, in se izogiblješ takih, ki niso žaljive le za gospoda kaplana, ampak za ves naš stan.«

Jež je zopet posredoval: »Dopusti, Jereb, da se tudi mi okoristimo s spremembo, ki nas je danes nenadoma osrečila v Port Arturju, da si pojasnimo in zbližamo svoja mnenja; v daljavah, ki jim nikjer ni konca, se morda naša pota strnejo.«

»Nikdar in nikjer se naša pota ne strnejo!« je srdito bruhnilo iz Jereba. »Iz mene mora, kar se že od velikega petka kuha v meni. Tvoji spomini iz daljne Sibirije so dolgovezni, ali človek vsaj ve, da je Sibirija nekje na svetu, dočim pri pripovedovanju gospoda kaplana točno veš, da tistega, o čemer govori, ni.«

»Česa ni, o čemer moj tovariš Anton govori?« je ostro vprašal kaplan Alojz.

»Škrlatnega neba na zahodu ne napravijo duše, ki so tisti dan do-trpele na zemlji; in vendar gospod kaplan vse to pripoveduje, ženske in otroci mu verjamejo. Svoji hčerki Mileni zaman dopovedujem, kako se lomijo žarki in kdaj žari nebo ob sončnem vzhodu ali zahodu rumeno,

kdaj rožnato, kdaj rdeče, kdaj škrlatno, kakor za svojim katehetom ponavlja moja Milena. Lastnemu očetu ne verjame tistega, kar je in kakor v resnici je, svojemu katehetu verjame.«

»Tega menda ne trdiš, da ji je v škodo, če verjame?« je suho vprašal kaplan Alojz.

»Jaz odgovarjam za njeno vzgojo, name bo padla sramota, ako jo svet premoti, ker ga ne bo gledala, kakršen je. In moj ugled in mir v moji družini trpi, ko dekletce vse zbegano in nahujskano poklekne o polnoči sredi ceste v prah in dvigne roke...«

»...in prosi Boga, da bi vrnil domov očka, ki pozablja na svojo družino, na njen ugled in mir, ki vasuje v Port Arturju in se mu ne mudi domov!« je pribil Medved in s pomenljivim pogledom pohitel od komisarja na Cilko.

Jereb je nadaljeval, kot da je preslišal Medveda: »Da končam: gospod kaplan, zakaj mi odtujujete hčerko?«

»Jaz vam jo odtujujem?«

»Ne opravičuj se!« je nestrpno pomignil Medved prijatelju.

»Pojdimo! Denarja nima. In kadar nima denarja, se znaša nad vsakomer, o katerem ve, da nima prazne listnice. Pojdimo.« In Medved je vstal.

»Pred odhodom mi dovolite, gospod kaplan, samo še eno vprašanje, ki je bolj zanimivo ko vse, s čimer sem vas moril: da se ženske in otroci navdušujejo ob vaših besedah, razumem, nikakor pa ne morem razumeti, kako ste mogli pregovoriti in prepričati rajnkega sodnega svetnika, da se je spovedal. Ne čudim se temu in ne razumem tega le jaz, vsi se čudimo. Ko ste prišli sedaj na dan Ovnovega pogreba slaviti svojo zmago nad njim k nam v Port Artur, kjer je rajniki toliko ur predsedel in kjer smo prav sedaj hoteli izvršiti za njim majhno komemoracijo, vas prosimo, razložite nam, kar sem vas vprašal.«

Kljub Medvedovemu odkimavanju je kaplan Anton komisarju odgovoril: »Gospod komisar, tega, kar vprašujete, tudi jaz ne razumem. Vem le toliko in vam lahko tudi povem, da jaz nisem prav nič prigo-varjal in prepričeval rajnkega, ampak mu je vse, kar mu je Bog poklonil pred smrtjo, izmolila njegova gospa. Molitev pobožnih žená prestavlja gore, trdimo in učimo. Naj k tej ugotovitvi pristavim še jaz svoje mnenje: Bog v svoji dobroti in usmiljenju tam na zlatem prestolu za škrlatnim zagrinjalom na zahodu sliši prav vsako molitev na zemlji, vsako iskreno in gorečo prošnjo, zlasti pa gotovo molitev nedolžnega otroka, kakršna je vaša hčerka Milena.«

Za Jerebovim stolom je zašumelo žensko krilo. Prej ko se je komisar ozrl, je Cilka zamolklo kriknila in zacepetala z nogami, kot da lovi ravnotežje. Gospodje, ki so videli, kako se seseda, so skočili s stolov in jo prestregli.

Jerebu so mrtvo omahnile roke z mize, topo je pogledal v prazno četrtinko pred seboj, edini od vseh gostov je obsedel, niti ozrl se ni na Cilko, ki je med pretrgane moške glase zmedeno zajecjlala: »Saj ni nič... saj ni nič...«

Ko se je Jereb domislil, da bi si lahko kdo po svoje tolmačil njegovo brezbriznost za Cilko, se je še sam ozrl, ujel pomenljiv pogled okrožnega zdravnika, ki ga je po vrsti zmenjal s trojico domače poročevalske agencije, s šolskim nadzornikom Jarcem, z davkarjem Oblakom in poštarjem Jagrom.

V zmedi je Jerebu prav prišla Ježeva opazka: »Da moreš biti tako grd, ne bi verjel,« hlastno se je razgovoril: »Da spregovorimo besedo v spomin svojemu rajnkemu tovarišu, smo se zbrali, pa pride novi kaplan, sprejmejo ga, kakor bi nobenega ministra ne sprejeli in kakor niso nikdar nikogar od nas sprejeli; ko da hoče izzivati, sede prav na rajnkega prostor, o katerem smo sklenili, da ostane v znamenje žalosti prazen vsaj teden dni!«

»Najgrše od vsega, kar si napravil, je, da je videti, kakor da te je samo nevoščljivost gnala v prepir z njim.«

»Ves čas sem mislil na konec, na obe glavni vprašanji, ki sem mu jih zastavil glede odtujevanja hčerke in Ovnove spovedi.«

»Dobil si odgovor, kakršnega nisi pričakoval.«

Gostje so se razhajali. O trenutni slabosti, ki je zgrabila Cilko, pred njo niso mogli razpravljati, o Jerebovem obnašanju nasproti kaplanu pred komisarjem tudi niso hoteli govoriti.

Jereb je hlastno skočil s stola, ko je spoznal, da ostane sam, ako se ne podviza, in skočil k peči, na katero je poveznil svoj cilinder. »Jutri ti plačam, Cilka!« je zagodel in se hotel izmuzniti.

»Počakaj!« mu je tako trdo in odločno velela Cilka, da je poštarju, ki je bil že v veliki sobi, zastal korak in se je ozrl.

»Ali ti je še slabo?« je v zadregi vprašal Jereb. In ko je videl, da poštar čaka in ga opazuje, je zgrabil z mize kozarec in pohitel z njim k točilni mizi. »Vode ti prinesem.«

Ko je poštar zaprl vrata za seboj, je Jereb zagnal kozarec v škafo za vodo in s hrptom proti posebni sobi čakal, da spregovori Cilka.

Cilka pa je molčala, da se je moral sam obrniti k njej. Njene vročične oči so mu branile, da ni izrekel trde besede, ki mu je bila na jeziku. »Da naj počakam, si želela,« je rekel počasi.

»Da, počakaj, sem želela,« je suho ponovila.

»Kaj mi imaš povedati?«

»Kaj ti imam povedati?« je nebrzdano bruhalo iz Cilke. »Jaz naj imam tebi kaj povedati? Ali ti ni moja trenutna slabost dovolj povedala? Oče si štirim zakonskim otrokom, kake sitnosti si imel z učiteljico Zoro in Bredo z glavarstva, ni še pozabljeno, zato menda veš, kaj pomeni

moja trenutna slabost. Kako je z menoj, veš, pa se hočeš po tihem izmuzniti in me pustiti samo s strašnim obupom. Kaj misliš storiti?«

Jereb je trenutno omahnil na klop, vrgel roke po dolgem na mizo, sklonil glavo, jo stisnil med ramena in molčal.

»Kaj bi storil, če se moje slutnje uresničijo?«

»Do uresničenja tvojih slutenj je še daleč. Hujše je, da gredo v ponedeljek po vino.«

»Izposojenega denarja seveda ne boš mogel vrniti, ko danes nimaš niti toliko, da bi plačal izpite četrtinke.«

»Bojim se, da ga ne bom mogel vrniti.«

Cilka je pograbila z mize četrtinko in jo divje zagnala ob steno, zgrabila je za drugo in jo treščila ob steno, zgrabila je za tretjo...

»Cilka!« je prestrašeno kriknil Jereb, ji pridržal roko in ji plaho pogledal v oči, ki so vročično bleščale.

»Rudi, ali si mož?«

»Zakaj vprašuješ? Kaj nameravaš?«

»Sramote ne prenesem. Odidem, kakor se spodobi hčerki poveljnika trdnjave Port Artur. Zgodi naj se še pred nedeljo, ko bo oče zahteval račune in denar za iztočeno vino. Samokres mu lahko izmaknem še nocoj. Zakaj drhtiš in me tako preplašeno gledaš?«

»Cilka, strezni se, prespi se, do nedelje je še dva in sedemdeset ur časa, prepusti meni, da vse premislim.«

»Ti nočeš z menoj na pot, po kateri ubežim sramoti, v katero si me pahnil? Ti rajši počakaš, da te dobi moj oče v svoje roke?«

»Cilka, kako tesna je krsta in kako ozka je jama, v katero so položili Ovna. Smrt, brrrr, kako je to nekaj strašnega. Danes sem videl, kakor še nikdar dozdam, kako ostudna je smrt in kako lepo je na svetu. Počakaj, do nedelje je še dva in sedemdeset ur časa, do tistega, česar se bojiš, pa še osem mesecev. Saj morava najti izhod, da ostaneva na tem prelepem svetu. Svet, Cilka, svet je kljub trenutnim nezgodam lep; smrt, krsta, grob, črvi, brrrr! pa je grdo, strašno, ostudno. Svet...«

Ko da bi odrezal, je Jereb utihnil. Žarek zahajajočega sonca je prišel po slovo, skozi šipo na oknu se je razigrano, brezskrbno pognal v sobo, zaplesal po njej in prisilil Jereba, da je pomislil in pogledal, od kod se je žarek prikradel.

Nebo na zahodu je žarelo v lepoti, za katero človek nima izrazov.

»Glej, Cilka,« je presunjeno zajecjljal Jereb. Pa se je spomnil na kaplana Antona in njegovo pripovedovanje o škrlatnem nebu na zahodu in klavrno umolknil.

Cilka je opazila spremembo na Jerebu, hlastno stopila k oknu, da pogleda, kaj ga je presunilo in mu vzelo besedo. Lepota neba na zahodu je presunila tudi njo. Razširila je oči in zastrmela v čudovito zagrinjalo.

Hip nato se je njeno telo streslo, glavo je povabila in pritisnila na šipo.

»Cilka, močna Cilka,« se je vznemiril Jereb, ko je opazil, da ji debele solze teko iz oči. Prijel jo je za rame in jo hotel potegniti od okna.

»Proč!« je siknila Cilka in ga brezobzirno pahnila od sebe.

15.

Sodni oficial je potiskal voziček s sinčkom v klanec, sopihal in stokal, spakoval se in tleskal z jezikom, ko da mu je napor pretežak. Sinčku je sopihanje, stokanje, spakovanje in tleskanje z jezikom tako ugajalo, da se je glasno smejal, krilil z ročicami in hotel zgrabiti očka za ustnice, ki so tako zapeljivo mlaskale.

»Čisto mi ga razvadiš!« se je prisiljeno jezila gospa. »In vsaj na cesti bi se lahko obnašal, kakor se spodobi. Vsi ljudje te opazujejo, spogledujejo se in na tihem posmehujejo.«

Oficial se je ozrl. Sredi klanca je bila komisarjeva gospa s svojimi štirimi hčerkami; voziček je peljala najstarejša, najmlajša v vozičku je bila sitna in se je cmerila, Milena je ustavila voziček, srednji sestrici sta jo skušali zamotiti. Komisarjeva gospa in Milena sta res opazovali oficiala.

Po drugi strani ceste je šel na sprehod geometer s svojo zaročenko. Bila sta zamišljena in redkobesedna, pogledovala sta res proti oficialu, ali njiju pogledi niso kazali, da bi ju zanimalo njegovo obnašanje, še manj, da bi se mu posmehovala.

Doktor Medved in oba kaplana, ki so prihajali iz mesta, so bili predaleč in tako zatopljeni v svoje pogovore, da jim ni bilo videti, da bi se brigali za oficiala. Sinček v vozičku ni bil zadovoljen, da je oče nehal s svojim spakovanjem, sopihanjem, tleskanjem z jezikom in mlaskanjem z ustnicami. Začel se je premetavati in pripravljati, da pomore komisarjevi najmlajši.

»Tako si ga razvadiš, da brez tvojih spakovanj sploh noče biti miren in priden!« se je hudovala gospa.

»Pa se spakujmo,« se je odločil oficial, izzivalno obletel s pogledom komisarjeve, geometra, njegovo zaročenko in one tri, ki so prihajali iz mesta, pa zopet začel tleskati z jezikom, mlaskati z ustnicami, sopihati, puhati sapo iz ust in posnemati lokomotivo. »Kaj naju briga svet!«

»Vaju svet lahko nič ne briga, ali svet se briga za vaju,« ni bila zadovoljna gospa. »Glej, kako buljita komisarjeva gospa in njena najstarejša hčerka vate.«

»Sta nama gotovo nevoščljivi, je-li, Dušan?« se ni vdal oficial. »Midva imava svoj svet, kjer je smeh in veselje, nevoščljivosti in cmerikavosti pa prav nič. Puh, puh, puh,« je začel zopet z vnemo posnemati lokomotivo.

»Gospod župnik se pelje mimo! Ali ga ne boš pozdravil?« ga je opomnila gospa.

Oficial je poškilil na župnika, ko je široko razkoračen stal na vozu, nategoval vajeti in krotil iskra vranca, ki sta se hotela sprostiti in zdivjati po klancu navzdol. Kljub vsemu naporu in skrbi z vrancema je župnik o pravem trenutku pogledal na komisarjeve, na geometra in njegovo zaročenko in na oficialove, da prestreže njihove pozdrave. Gospa oficialova je sklonila glavo v pozdrav, oficial pa svojega pogleda ni dvignil od visokih župnikovih škornjev. »On ima svoje veselje, jaz svoje,« se je trdovratno domislil in se nagnil k sinčku v voziček, da mu ni bilo treba pozdraviti.

»Opazil je, da ga namenoma nisi hotel pozdraviti!« mu je poočitela gospa.

»Veseli me, če je opazil,« je vztrajal v trdovratnosti oficial, »naj vidi in ve, da je otrok pred konji in več ko konji, s katerimi se toliko baha in ki so mu tako veselje.«

»Čudno govoriš!«

»Njegovi ljubezni do konj in kmetovanja ustrezajoče govorim! Puh, puh, puh, midva, Dušan, nimava konj, da bi se bahala z njimi, ne kmetije, da bi jo obdelovala, in vendar se smejeva. Voziva se z lokomotivo... puh, puh, puh... lepše gre z lokomotivo, ki jo vodi očka, ko s konji, s katerimi se baha župnik.«

Župnik je hotel poseči s kazalcem desne roke za ovratnik, ko pa je opazil, da ga oficial namenoma ni pozdravil, mu je roka obvisela v zraku. Vranca, ki sta takoj zaslutila, da ne držita vajeti več obe močni roki, sta hotela porabiti priložnost in prhniti po strmini, kakor bi jima ugajalo. Ko se je bič v gospodarjevi desnici nehote nagnil proti njima, sta hotela podivjati. Župnik je moral naglo poprijeti zopet za vajeti tudi z desno roko in jih nategniti. »Krompirja za saditev nam manjka,« je mimogrede kriknil kaplanoma in doktorju Medvedu, »za poldrugo vrečo ga je premalo.« Razdivjanost konj mu je vzela besedo. Vajeti je moral znova nategniti, da so mu nabreknile žile na rokah.

»Sedaj ne poseže s kazalcem desne roke za ovratnik,« je rekel kaplan Alojz, »s kretnjo, ki je po tvojem bistroumnem opazovanju, doktor, včasih znamenje njegove zadrege, včasih pa dviga njegovih misli od zahtev življenja v duhovnost. Tone, ali ne blagruješ njegove uravnovešenosti? Stori svoje v cerkvi, v šoli, v uradu, pribije, kar je resnica: ljudje, verniki, vi pa glejte, da boste sledili mojim besedam, resnici, če hočete večno živeti! Poseže s kazalcem desne roke za ovratnik, če mu ne gre, kakor bi moralo iti, sezuje čevlje, obuje škornje, napreže konja in ju požene na polje: Hi-i-i-i, vranca, v cerkvi, v uradu, v šoli sem opravil svojo dolžnost, Bogu sem dal, kar je božjega, sedaj še tebi, življenje, kar je tvojega, hi-i-i-i, vranca! Poldruga vreča krompirja

manjka! To mu je trenutno edina skrb; življenje, ki gre mimo njega po svoji poti, ga ne briga. Ali ne bi posnel njega, Tone, namesto da se toliko grizeš zaradi komisarjevih besed.«

»Prav to je tisto, kar morda ni prav, da tudi še potem, ko je povedal, kar mu nalaga dolžnost in poklic, ne pogleda in ne poseže v življenje, ki gre mimo njega po svoji poti.«

»Ti si pravkar pogledal in posegel vanj v Port Arturju, skriti še sedaj ne moreš, kako te bolijo komisarjeve besede.«

»Ker sem kot človek slab, dasi bi kot duhovnik moral biti močan in goreč, da me nobena žalost ne bo potrla. V življenju, ki gre po svoji poti mimo nas, je toliko žalosti in bridkosti, da mora duhovnik poseči vmes in reči žalostnemu tolažilno besedo, izpodbuditi obupanega in pomoči dvomečemu. Včasih je v življenju edini duhovnik tisti, ki more, sme in mora reči pravo in odrešilno besedo. In včasih je tudi duhovnikova beseda edini izhod iz bridkosti in težav. Mi moramo prekvasiti svet s prepričanjem, da ima človek tolažbo v veri in da je življenje brez vere prazno, večkrat obupno, včasih pa zamotano, da more klobčič odmotati le Bog, včasih se zdi, da ga še Bog ne bi mogel prav odmotati...«

Kaplan je, kot bi odsekal, umolknil in se uzrl na komisarjevo Mileno, ker je žalostno bolj vzdihnila, ko rekla: »Podrli so križ, Boga samega so podrli, zato nas ne sliši, pa naj še tako goreče in iskreno molimo.«

»Milena!« se je zgrozil kaplan. »Kako govoriš?! Da nas Bog ne sliši, pa naj še tako goreče in iskreno molimo?«

»Ne usliši me,« je popravila Milena. »Molila sem, kakor ste pridigali na veliki petek, da moramo moliti, ako hočemo, da nas Bog gotovo usliši; še več, v cestni prah sem pokleknila, glasno klicala k Bogu, naj me usliši, a vse je bilo zaman. Očka je bolj ko prej silil v Port Artur, tudi ta hip je tam.«

»Očka je v Port Arturju,« je sočutno in obupano ponovil doktor Medved, povetil pogled pred Mileno in materjo, se sklonil, pobral kamenček in ga stisnil s konci prstov, ko da ga hoče kam zagnati. Dvomeče se je ozrl na prijatelja: »Včasih je v življenju res kaj tako zamotano, da je videti, kakor da tistega klobčiča ne bi mogel prav odmotati niti sam Bog.« Dvignil je roko s kamenčkom, pa jo naglo zopet povetil, ko je videl, kako prijatelj Tone graja njegov dvom. Obrnil se je proti gospe, ki je brezupno gledala nazaj, in se ji hotel opravičiti: »Včasih je v življenju edini duhovnik tisti, ki more, sme in mora reči pravo in odločilno besedo. Hudo je le to,« je tiho pristavil, »da včasih niti duhovnik ne ugane prave in odrešilne besede, ker take besede za neke primere sploh ni, in za neke zaplete ni srečnega razpleta.«

Kaplan Anton je oživel, kot da mu prav prijatelj dvom, gospejin obup in Milenina žalost narekujejo besede: »Z zgledom vam dokažem, kako napačen je vaš dvom, obup in žalost, ker bi splošne besede o božji

dobroti in usmiljenju ne zalegle. Gospa rajnkega sodnega svetnika je v svojem obupu, da umre mož nepreviden, klicala k Bogu besede, o katerih sem mislil, da ga užalijo, ker so tako jasno izražale dvom nad Njegovo dobroto in usmiljenjem, njen obup in njeno žalost. Gospa in Milena, kako je moglo biti sodnikovi gospe, na to pomislita! Ura smrti se je naglo bližala, bolnik pa trdovratno odklanja duhovnika, šlo je za minute, ako božja pomoč ne nastopi v prihodnjem hipu, in gospa je vedela, da bo njen mož trpel vso večnost. In Bog je uslišal gospejino molitev, ko že ni več upala na uslišanje. Bog na prestolu za škrlatnim nebom na zahodu sliši vsako prošnjo,« kaplan je pokazal z roko proti zahodu, njegov pogled je sledil kretnji roke. Da poveleča svoj odhod, je zahajajoče sonce poklicalo z zemlje vse lepote, ki jih je podnevi kje zasledilo.

»Bog je nepričakovano in skoraj čudežno, a pravočasno poplačal gospejino molitev. Ti, Milena, pa dvomiš nad božjim usmiljenjem. Očka ti je zdrav, ne gre za minute, kakor pri rajnkem sodnem svetniku, ali ti zahtevaš od Boga, da te pri priči usliši, ne prepustiš se njegovi volji, da sam odloči, kdaj in kako te usliši, ti zahtevaš, da te takoj usliši, drugače mu odpoveš svojo vero, upanje in svojo ljubezen. Nočem in ne smem se vtikati v božje ukrepe, Milena, opozoriti te pa moram, da je bila vera in upanje gospe sodnikove večja kot tvoja, zato je tudi bila uslišana, skoraj čudežno, a pravočasno.« Kaplan se je trenutno zavedel, da ni ne v šoli ne na prižnici, ampak na cesti sredi klanca, in se je plaho ozrl na geometra in njegovo zaročenko, ki je zaverovano gledala vanj, dočim je geometer povetil pogled in začel iskati po žepih cigaretnico. Kaplan je zabegal s pogledom na oficijala in njegovo gospo, ki sta ga radovedno opazovala.

Milene kaplanove besede niso ne prepričale ne potolažile in ne razvedrile. »Gospod katehet, ali tudi duša rajnkega gospoda sodnega svetnika doktorja Ovna danes blesti na zahodu?« je vprašala tako nepričakovano, s takim poudarkom in tako izzivalno, da so se vsi ozrli nanjo in je kaplan Anton za hip onemel.

»Zakaj to vprašuješ?« jo je vprašal po kratkem molku.

»Ker govorite drugače, kakor govori očka. Komu naj verjamem? On pravi, da bi bila tam na vrhovih, ko bi prišli tja, temà!«

»Tam na vrhovih gorá bi bila temà,« je počasi ponovil kaplan. Nato je v hipu pozabil, da je na cesti sredi klanca: »Sonca, ki se je pravkar skrilo za vrhove gora, ni? In njegovih spremljevalcev, pisanih žarkov, ki z vseh strani zemlje hite na zahod, krasijo nebo na zahodu in ki jih občudujejo tvoje oči, teh žarkov ni, Milena? Reci, Milena, reci, da ni sonca, reci, da ni nebo na zahodu škrlatno! Ako bi tudi bila tema na vrhovih gora, ko bi prispeli tja, kjer sedaj blešči škrlat, ali zaradi tega sedaj škrlat ne blesti na zahodu? Molčiš, Milena? In da ni nikjer

nobene bleščeče dvorane, nobenega cvetočega vrta tam za škrlatnim nebom na zahodu, si trdila? Reci, Milena, ali ni planetov in zvezd, ki so večje kot zemlja, milijonov zvezd, ki jih vidimo ponoči, Bog ve koliko milijonov, ki jih z zemlje niti vidimo ne, pa jih morda gledajo z drugih planetov, reci, Milena, ali ni teh milijonov zvezd, ali jim ne sije božje sonce kakor nam na zemlji? Koliko lepote zbere božje sonce samo na zemlji, vidiš ta trenutek na nebu. Zamisli se, Milena, v lepote, ki jih imajo drugi planeti, milijoni in milijoni zvezd, lepote, ki jih zemeljsko oko do sedaj še nikdar ni zazrlo in jih morda nikdar ne zazre, vse te lepote pa so Bogu blizu, kakor mu je blizu škrlatno nebo na zahodu, ki ga gledamo. Kaj praviš, Milena, ali lepote milijonov in milijonov svetov, bajne lepote, čudovite lepote, neslutene lepote, katerih si mi na zemlji morda niti v sanjah ne moremo priklicati pred oči, kaj misliš, Milena, ali vse te lepote skupaj z nebom, kakršnega vidiš sedaj na zahodu, ali vse te lepote skupaj ne bi mogle okrasiti stropov, tal in sten dvoran, da bi bleščale lepše ko škrlatno nebo na zahodu? Ali bi Bog, ki je vse te lepote ustvaril in ki nam drobce te lepote prikazuje na zahodu, ne mogel združiti v dvorinah, ki jih je pripravil svojim zvestim, in bi ne mogel osvetliti dvorane, kjer je postavil svoj prestol, tako da bi tega čudovitega bleska in nepopisnega žarenja človeško oko sploh prenesti ne moglo? Milena, kako se upaš dvomiti o Bogu? Zakaj trepečeš?»

»Ker sem bila predrzna in sem žalila Boga. Silen in mogočen je, jaz pa sem tako majhna in uboga. Ali mi more odpustiti?«

»Ne joči, Milena, že zdavnaj ti je odpustil.«

Milena je pokleknila v cestni prah, iztegnila ročici proti križu, ki je bil prislonjen k cementnemu podstavku, in vpletla v svojo molitev k Tistemu, ki kraljuje za škrlatom na zahodu, prošnjo: »Pošlji, pošlji droben žarek v srce in dušo našega očka, da spregleda...«

Še srednji dve sestrici sta pokleknili k Mileni, povzdignili svoji ročiti in ponavljali besede, ki so vrele iz Milene.

Zanosno je kaplan Anton vzkliknil: »Da bi Bog take molitve ne slišal?«

Gospa se je ozrla na Medveda, da bi videla, če tudi on upa, da je mogoče raztrgati mrežo, v katero se je zamotal in jo zadrnil okoli sebe njen mož.

Medved je v velikem loku zagnal kamenček iz svoje roke. »Samo Bog more pomagati, saj uravnava življenje in vsako trpljenje usmerja v svoje namene.«

Kaplan Alojz je bil ob svojem tovarišu v zadregi. Sprevidel je, da v tem primeru tovariš Anton ni mogel molčati in da je bilo prav, ker ni molčal. Vest ga je pekla, ker si je priznal, da bi on sam molčal in šel mimo Milene tiho in brez tolažilne besedice, ako pa bi rekel kako besedo, bi ne bila taka, da bi Mileno potolažila.

»Anica!« je tiho, toplo in mehko rekel geometer, prijel zaročenko pod pazduho, jo potegnil od križa in tesno pritisnil njen desni komolec k sebi. »Ali se poročiva maja, kakor sva se domenila?«

»Bog sliši vsak naš vzdih,« je vdano odvrnila Anica in ga pogledala z očmi, polnimi solz. »Premolila sem te praznike, ko si se kujal, bila sem ves čas mirna in prepričana, da se vrneš in bo vse zopet dobro.«

»Tisto o škrlatnem nebu na zahodu naj bo, kakor hoče; gotovo je le, da kaplana pri njegovi vnemi in prizadevanju ne vodijo ne sebične, ne samoljubne misli; ni tak, kakor ga hoče naslikati Jereb in kakor je o njem sodil rajnki doktor Oven. Ni, ni, kaplan ni tak. In kar govori, ne govori za sebe, temveč za ljudi, ki trpijo.«

Anica njegovih besed ni razumela, tesno se je pritisnila k njemu in rekla bolj sebi ko njemu: »Molila bom, da ne bo nikdar nobeden najinih otrok klečal v cestnem prahu pred križem in prosil Boga, naj vrne našega očka družini in Bogu.«

Geometer jo je tesno privil k sebi in se zgrozil: »Kaj misliš, Anica!«

Sodni oficial je tolažil sinčka: »Ne bodi siten. Zvedel sem za nov svet brez konj, brez lokomotive, za svet tam za škrlatnim nebom na zahodu. Vse pravljice, ki jih zbiram zate, da ti jih povem, ko dorasteš, niso niti blede senca tistega, kar nam je pravkar pričaral pred oči gospod kaplan.«

Gospo je tako pretresel pogled na klečeče komisarjeve otroke, da je položila svojo roko na moževo, ki je vodila voziček. »Pravljice mu boš pripovedoval, ko doraste?« je mehko vprašala moža.

»Pravljice!« se je mož začudil njeni mehkobi in jo vprašaje pogledal. Ko je ujel njen pogled, ki se je vračal h klečečim komisarjevim otrokom, je vneto pristavil: »Dušan, zdaj še ne veš, kaj je lepota. Ko dorasteš in izveš, kaj je lepota, boš ostrmel, ko ti očka pove pravljico o pisanih poljanah, cvetočih vrtovih, belih gradovih in zlatih dvoranah v njih, kjer je zbrana lepota z vsega sveta.« Položil je še drugo svojo roko na ženino in ji mehko rekel: »Pomisli, ženka, kako lepa bo pravljica, v kateri se bodo lesketale lepote z vseh planetov, lepote, o katerih se nam niti sanja ne in o katerih bi človek sploh ne vedel, da nam ni kaplan odprl oči.«

Oficial je iz ženinih oči prestregel pogled, ki ga je pognal v novo navdušenje. Iz tega pogleda je žarelo toliko tihe sreče, da ni sodil nikamor drugam kakor med najvišje lepote tam za škrlatnim nebom na zahodu.

Dušan Ludvik | Balada o beraču

Kot v voznem redu lista se, takó
s seboj prebira te in te postaje,
kjer danes bo z nastavljeno dlanjó
ljudi preizkušal, ki mu godrnjaje
pred nosom dvér zapró, naprej kazaje.
Obrcan vnovič hodil bo trpet,
premamljajoč svoj glad in grenke graje —
no pač, umreti se boji, ker ljubi svet.

Dan vsak za njega je preizkušenj sto.
Izmučen prištrklja do prve ograje,
ko več ne more, v luknjo ga dadó,
ker kršil je meščanske običaje —
glad in uboštvo javno razstavlja.
Molcé kipí, napoten in preklet,
le suho hlipa, glavo v dlan skrivaje —
no pač, umreti se boji, ker ljubi svet.

Od nekdam že v navadi je biló,
da rani ta, kdor milodare daje;
to kruto je občutil med potjo,
ko ga lahkó opljuval vsak točaj je.
Vsak dan mu lačna smrt na dosegljaj je,
pod rušo bil bi vseh tegob otet,
a starček vlačí se beračit raje —
no pač, umreti se boji, ker ljubi svet.

Poslanica:

Z njim še ta in on pogoltnil marsikaj je...
Če hotel, da je v družbo bil sprejet,
prodati moral dušo za grižljaj je —
no pač, umreti se je bal, ker ljubi svet.

Jože Šmit | Večeri pred zimo

Večeri zdaj so jetični bolniki,
ki trudni zro v umazane blazine:
vse črna, bolna kri, nikjer beline.
Pomikajo se k hišam sov skoviki.

V cerkvenih oknih gledajo svetniki
razgaljene, krvave globočine
umirajočih src; od bolečine
nemé v brezzvezdnatih nočeh jim kriki.

Umreti daj mi v teh večerih, Bog,
da se vsaj v smrti mi spočije duša!
Tako bilo bi dobro: naokrog

bi padal sneg, gorak in čisto bel,
nad mano nizko bi slonela ruša
in iz srca Tvoj križ v poljé blestel...

Vinko Beličič | Cesta

Narodov, človeštva skrita bela cesta,
tvoje vitke roke vežejo brezbrežja iz veka v vek,
nam zapro oči, ko si izmerila življenja tek,
ljubica molčeča in do konca zvesta.

Hodimo iz mater v grob z nasmehom, jokom;
sleherna stopinja je preteklega z bodočim vez.
Spremlja prah nas, pekočina, dih zasanjanih dreves,
noč nas nese k žarkov jutranjih potokom.

Z upanjem v obzorje gledamo megleno.
Tja, še tja skrivnost nas mami. Kam? V življenje ali smrt?
Kje je meja? Tam, kjer z nebom, zemljo je pogled zastrt?
Meje ni — nov svet odgrinja si kopreno.

Vôdi, vôdi nas, mogočna bela cesta,
meri pot nam iz sedanjosti v brezčasnost, v sladki mir!
Vedno bliže hladni je pristan, kjer tvoj ugasne tir,
čas umre, izsrkajo nas večna mesta.

Jože Krivec | Pot navzdol

3.

Potekel je že čas bivanja Franca Sterminška v Jelševi vasi. Velika noč je bila davno mimo. Zdaj je polagoma zorelo po polju že žito. Zdelo se je Francu Sterminšku, da še nobeno leto ni sonce nad Jelševo vasjo tako lepo sijalo. Rumenkasto klasje žita se je pozibavalo kakor zlato valovje. Včasih je krenil na polje in postajal ob svojih njivah, kakor bi se od njih poslavljal. Strmel je v črno zemljo in v žito, ki je bilo že Horvatovo. Kljub temu si je včasih še predstavljal, kako bodo čez nekaj kratkih dni želi, mlatili in bo pretresal zrnje iz prgišča v prgišče. A ko se je zavedel, da to žito ne zori več zanj in ga tudi ne bo gledal, kako bo štrcalo iz hreščeče mlatilnice, mu je žalost stiskala srce. Sililo ga je, da bi poljubljal zemljo in se zagrizel vanjo. On je dokončal in ne bi imelo več smisla, potikati se po vasi in biti ljudem v napotje.

V hiši so tuji ljudje.

Takega sončnega poletnega dne je Jelševa vas izgubila svojega starega prebivalca — Franca Sterminška. S pisano culo na hrbtu je štokljal iz vasi. Na daljavo bi ga mogel kdo zamenjati z beračem. Le njegova hranilna knjižica v žepu je pomenila zanj življenje.

»Vse lahko dobiš za denar, vse!« se je menil sam s seboj.

Do sosednje vasi je šel peš, potem si je naprosil voznika, ki ga je zapeljal k Marici.

Franc Sterminšek se je za ta svoj korak šele po dolgem tuhtanju odločil. Marica je bila blizu Maribora in ljudje, ki so vsak dan vstopali k njej v gostilno, so prinašali novice. Mogoče bi med njimi našel tudi še kakega znanca iz prejšnjih časov, s katerim bi lahko popila kozarček vina in se pogreznila v preteklost. Kako lepo bi mu bilo pri srcu, če bi se nekega dne iz množice oglasilo vprašanje: »Franc Sterminšek! Ste vi? Kaj delate tukaj?« — On bi na veliko požrl sline, skremžil obraz, kakor bi ga to ne brigalo dosti, ter začel razlagati, da je tu njegova hči gostilničarka in se je preselil k njej. Mimogrede bi vrgel na mizo mogoče še hranilno knjižico in tako bi kmalu bil spet pri vseh priljubljen kakor nekdanje dni.

Tam pri Pepci sredi polja vsega tega ne bi bilo. Njena kmetija je res velika, leži celo ob glavni cesti, vendar se pri njej nihče ne ustavlja. Tako ne bi srečal nikoli nobenega znanca. Z ljudmi ne bi prišel v stik, mogoče le kdaj ob nedeljah.

Hitro je mineval čas, iz mesecev se je kovalo že drugo leto, odkar je Franc Sterminšek živel pri Marici. Prav za prav se mu je res dobro godilo. Čisto tako je teklo njegovo življenje, kakor si ga je prej zamislil.

Zato se mu je znova porodilo upanje, da bo na stare dni doživel še nekaj lepih uric. Lahko je raztegnil ustnice spet v prisiljeni nasmeh kakor некоč, ko je stal v trgovini in vabil s tem smehljajem ljudi.

Prav nikoli ni Franc Sterminšek niti malo slutil, da Marica v zakonu ne bi bila srečna. Neumno bi se mu zdelo na kaj takega pomisliti, saj je imela dobro gostilno ob glavni cesti, ljudje so vedno vstopali, ob nedeljah je zahajalo tjakaj mnogo gospode. Tudi precej zemlje je imela, lepe hrame in v hlevu so hrzali težki konji. Hlapec in dekla sta bila pri hiši, povrh pa še Štefka, ki je ob nedeljah pomagala streči gostom. Še Marica sama se mu ni nikoli niti z najmanjšo besedo potožila. Zdaj je dobila že sinčka, ki ga je moral dedek včasih pobožati po ličecu.

Šel je nekega večera čez dvorišče. Iz odprtega kuhinjskega okna je udarjalo prerekanje. Prvi hip je mislil, da se Marica znaša nad hlapcem. Pomaknil se je skoraj pod kap, da je mogel razumeti zadirčne besede.

»Njega smo najbolj rabili! Čemu si ga privlekla k hiši?« je govoril mož.

»Nisem hodila po njih. Tudi vreči jih ne morem čez prag, če so že prišli,« se je zagovarjala.

»Vreči čez prag... Ne bi bil imel bliže kam iti, ne prav sem? Bomo vso vašo družino redili zastonj? Saj je že Štefka tu, starega res ne bi bilo treba. Najbolje je, da greš še po kako babico ali teto in jo privlečeš, da nas bo več!«

Marica je nekaj časa premišljevala in gledala v tla. Na jok ji je že šlo. Res ni bila kriva tega, če je oče prišel. Njen oče je in ne bi mu mogla nikoli reči v obraz, naj se pobere od njenega doma.

»Denar je seveda spravil na varno; zdaj mu moramo mi dajati dobro jed in pijačo. Vidiš ga! Tako bi vsakdo dobro živel, če bi drugi zanj skrbeli!«

»Pa vendar vidiš, da so že ostareli in jih ne morem siliti k delu. Sicer tudi ne pojejo toliko, da bi bilo sploh vredno govora. Štefka pridno dela in si menda zasluži vsaj za hrano. Bi si mogoče rad prignal ti svojo iz Maribora?« mu je vrgla v obraz. »Mogoče bi ona živela od božje milosti!«

»Káko svojo? Kaj si si spet izmislila?« je zategnil.

»Ono! Dobro vem za vse. Zakaj se vendar delaš tako nedolžnega, če sem ti pa na sledi?«

Samo molčal je nekaj časa, kakor bi snoval odgovor, ki naj bi ga opravičil. Vstal je in nepremično buljil predse. Videlo se je, da tuhta neko stvar, za katero se ne more tako naglo odločiti. S povešeno glavo se je premikala ona okrog štedilnika. Malo postrani ga je ošvignila z očmi in se nato divje zarežala.

»Sem te zadela? Mislil si, da veš o tem le ti? O, tvoji doživljaji s tisto vlačugo so tudi meni znani!«

»Kdo je vlačuga?« je planil pokonci in žareče zapičil pogled v njo. V njegovih očeh je plamenela jeza, ki mu je pognala val krvi v glavo. »Kdo je vlačuga?« je ponovil.

»Jaz menda le nisem. Tisto povprašaj, ki ti ponoči postreže s kavo in s čajem!«

»Molči, da ti ne razbijem glave!« jo je prekinil.

»Jaz naj bi molčala? Njej, ki se vlačiš z njo, menda tega ne bi rekel. Vse bi ji dovolil. Ne, saj nisem... nočem biti več...«

Pognal se je proti njej in jo sunil na štedilnik, da se je zakotalil škaf posode s truščem na tla. S pestjo jo je udaril po licu, da je zateglo zatulila.

»Zdaj grem! Grem k tisti! Da boš vedela, kje sem. K tisti grem!« ji je kričal pred obraz, v katerega so pršele sline iz njegovih ust.

Iz nosa se ji je pocedil tenek curek krvi. Kakor žareči rubini so zdrknile kapljice preko drhteče brade in padale na nekoliko dvignjene prsi. Tu pa tam se je katera utrnila čez prsni val in se zvezdičasto razletela na podu.

Še v istem hipu se je zbrala in se z bliskovito naglico pognala za njim. Bil je že prestopil hišni prag in ga ni več dosegla. Z vso silo je stisnila pesti; zagrizla bi se vanj in mu pulila lase, izpraskala bi mu prilizujoče in plave oči kot jastreb svoji žrtvi, da ne bi nikoli več našel poti v Maribor.

Pljunila je za njim. »Prekleti! Kaj me je moglo prinesiti v to peklo? Ko bi mi vendar lahko dobro bilo; v božjem miru bi si lahko vzela vsaj tisti košček kruha, ki bi ga imela. Tako mi vsa obilica nič ne pomaga...« je tožila.

Trenutek nato je že zabrnal na dvorišču motor in Ivan Pečenko se je odpeljal v Maribor. Kakor že tolikokrat, le zdaj ni razsipaval s svojimi skrbno pripravljenimi opravičili...

Franc Sterminšek je presenečen drhtel pod oknom. Strmel je, kakor bi bil olesen. Še oči si ni upal premakniti od okna. Česa takega bi ne bil živ dan pričakoval. V trenutku mu je bilo vse jasno in že se je kesal, da je sploh napravil korak semkaj. — Res bi bilo bolje, če bi bil šel k Pepci. Imel bi vsaj mir!« je mrmral.

Ta žalosten dogodek ga je silno potrl. Vse sanje in obeti, zaradi katerih je prišel semkaj, so se razmaknili. Ostalo mu je le golo razočaranje.

Tiho se je spravil to noč v posteljo. Vendar vso noč ni niti zatisnil očesa. Blodil je in zjutraj je vstal razbolel po vsem telesu.

Še preden je prav zasijal dan, se je odpravil na pot. Peš in neopazeno je krenil od hiše. Nobenega točnega načrta ni skoval, le proč,

proč je moral od tod. Cesta, ki mu je vdano ležala pod nogami, se mu je zdela najzvestejša prijateljica. Ob vsakem koraku mu je mehko pošepetavala, kakor bi ga hotela tolažiti. Nikoli ni Franc Sterminšek kolovratil peš po beli cesti, zdaj se je je oklenil, kakor bi pričakoval, da bo našel pri njej svojo uteho ali da bo vsaj delila z njim veliko razočaranje.

Zajelo ga je premišljevanje, kam naj krene. Legla bo noč s svojim mračnim obrazom na zemljo in pred mrazom ga cesta ne more ogrniti. Kam? V katero smer? Tja, odkoder sonce prihaja ali kjer se poslavlja vsak večer od nas? Kako je vendar dobro ptičkom na svetu! Njihov Gospod jim je vse pripravil: krila, s katerimi se dvigajo proti soncu navzgor, vse ceste velikega neba jim je dal na razpolago za njihove polete in vsepovsod morejo najti prostorček za svoj mali domek. Zato so tako srečni in zadovoljni ti drobni krilatci s svojimi srebrnočistimi, prelivajočimi se napevi.

Živo mu je stopila pred oči spet lepa enonadstropna hiša, ki se koplje nekje v Jelševi vasi v prvih jutranjih sončnih žarkih in v kateri se je včasih tako prijetno spalo. Med stene se zaklepajo drugi ljudje; njega je nek vabljev glas speljal iz prijetnega doma.

Nič več se ni toliko oklepal svojega denarja in hranilne knjižice kakor prejšnje dni. O, nekoč bi bil storil zanj kar koli. Dal bi si bil menda celo iztakniti oči, le da bi bil imel mnogo denarja. Mnogo, na kupe denarja. Zdaj se mu počasi jasni: denar ga ne more osrečiti niti mu vrniti življenja, kateremu ne bi bil primešan grenki strup razočaranja.

Sredi poldneva je Franc Sterminšek vlačil trudne noge čez široko žitno polje. Za vsakim korakom se je dvigal prah. Ob beli cesti pa se je upogibalo zrelo žito in sklanjalo težko klasje k razpokani zemlji. Ob vsakem pišu vetra je zašelestela rumena slama. Dobro bi mu delo malo sestli na zeleno mejo ob njivi, s katere je puhtelo tisoč omamljivih vonjev razcvetelih rož in dišeče trave. A on jo je s povešenim klobukom na glavi, z oprашenimi znojnimi curki čez čelo in z grčavo palico v roki tolkel po trdi cesti naprej. Popoldansko sonce je metalo njegovo senco tik za petami.

Zazrl se je v daljavo. Samoten škrjanček je drobil pesmice nad oračem, ki je nedaleč pred njim oral ob cesti. Konja sta počasi stopala, kmet v pisani srajci in s podsukanimi rokavi je pritiskal na plužnice. »Hot — liška! Hot!« je obračal konja na koncu njive in spet ob drugi meji rezal brazdo.

Ob poljski stezi za njivo je stal voz. Na njem so moleli ostri zobje brane kvišku. Na oju spredaj je sedel sključen in koščen možak s pipo v ustih. Zdaj pa zdaj je zaplaval modrikast tobakov dim od njegove glave.

Francu Sterminšku so noge kar odpovedale kakor na povelje.

»Dober dan Bog daj!« je pozdravil, ko se je potegnil čez novo zorano njivo proti vozu.

»Bog ga daj« je hripav glas odgovoril. Možak, sedeč na oju, se je predramil iz svojih sanjarij. Dvignil je glavo. »O, gospod Sterminšek! Dolgo vas že nisem videl!« je dejal, veselo potegnil iz pipe in se nasmešnil, da je pokazal škrbine skrhanih in črnih zob.

Vstal je in stopil prišlecemu naproti. Svojo koščeno roko je sunkovito iztegnil, da so zacingljali na telovniku težki srebrni novci, viseči z verižice.

»Bog daj, gospod Sterminšek! Pridite in sedite! Vidim, da ste bili na dolgi poti. Odložite palico in se odpočijte!« ga je prijazno povabil. Gledal je Sterminškov nekoliko upognjeni hrbet, osivele lase in razpotegnjene gube na obrazu. Postaral se je možak, še oči so se potopile v globoke in temne jamice.

Sterminšek je obstal in strmel. Oči je zapičil v prijaznega moža in ga vprašujoče gledal.

»Si ali nisi?« je počasi zategnil.

»Sem! Me ne poznate več?« ga je stari Smolnik vprašal.

»Saj res! Kdo bi si bil mislil! Kaj delaš tu? Za hlapca služiš?« je Sterminšek pobaral.

»Eh, prestare so že moje kosti za hlapca. Če bi bil vsaj za pol mlajši, bi še šlo. Tako pa ne več. — Orjeva! Orjeva s Štefom. Ga vidite, to je naš Štef!«

Sterminšek je na debelo požrl sline. Skoraj skremžil je obraz in ni niti besede spravil iz sebe. Nepripravljenega je doletelo to srečanje.

»Sédite! Sédite! Po dolgi poti človek rad sede.«

Naslonil je svoje telo na oje in si brisal potno lice. Oziral se je za Štefom, ki je med svežimi brazdami vodil konje in plužil. Cel kmet je postal v tem letu in pol, kar ga ni videl. Saj ga je že prej imela vsa vas rada na delo, toda glej ga, kakor star kmet ti stopa po njivi. Smolnik je potegnil izpod voza cenjo, vzela iz nje v krušnico povit kruh in ga ponudil Sterminšku.

»Vzemite! Jejte naš kruh!«

Sterminšek ga je prijel s tresočimi se rokami in od pol kolača odrezal lep kos z rjavim hreščečim krajčkom.

»Kaj delata tu? Mi še nisi povedal,« ga je dregnil Sterminšek.

»Saj vidiš! Orjeva. To so naše njive!« je pokazal na zemljo pred seboj. »Tam pa je naš dom! Hiša, ki je pokrita z opeko, je naša,« je pokazal za njive, kjer je stala hiša, okrog in okrog obdana s sadnim drevjem in z obrajdami z vinsko trto, da se je komaj streha malo rdečila iznad zelenja. »To je prav za prav Štefov dom; mene dosti ne briga, ker se je on semkaj poročil. Rečem pač tako, da je to naš dom, ker tudi jaz živim v njem.«

S težavo je požiral Sterminšek grižljaje kruha. Zdelo se mu je, da jih ne bo spravil v želodec, čeprav je bil lačen. Venomer je pogledoval na nizki, s soncem oblit dom sredi polja. Kakor gnezdece drobnih škrjančkov se mu je zdel tu med žitnimi njivami. A on je tako majhen, ubog in od vseh zapuščen, da so mu od žalosti solze stopile v oči.

»Pijte! Sonce žeja!« je Smolnik ponudil Sterminšku slatinko jabolčnice. Ta je kar hlastnil po njej, da si je omočil suho grlo.

»Sem ti vedno pravil, da prodaj kočo in pusti Jelševo vas. Vidiš, da sem imel prav!« se je Sterminšek raznežil.

»Že! Že! Človeku pa je le hudo, če mora rojstno bajto zapustiti. Vsakdo ima le en pravi dom, ki ga spoštuje in kamor se rad vrača,« je Smolnik razlagal.

»Gotovo! Živi pa se drugje še bolje!« je Sterminšek dodal.

»Tu živimo prav lepo in v miru. Štef se je dobro poročil, blažen mir imamo v hiši, to pa je tako največ vredno. Je bolje imeti malo, pa v miru, kakor bogastvo v prepiru!«

Pri teh besedah je Franc Sterminšek nekoliko zaokrenil in sklonil glavo. Iz žepa je potegnil pisan robec in se obrisal. Zdelo se je, da joče.

Štef je ustavil konja sredi njive. Njegova žena je prihajala po poljski stezi z otrokom v naročju. Stopil je proti njej, se sklonil k drobnemu črvičku ob njenih prsah in mu drobno šepetal na uho. Z zdelano in s prstjo umazano roko je šel čisto rahlo čez njegov nežni obrazek, ga poščegetal pod bradico, da se mu je otroček sladko zasmel, potem pa spet stopil nazaj k plugu. Nato sta oba zastrmela proti vozu. Preden je potegnil za vajeti in pognal konja, je še enkrat vrgel smehljajoč pogled proti ženi, ki je stala na črni brazdi in se igračkala z otrokom.

»Ste dali Sterminšku pijače?« je pobarala, ko je prišla z otrokom do voza. »Prav! Kar vzemita in jejta. Jabolčnica je menda že sparjena, ko pa je sonce tako vroče.«

»Hvala! Hvala! Dobra je še, če ima človek suho grlo. Okusen kruh pečete!« jo je pohvalil.

Otročiček je zagledal starega Smolnika in začel siliti k njemu. Stegoval je nežne ročice, zajokal z drobnim glaskom in se krčevito zvijal.

»Tu ga imate, ker tako sili k vam!« je dejala žena in položila otročička staremu v roke.

»Le pridi k meni, pridi!« mu je čebľjal. »Ti me imaš pač rad! Seveda, ti si moj! Tra-la-la-la-la — —« je zapel malemu. Ta je takoj utihnil in se že zadovoljno smehľjal. Še je imel solze na licih in v očeh, že mu je smeh prelil ves obraz. Srečni otročički, ki jim zorita v istem trenutku smeh in jok na licih!

»Postrezita si! Mene kliče delo,« je dejala žena in odšla. Otročička je pustila na dedkovih kolenih, da ga je ujčkal. Saj bi niti ne bil hotel k njej nazaj, ko pa je tako rad imel svojega dedka.

Precej časa sta Sterminšek in Smolnik kramljala ob vozu. Marsikatera tožba se je Francu Sterminšku izvila iz ust. Ni mogel drugače. Prepolno je bilo njegovo srce same žalosti in bridkosti, da se ni mogel več premagovati. Sprva se je sicer bal, da mu bo Smolnik s kako zbadljivo besedo še bolj zagrenil te težke ure, potem pa je spoznal, da hoče biti z njim čudno dober. Čutil je z njim. Pozabil je na vse, kar je bilo nekoč, celo na revščino, ki jo je Sterminšek Smolnikovim toliko očital. Vedel je, da je Sterminšku dovolj hudo, ko gleda kot brezdomec, popotnik na beli cesti, lep in miren dom sredi zorečega žitnega polja. In v nesreči mora biti človek do drugega vendar dober!

Nabasala sta si vsak svojo pipo, zapuhala oblačke dišečega dima in se poslovila. Smolnik z otročkom je stopal ob žitu po sveži njivi, Sterminšek s palico po prašni cesti. Ločila sta se kakor otroka, ki hitro pozabita, da sta se kdaj sprla.

Poživljen in odpočit jo je krevsal po trdi cesti, ki se je belila proti Pepčinemu domu. Sonce se je pomaknilo že nizko nad valovito Pohorje. Med zrelim klasjem zlatega žita je pel njegov korak. Tu pa tam so se že sklanjale žanjice v belih rokavcih in ga žele. Stopil je k najbližji njivi in utrgal zreli žitni klas ter ga pomel v roki. S prsti je stiskaval zrnje, ki je bilo kleno in trdo od velike suše. Kolikokrat ga je tako preizkušal na svojih njivah, preden so ga šli žet! Vsako sončno poletje, leto za letom. Zato mu je tako težko pri srcu, ko gleda težko snopje, ki pada za žanjicami. Nekoč ga je tak pogled prepajal vsega s tihim zadovoljstvom.

Že od daleč je spoznal Anico, ki je na natonu za Pepčino hišo lomila šibje. Rdečkasto ruto je imela zavezano čez glavo kakor včasih doma. Ni ga opazila, dokler ni izpregovoril prvih besed.

»Bog daj, Anica!« je smehljaje se pozdravil in potegnil prašen klobuk z glave.

»Bog daj!« se je ozrla in šele tedaj opazila, koga ima pred seboj. »Od kod ste se pa vzeli? Čuli smo, da ste bili pri Marici.«

»Malo sem prišel pogledat še sem. Kje pa je Pepca? Je ni doma?« je spraševal.

»Nekje notri se mota. Kruh peče, jutri bomo želi.«

»Tako? — Bom šel pa še k njej pogledat,« je dejal in krenil za ogel.

Anica je sprehajala svoj pogled po očetovem hrbtu. Svoj čas je bil čedno oblečen, čeprav je hodil po polju in po vasi. Dela, pri katerem bi se mogel umazati, se ni nikoli oprijemal. Zdaj je bil zmečkan in povaljan, kakor bi bil služil kje za hlapca. Videlo se je, da se ni nihče dosti pobrigal zanj, češ, za starega je vse dobro. Marica bi bila še včasih rada pogledala nanj, pa si ni upala zaradi moža.

»Ne božaj ga preveč, sicer se ne bo spravil nikamor od tod!« jo je zbadal.

V prostorni lopi je Pepca plala kruh. Izza nazaj zavezanega robca so ji uhajali valovi kostanjevih las, a na čelo so ji stopile drobne potne kapljice. Zazrl se je v njo. Za hip je ostrmel, ker se mu je zazdelo, da gleda pred ničkami svojo prvo ženo. Tudi ona je večkrat tako plala kruh, da se ji je orosilo čelo. In ta Pepca je bila cela mati. Kostanjevi lasje, drobne pege po okroglem obrazu, močne roke, oči, vse je bilo kakor materino. Dokaj let je že preteklo od njene smrti, vendar je njen obraz spet znova oživel pred njim. Kakor iz živega kamna izklesan, je zrl proti njemu. Skoraj ni sam več vedel, ali stoji pred ženo ali pred hčerjo. Daljnji spomin, ki je tako živo zažarel pred njim, ga je pretresel do dna. Čutil je prvič po toliko letih, da se je v njem nekaj zganilo. Kakor bi z onemoglim glasom kričalo ženino strto življenje v njem.

»Pri dobrem delu sem te našel, Pepca!« je dejal in obstal med podboji. Nato šele jo je pozdravil in ji želel srečo.

»Kdo neki bi vas pričakoval? Ste prišli peš?« ga je pobarala.

Odložila je slamjačo z novim testom, s predpasnikom pobrisala raztreseno moko s stola in ga porinila predenj. Z desnico si je otrla razgreto in potno čelo.

»Od kod ste jo primahali?«

»Naravnost od Marice. Na cesti sem naletel na znanega voznika in prisedel.«

Tako je obrnil besedo. V sebi je s silo tlačil glas, ki je kričal, da laže. Ni ji hotel nič povedati, kaj se je prejšnji večer zgodilo pri Marici.

»Veš, samo tako malo sem prišel. Bom spet kmalu šel naprej,« je zavil, da ne bi vzbudil v njej kakega suma ali da bi se na prvi pogled ne zdelo, da je prišel za vedno.

»Nekaj dni boste menda že ostali pri nas,« ga je vabila. Nikamor se vam ne mudi! Mi vsi bomo na polju v žetvi, vi nam boste pazili na dom.«

»Bom že, če bo treba.«

»Kaj je pri Marici novega? Sinček ji menda že kobaca okrog, kaj?«

»Žilav je, žilav! Dobro je, če si zgodaj kaj privzgojiš. Na stare dni ti vsaj lahko pomagajo pri delu.« Malo je pomolčal in tuhtal. Naposled je le spravil iz sebe: »Ali ti na kaj takega nisi pomislila?«

Zardela je v obraz. Nerodno ji je bilo, ker jo je vprašal to sam oče.

»Bo že še tudi pod našo streho kaj zajokalo. Še dovolj prilike boste imeli za zibanje,« se je slednjič široko zasmejala. Sklonila se je in s testnato roko delala križe na plani kruh v slamjačah.

Poklepetala sta še nekaj malega o Marici in o Roziki. Le o sebi je Pepca molčala. Nič se ni imela potožiti, le dela je bilo vsak dan, da ga še s štirimi rokami ne bi zmogla. O tem pa ni tožila, ker je bila zdrava in tudi kruha dovolj.

Naslednje dni so želi, najprej rž, potem rumeno pšenico. Franc Sterminšek je ves dan sameval doma. Dom so mu prepustili v varstvo. Le opoldne je prišla Anica ali Pepca za kratko urico domov.

Od sončnega jutra do mračnega večera je mogel sanjariti, o čemer je hotel. Pod veliko in senčnato drevje za skednjem je položil plahto in se nanjo zleknil. Strmel je skozi raztrgane luknjice senc v nebo, na katerem je plavalo žareče sonce in mu tu pa tam vrglo kak žarek v oči, da jih je moral nehote zapreti. Imel je čas prebroditi vse svoje življenje od prvih sanjavih let pa do zadnjih ur. Vse je znova vstajalo pred njim, dogodek za dogodkom je polzel mimo njegovih oči, vsi, kakor so se nekoč vrstili: eni lepši, drugi strašnejši, da je celo sam drhtel ob njih. Vsa njegova mladost, potopljena za dolgo vrsto let, je zažarela pred njim kakor ena sama velika kepa ljubih spominov, ki se stapljajo drug v drugega. Ni bil zmožen razločiti stvar drugo od druge, jasno je vedel le za vse ono, kar se je zgodilo zadnje čase. Vedel je, zakaj je moral premeriti peš vso dolgo pot od Marice k Pepci, zakaj mora ležati zdaj tu pod tujim drevjem in gledati prevrtane sence nad seboj, ko bi vendar lahko ležal udobno v nadstropju sončne hiše v Jelševi vasi. Te blodnje so mu z vso močjo vrtale v možganih, kakor bi ga hotele prisiliti, da iz strahu pred njimi stori spet kak nov korak.

V žepu je potipal knjižico, na katero je bil naložil denar. Pomislil je: nekje bi kupil novo hišo z zemljo, na kateri bi ob takih vročih poletnih dneh zorelo žito. Zorelo bi leto za letom. Njive bi me vabile, stopal bi med njimi, kakor da se ne bi namenil nikoli več od njih posloviti. Pritegnil bi zlahka še Štefko in Anico, ker še ni nobena vezana na lasten dom. Spet bi čez noč vstal prijeten dom, ki bi ga ne spravil za nobeno ceno iz rok. — — Na glas se je zasmel, kakor mladenič planil pokonci, nato pa se plaho ozrl, če ga mogoče kdo na skrivaj ne opazuje.

Dva dni je o tem živo tuhtal. Od ranega jutra do mraka. Slednjič je sklenil, da bo stopil v mesto in dvignil polovico naloženega denarja. Nato bo stopil k ljudem in poizvedoval za kaj primernegega.

Na večer, ko se je Anica vrnila domov, ga je kar nekam grdo gledala. Seveda, žal ji je bilo lepega doma v Jelševi vasi. Še zdaj ni pozabila nanj. Bil je to njen pravi dom.

»Lahko bi bili domačijo ohranili za naju s Štefko! Nisve bili toliko vredni? Kaj vas je zmotilo, da ste spravili iz rok, zdaj se pa morate klatiti z menoj vred pod tujimi strehami? Če smo prej dobro živeli, bi lahko še zdaj. Niste prav nič pomislili, da spravljate lastni dom iz rok in teptate s tem našo srečo? Vrgli ste nas na cesto! Kam boste šli zdaj vi?«

Stari je tiho poslušal. Vse te očitke si je že on sam neštetokrat zabil v glavo. Cele noči mu niso dali pokoja, v sončnih dneh so ga

preganjali kot psa. Prepozno, že davno je bilo prepozno. Mrtev je zanj dom v Jelševi vasi.

»Nisem vedel, da se bo tako končalo. Preslepil me je denar, ki so mi ga kazali. Ničesar mi preveč ne očitaj, sam sem si že zaradi vsega belil glavo, da skoraj blaznim. Sicer pa, mogoče je tako bolje!« se je opravičeval.

»Gotovo! Bolje se je potikati pod tujimi strehami in biti v napoto drugim! Vi mogoče tako mislite, jaz drugače. Je treba, da prihajate k hiši kot berač in niti ne veste, vas bodo sprejeli ali ne? Tudi meni se ne bi bilo treba klatiti pri tujih ljudeh. Ne godi se mi tu slabo, ne morem tega reči; vendar doma je pač doma. Tu pa ni moj dom in lahko bi me vrgla ven, kadar koli bi se jima zljubilo.«

Videlo se je, da Anica ne bo zlepa nehala. Vsa se je razvnela in stresala na očeta svojo jezo. A oče se je s sklonjeno glavo in brez besed umaknil med drevje za hišo. V srcu mu je bilo hudo kakor otroku, ki si je razbil najljubšo igračko.

Rano zjutraj je Franc Sterminšek odkrevsal s hranilno knjižico v mesto. Šel je, da bi dvignil denar. Kupil bi spet hišo in mu ne bi mogel nihče več očitati, da se vlačí okrog kot berač. Dobro je imeti dom, v katerem najdeš na stare dni počitek!

»Kaj bi radi?« so ga vprašali gospodje, ko je položil svojo hranilno knjižico na mizo.

Povedal je, koliko denarja bi rad dvignil. Samozavestno je izgovoril veliko številko, da bi tako bolj opozoril nase in na denar.

»Nič ne bo, gospod Sterminšek! Denarja vam ne moremo dati!« so mu odgovorili gospodje.

»Zakaj mi ga ne morete dati? Saj imam knjižico. Naložil sem ga tudi tu,« je govoril. Čudno se mu je zdelo, da mu ne bi mogli dati njegovega denarja.

»Ne moremo!« so odkimavali z glavami. »Nimamo ga in nihče ga sedaj ne more dvigniti. Kdaj se bo dalo spet kaj dobiti, še ne vemo.«

Zrl je v drobno knjižico pred seboj in nikakor ni mogel razumeti tega, kar je slišal. Sprva je mislil, da se norčujejo z njim. Zato je govoril osorneje.

»Brž mi ga dajte! Mudi se mi! Kaj se norčujete?« Zresnil se mu je obraz.

»Res vam ga ne moremo dati. Denar so nam pobrali in ga zdaj ni od nikoder! Sprejmemo ga, če ga vložite.«

»Prekletost!« se mu je utrgalo iz ust. »Zakaj sem vam ga vendar zaupal? Potrebujem ga in ga hočem imeti!« je udaril s pestjo po mizi, da je odskočila od tal. »Mislite, da sem vložil prihranke zato, da bom na stare dni silo trpel?«

Ustnice so se mu pregibale od jeze, shujšano telo mu je drhtelo. Z bledikastega in upadlega obraza je sijalo dvoje motnih oči.

Opotekel se je proti vratom. Na sebi je čutil težo, ki ga je pritiskala k tlom. Noge so mu klecale.

»Tu imate knjižico! Če se bo pa kaj dobilo, vas bomo že obvestili!« Nekdo izmed gospodov je prinesel knjižico do vrat za njim.

Znašel se je na ulici. Ni videl ljudi okrog sebe, le medle sence so se plazile mimo in včasih ga je kdo sunil, da se je prislonil k zidu.

Bil je ves strt. Spet nov korak navzdol. Kdo neki bi ga bil pričakoval? Denar je njegov in morali bi mu ga bili dati, kadar koli bi ga želel. Hotel se je vrniti. Grdo bi jih oštel, da bi se mogoče le omehčali. Povedal bi jim celo, kaj je že storil na svetu in kje vse je že bil. Morebiti bi to kaj zaleglo.

Ni šel nazaj, ker ga je pot zanesla že čez dravski most. Hranilno knjižico v žepu je nekajkrat trdo pograbil in jo že hotel z mosta zalučati v vodo. Zdela se mu je kot sveženj nekih nepomembnih papirjev.

»Dober dan, gospod Sterminšek! Dober dan! Jim ni nič vroče?« je blebetala Gera, naslonjena z grbastim hrbtom na plot ob cesti med prvimi predmestnimi hišami. Jezik se ji je zapletal, po žganjici in vinu je smrdelo od nje. Povaljana in skuštrana je strmela z modrikastimi in plašnimi očmi vanj in kimala. Izza nedrij ji je gledal vrat steklenice. Zdaj pa zdaj se je pocedilo iz nje nekaj kapljic svetle in smrdeče pijače. V prahu pred njo je ležal prevrnjen ceker z naberačenimi drobnarijami.

»Jim ni nič vroče? Jaz sem kar upehana,« je govorila. Globoko je zajemala sapo, v prsih ji je piskalo kot obrabljen kovaški meh. »Se ne bodo gospod nič ustavili? Ej, tako dobro vino imajo in skoraj zastonj!«

Franc Sterminšek se je ozrl po vrtu ob hiši. Pod drevjem je sedelo polno ljudi, ki so glasno govorili, jedli posušeni kmetski kruh in pili. Otroci so se na pol pijani valjali in brcali v travi za plotom. Družbica mladih mestnih fantičev, bržkone študentov, je stiskala med seboj drobna dekleta, izmed katerih se je katera tu pa tam tenko zasmejala ali zakričala. Z deščice nad plotom se je režal kričeč napis: Vinotoč. (Izvrstno domače vino.)

»Bom šel naprej. Nimam časa!« je Sterminšek zabrundal.

»Gospod Sterminšek! Vsaj za četrt! Jim bom pomagala še katero hčer poročiti!« je zapiskala Gera in iztegnila prgišče proti Sterminšku. Zamajala se je in se zavalila po tleh. Črnkaste napete žile so ji prepletale suhe noge. Izza mastnega jopiča se je zakotalila stekleničica. V drobnem curku se je pijača razlivala po prahu. »Tako sem slaba! Gospod Sterminšek, vsaj za četrt se me usmilite!« Nadušni prsi so se ji sunkovito gibale.

Stisnil je zobe, segel v žep in vrgel nekaj drobiža v prah pred njo.

»Na! Še bolj se ga nažri, če ti še ni dovolj! Pri hčerah pa se mi ne boš nič vtikala zraven!« je zabrundal in krevsal po debelem prahu naprej.

»Kako so gospod dobri! Predobri so gospod...« je hripala Gera za njim, grabila po prahu in iskala v njem drobiž.

Na večer se je znašel na polju pred Jelševo vasjo. Sam ni vedel, kako da je zablodil tja in se ni vrnil k Pepci. Žito je bilo že večinoma požeto. V dolge vrste stav je bilo postavljeno snopje po vseh njivah. Ni vedel, kam naj se zdaj obrne, zato je sedel v travo na meji in čakal, da se zvečeri.

Hudoval se je na samega sebe in si grizel ustnice. Padec za padcem. Vedno niže je lezel. A vse je izviralo iz prve napake: prodaje doma. Ni mogel razumeti, kaj neki ga je pripravilo do tega neumnega koraka. Včasih je boječe slutil, da je to morebiti zaradi njegovega življenja, zaradi krivic, ki jih je komu storil, pa jih ni poplačal. Mučne sanje so ga nešteto noči vznemirjale. Kdo bi mogel prešteti ure, ko ni mogel najti miru, da je taval po polju in tuhtal.

Ko je zdaj sedel na meji, je stopila predenj zopet njegova tretja žena. Nekoč ga je z dvignjenimi rokami prosila, naj ji prizanese. A on je še silneje udrihal po njej, da se je pred njegovimi očmi zgrudila na tla. Ta težek spomin se je kot breme zrušil nanj in se ga ni mogel otresti. Grizel je v njem, kakor bi mu hotel izpiti vso kri. Glave ni več dosti čutil, spreletaval ga je drget, kakor bi ga kdo zdaj pa zdaj udaril z ledeno vrvjo po golem telesu. V ušesih mu je donel režeč glas: »Na! Še ti dam! Na!« — Bil je to odmev njegovega krika nad ženo, ki se je v bolečinah zvijala pod udarci. Polastila se ga je tesnoba, ga stiskala.

Kakor v blaznih sanjah je lezel naprej. Noč se je raztegnila nad zemljo. Stopal je kar čez njive, poti ni videl. Skrita sila ga je nekam gnala. Pred seboj je slišal le vabljev glas: »Še naprej! Le še pojdi! Tu sem pridi!« — Sledil mu je. V omotici je teptal zemljo pod nogami, dokler slednjič ta glas ni zamrl. Obstal je, dvignil glavo, a le votla tema je ležala pred njim. Vendar je čutil pod seboj mehko svojo nekdanje zemlje in vonj, ki je kipel iz nje. Sklonil se je, pograbil pest prsti ter jo nesel k ustom. Stisnil jo je v prgišče in šel z njo ob meji navzgor. Eden — dva — tri... Štel je korake. Kakor že večkrat, je koračil ob obeh mejah ter se sklanjal nad zemljo, kakor bi jo hotel poljubljati.

Vlekel se je še na drugo njivo in nato na tretjo. Ob vseh je počenjal isto. Ko se je vračal proti vasi, da bi še videl svoj nekdanji dom, se je pomaknila ura že proti jutru. Na vasi so se oglašali petelini. Na vzhodu je nebo rahlo zažarelo, kakor da pripravlja zlato pot, po kateri bo vzšlo pomlajeno sonce na nebesno modrino.

Ustavil se je pred zaprto trgovino. Pokojno je stala hiša, ni bilo opaziti niti sledu življenja v njej. Kakor bi se bila pogreznila v veliko utrujenost. Stopil je bliže in zapičil pogled v steno, odkoder bi se moral režati na pol zabrisan napis nad trgovino. Čeprav se je že svitalo, ni razložil ničesar razen vrat in oken. Okno njegove nekdanje sobe v nadstropju je bilo odprto. V mislih si je predstavljal, kako morebiti stoji še zdaj postelja v kotu, miza blizu okna, zadaj pa visoka lončena peč. Zdelo se mu je, da sloni ob oknu in bulji v noč. Zajela ga je jeza, da je iztegnil roko, pobral kamen in ga hotel zalučati v sobo. Mogoče bi koga, ki spi v postelji, zadel v glavo. Votlo bi hrepenilo, on bi se zakrohotal.

Spet se je spomnil na gospode, ki mu niso hoteli dati denarja. Tudi te bi obsul s kamenjem, nazadnje bi pa še sebe udaril po čelu, da bi si ga prebil. Saj ga ne časa v življenju nič več, na tleh je in se ne bo dvignil nikoli več. Njegova leta so dotekla, zemlja se mu ugreza pod nogami, ki jih le še s silo puli iz nje.

Spustil je kamen na tla in ves skrušen in vase pogreznjen taval po vasi. Prvič po svojem odhodu jo je obiskal in Jelševa vas je svojega nekdanjega vaščana tako klavrno sprejela. Zdi se, da tudi ona ve za vse: da ni več gospod, kakor je bil nekoč, ko je od vseh strani žel veliko spoštovanje, ampak le še popotnik, ki krevsa brez cilja po trdi vaški cesti, zre na mirne domove in jih zapušča z nepomembno knjižico v žepu, glasečo se na ime: Franc Sterminšek.

Proti večeru po tej noči mučnih blodenj je Franca Sterminška prinesla pot k Roziki. Priromal je k tretji, svoji najstarejši hčeri.

Tudi pri tej ni ostal dolgo. Samo nekaj dni. Imela je na užitku že moževo mater in s to sta se takoj prvi dan grdo pogledala.

Nekega večera ga je zmanjkalo. Vsa hiša ga je iskala pozno v noč. Ves skedenj in kolarnico s parmo so pretaknili v strahu, da se mu ne bi bilo mogoče kaj hudega pripetilo. Ni ga bilo najti. Izginil je, kakor bi se bil pogreznil v zemljo.

Šele čez nekaj dni je izvedela, da je spet pri Marici.

Tako je prihajal Franc Sterminšek skoraj vsak teden k drugi hčeri. Od Marice k Pepci in od te spet k Roziki. Nikjer ni mogel dolgo vzdržati. Pepca mu je dala preurediti hiško, da bi lahko ostal za vedno pri njej. Sram jo je bilo pred ljudskimi jeziki. Vse hčere so imele lepe domove, on pa je romal kot berač.

Ne! Tudi pri Pepci v hiški ni vzdržal. Spet je bil na cesti, zaprašen, z oznojenim obrazom, s palico v koščenih rokah. Nemir ga je brez prestanka tiral naprej. Stene hiške so bile zanj mnogo pretesne; hotel je prostora, prostosti, da bi mogel vreči s sebe breme nemira.

Široke in bele so ceste. Vodijo daleč, daleč v svet. Franc Sterminšek je postal njihov zvesti znanec...

Zima je prikimala z visokim snegom. Domove je obsula z njim in polje je odela z debelo odejo. Ozke gazi so kakor žile vezale hiše med seboj in vodile z dvorišča na dvorišče. Jelševa vas se je pogreznila v mir. Pod hladno odejo je sanjarila. Ljudje so se držali peči in se menili o delu, ki jih čaka na pomlad. Le deca se je kakega redkega sončnega dne, ko je mraz malo popustil, pripodila za plotove in se kepala.

Zadnje dni decembra je Cebekov naložil drva na sani, ki so spolzele po gladkem sanincu proti mestu. Vračal se je že po temi domov.

Kmalu za mestom je naletel na Gero. V cekru je nosila nekaj naberačenih koščkov kruha, celo povaljana kost z malo mesa je bila vmes. Komaj je pulila gole in namražene noge iz snega. Preveliki čevlji s sfrkočenim usnjem so ji poskakovali na nogah, z nazaj pobešeno kiklo je pometala sneg za seboj. Desno ramo ji je pognalo visoko navzven, glava ji je klenkala globoko na prsi, ki so ob vsakem dihu zapiskale. Silil jo je globok in suh kašelj.

»No, prisedi, Gera! Do vasi te potegnem, če hočeš!« jo je Cebekov povabil.

Pokazalo se je dvoje povešenih lic s koščenega obraza, vsega zavitega v umazano hadrco.

»Ej, kako rada! Ej, rada, rada!« je nadušno zapiskala. Skobacala je čez sneg do sani in se oklenila zasneženih lojtrnic.

Molčala je, le votlo in piskajoče dihanje je razodevalo njeno prisotnost.

Sredi polja sta dohitela temno postavo. Gazila je visok sneg. V desnici ob boku se ji je zibala luč.

Čudno se je zdelo Cebekovemu, da je ob tem času zadel sredi polja na človeka. Kdo neki naj bi to bil v svinčeno sivi noči? Kam vendar leze?

Poškilil je postavo od nog do glave. Na prvi hip je ni mogel spoznati. Glavo je imela zavito v debelo ruto, obraz je zaokrenila vstran.

Bil je že nekaj korakov mimo, ko je ustavil konja in počakal, da se je postava spet približala.

»Kam pa vi greste?« je spregovoril proti neznancu.

Postava se je ustavila, a glasu ni dobil od nje. Kakor bi bila le prikazen, ne pa človek iz mesa in kosti.

»Gera! Ga ti vidiš? Ga poznaš?« jo je stresel za ramo.

»Ne! Ne poznam ga!« je zahlipala in spet povесila glavo.

Cebekov se je že stresel po vsem telesu. Bal se je, da bi bil duh, ker ne da glasu iz sebe. Večkrat je že slišal, da se prav v takem prvem mraku radi plazijo duhovi okrog. To so vračajoči se ljudje, ki pred smrtjo niso na zemlji poravnali svojih računov. Srce se mu je stiskalo od strahu in nič več ni čutil mraza, še vroče mu je postajalo.

»Kam greste?« je še enkrat zasikal z drhtečim glasom. Pridržal je sapo, srce v prsih je plalo od strahu.

»Kam grem?« je postava skopo odgovorila.

Vsaj malo je Cebekovemu odleglo. Za malenkost se je pomiril, ko je zaslišal človeški glas. Vendar je še drhtel. Saj baje tudi duhovi govorijo in včasih zapeljejo ljudi, če jih ne prepoznajo.

»Samo tako sem vprašal. Nočem vam ničesar!« se je že izgovarjal, boječ se, da ima res posla s pravim duhom. »Mislil sem vas le povabiti na sani. Lahko bi se z menoj peljali, če ste namenjeni v Jelševo vas. Bi le prej prišli!«

»Ni treba!« je postava zabrundala. »Bom že peš prišel. Veš, jaz sem Sterminšek, ki sem imel nekoč trgovino v Jelševi vasi.«

»Ej, Jezus in Marija!« je zasikala Gera. Kar vrglo jo je pokonci. Zazrla se je v temno postavu, ki je stala skoraj do pasu v snegu. Segla je po Cebekovi roki in se je oklenila. Zatrepetala je po vsem telesu. »Sveta Marija! To ne bo res. Poženi! Poženi, da prideva v vas!« ga je priganjala.

Cebekov je otrdel čakal.

»Saj me gotovo poznaš,« je postava počasi nadaljevala. »Tisti sem, ki sem pred enim tednom kupil spet svojo nekdanjo domačijo. Hišo in njive, ki sem jih nekoč imel. Zdaj grem pogledat, kdaj bo sneg skopnel, da bomo začeli orati.«

Cebekov ni mogel črhniti besede. Sam ni bil prepričan, ali govori s človekom ali le s senco, ki ga skuša. S sani si ni upal, da bi jo potipal z rokami, če je res iz mesa in kosti. — Da naj bi bil Sterminšek kupil pred tednom svojo nekdanjo hišo, ni nihče v vasi vedel. In oranje v začetku zime...

»Poženi! Nategni vajeti, da naju ne zapelje, če je sam peklenški duh!« je prosila Gera in se stiskala k Cebekovemu. »Sam Bog, da sem mogla sesti nocoj k tebi! Poženi, da naju ne pograbi!« Ob suhem kašlju se ji je krčilo telo.

Cebekov se je zganil. Divje je nategnil vajeti, pognal konja in potem ves čas bil po njiju, da so sani naglo drsele skozi noč. Plaho se je oziral, če morebiti postava z isto naglico ne hiti za njima. Na srečo je videl medlo luč, ki se je zibala le počasi, daleč zadaj. Vstran od ceste in ljudi. Kam neki sredi mrzle, snežene noči...?

V bližini vasi se je še enkrat ozrl. Komaj je opazil od trenutka do trenutka malo svetlo točko, ki se je gibala po polju. Ni šla proti vasi, temveč se je pomikala od ceste nekam proč...

Cebekov je molčal o tem večeru kakor grob. Kar streslo ga je, ko se je spomnil nanj. Hudo se je bal prikazni, ki hodijo po svetu in tudi govorijo, če treba. Gorje le, če se srečajo s človekom, s katerim so si bili v življenju v hudi jezi.

Ogibal se je samotnih poti v prvem mraku.

A Gera je po vsej soseski razblebetala dogodek. Tako ga je znala povedati, da so se je bali otroci in so se križale zgrbljene ženice.

Čez dobra dva meseca so zadnji dnevi ostre zime bežali čez zemljo. Ljudje so se že čez glavo naveličali sedenja ob pečeh; pri oknih so željne oči pričakovale južnega vetra, pod katerim bi izginil sneg in bi zadihala spet očrnela zemlja.

Nekega dne je bila pokonci vsa Jelševa vas. Staro in mlado, vse se je vzdramilo in se zgrnilo na kup.

Kovačeva Treza, ki je na polju sejala korenje, da bi ga snežnica sprala v zemljo, je vsa zasopla in zaripla v lice prihitela na vas.

»Mrtvec! Mrtvec je na polju!« je izdabila iz sebe.

Od ust do ust v vasi je šla ta grozna beseda. Otroci in odrasli, dekle in hlapci, vse jo je s strahom izgovarjalo.

Kdo naj bi bil ta nesrečnež? Zločin ali nezgoda?

Na lojtrnici so ga prinesli v vas pred Svenškovo gostilno. Živa gruča ljudi ga je obdala, vsak ga je hotel od blizu videti. Mokro, zmršeno in čudno zmaličeno telo je ležalo pred njimi. Moj Bog, kako majhen in ves drug je človek po smrti! Niti senca nekdanje ošabnosti in ponosa. Ali ste že mislili kdaj, da bo v tisti ozki in drobni krsti, ki vam jo bodo dali s seboj kot zadnji domek, poleg vas še toliko praznega prostora? Tako drobčkani in neznatni boste na zadnji poti.

Od šole sem so prišli vaški veljaki. Drug za drugim: bradavičasti učitelj Zorko se je majal prvi, župan Kukovica drugi, tretji trgovec Cahler, še ves masten okrog ust od dobre jedi, cerkovnik Merčon z rdečim nosom pa je kot zadnji vlekel debelušasto učiteljevo ženo bliže.

Gruča se je razmaknila. Pristopili so prišleci, od vseh strani pregledali mrliča, mu razpregli suknjo, obračali glavo, pretipali žepe. Premočeno hranilno knjižico je učitelj Zorko potegnil iz suknje. S težavo je odpiral zlepljene liste. Nenadoma so zatrepotali njegovi prsti, bledica mu je polila obraz, oči so nemo obstale, kakor bi osteklenele. Zamajal se je.

»Franc Ster-m-m-minšek,« je zajecjal.

»Uuuuuh!« je zavpilo nekaj drobnih glasov. Zamrmralo je vse krdelo: »Sterminšek! Sterminšek...!«

Plašnih obrazov so se ljudje razhajali. Hiteli so po cesti in se mimogrede ozirali na ponosno in visoko hišo sredi vasi, ki je bila nekoč pokojnikov dom. Še malo se trdno zidovje ni zmenilo za dogodek na vasi.

Drugo jutro je peljal Cebekov Sterminškovo truplo k fari v mrtvašnico. Z njim sta sedeli na vozu črno oblečeni Sterminškovi hčeri: Pepca in Marica.

Voz je drčal čez ostanke hreščečega snega, blato in umazana voda s koščki ledu je brizgala izpod koles, vrane so se spreletavale čez polje in na vzhodu se je kazalo medlo sonce. Tri postave na vozu so molčale: zatopljene so bile vsaka v svoj svet.

»Tam je poročen Smolnikov Štef!« je Cebekov kazal na polje proti samotni hiši. Vse tiho in mirno je bilo okrog nje, še dima ni bilo opaziti. Kakor da se še v tem jutru ne bi bila prebudila.

Molče je Marica prikimala, zrla še potem dolgo tja, a rekla ni besedice. Le kratek vzdih se ji je izvil iz prsi.

Tudi Pepca ni govorila. Ne bi se spodobilo govoriti ob taki priliki o vsakdanjih stvareh. Mislila je na očeta, ki je s plahto pokrit ležal za njimi na vozu. Pregledovala je njegovo življenje in sklepala roke.

Peli so farni zvonovi, ko so se bližali pokopališču. Žalostno je donel glas bronca čez polje. Nekaj ženic s črnimi hadrcami na glavah in pater-noštri v rokah je šlo s pokopališča. Črna obleka je prelivala čez njihove obraze grozečo bledico in plahost.

»Reveža so pokopali. Malo ljudi je šlo v sprevod!« je zinil Cebekov in potegnil za vajeti, da sta konja zavila proti mrtvašnici.

Ob glavi Franca Sterminška, ki sta ga grobar in Cebekov prenesla z voza v mrtvašnico, je zagorela drobna sveča. Marica se je pomudila pri njem.

Po pokopališču sem prihajata stari Smolnik in sin Štef, oba črno oblečena in molčeča.

»Dobro jutro! Koga ste pokopavali?« ga je pobaral Cebekov, ki je s Pepco stal pri vozu.

»O, dobro jutro! — Gero smo shranili. Siroto Gero, veš?« mu je Štef odgovoril. »Pred nekaj dnevi se je revica na pol zmrznjena privlekla do hiše. Pred pragom je od slabosti obležala.«

Cebekov je sklonil glavo, kakor bi mu hudo bilo pri srcu. Tako ga je pretresel Štefov miren in odpuščajoč glas, da je osupnil.

»A kaj delaš ti tako zgodaj tu?« ga je Štef pobaral.

»Njenega očeta sem pripeljal!« je pokazal na Pepco, ki se je zapletla medtem v pogovor s starim Smolnikom.

»Kako?« je Štef zazijal.

Cebekov je pomignil z glavo proti mrtvašnici. Štefu je bilo kmalu vse jasno. Nato mu je še razodel, kar je vedel.

Čez dolgo se je stari Smolnik odtrgal od Pepce in dejal Štefu: »Dokončal je kakor Gera! Stopi z mano, pomoliva zanj!«

Štef je še pomišljal. Še na polju takrat, ko je oral, ni hotel stopiti k njemu. Hud je bil nanj. Ne toliko zaradi Marice, bolj zaradi odurnega obrekovanja.

»Le pojdi! Pozabi vse in mu odpusti! Zdaj že daje račun, kakor ga bomo nekoč tudi mi,« mu je prigovarjal.

Škripaje so se vrata mrtvašnice zaprla za njima.

Prvi je spet izstopil Štef: brisal si je mokre oči. Čudno blede in vdano je bilo njegovo lice. Za njim je prišla Marica z marogastim obrazom in obvezami čez glavo. Poleg Štefa, Pepce in Cebekovega se je postavila. Boječe in mehko je pogledovala Štefa.

»Če ne bi bil oče tak, bi bilo danes drugače. Marsikaj drugače!« je dejala Štefu čez nekaj časa.

»Vsakomur je pač križ odločen: enemu težji, drugemu lažji!« je ta odvrnil in se zazrl v njene objokane oči. »Kje pa koga čaka, nihče ne ve.«

Umolknil je in pogledal čez pokopališče. »Tam prihaja moja žena. Moram domov!«

Marica je zrla za njima, ki sta zapuščala pokopališče in se bližala domu sredi polja — — —

Tudi stari Smolnik je šel na Sterminškov pogreb. Nekaj dni nato pa je dejal sinu: »Veseli bodi in Boga hvali, da imaš dobro ženo in miren dom! Marica se bo zdaj ločila od moža. Baje si je privlekel drugo k hiši, njo pretepel in nagnal. Z otrokom je pribežala sem k Pepci.«

Štef je zazijal. Njegovo srce je zatrepetalo ob teh besedah in oči so bile polne sočutja.

Jože Šmit | Večer ob trtah

Tiho ob trtah stojiva,
v cvetih večer leži,
čaše med prsti drživa,
brinja sva vrgla v kri.

Ustnice nama drhtijo,
žejne oči so sna,
kadar še trte zaspijo,
bova, dekle, samá.

Vdano si bova napila,
dobra odšla na vas,
topla ko zvezdi se zlila
bova v ta nočni čas.

Pepči Marinčeva | Večeri med gmajnami

I

Mrak se čez jez je poveznil kot temen pokrov,
le z oken samotna svetloba kaplja na dvorišča.
Te ure so prazne kot revna, beraška prgišča,
ki segla med nas so, zaman čakajoča darov.

Vse gmajne so neme, pod bori izgublja se brinje,
svinčena tišina utrujene misli zameta.
Pod svodi akacij sva romala, s cvetjem odeta...
Zdaj redke snežinke se vsipljejo v trudne stopinje.

Med naju je pala bridkost, boleča in temna kot greh,
spomini mi pota srebrijo v minulost, prezgodaj pobeglo.
Vran — žalost vse dni mi prekraka bolno in zateglo,
ko kljuje srce in ugaša želje v nočeh.

II

Tesnó so se polja zavila v srebrne odeje
in molk se je vsedel na stara mlinska kolesa.
Negibna stoje, kot na straži ob cesti drevesa,
ko v ivju blestečem se mraz jim obeša na veje.

Zdaj novo bo leto obema se spet nasmehnilo;
k meni po vasi prihaja, k tebi čez ulico prazno.
Bo srečo prineslo, bo trpko ali prijazno?
Mordà pa bo težke razdalje najinih dni premostilo.

Počasi ugašajo okna utrujenih koč.
V brezčutno praznino se utrinjajo ure premrle.
Od daleč so tvoje oči se vame zazrle...
Neslišno je mesec preromal večer in polnoč.

Ksaver Meško | Bridkost

Še je stala ob ograji vrta, na mestu, kjer jo je dobil poštni sel in ji je izročil pismo, držeč v eni roki pismo, v drugi rdeč ščipek, prvega, ki je na šolskem vrtu to pomlad vzcvetel — na mizi v sobi čaka prazna vaza, njegovo darilo — malo poprej ga je utrgala, dasi se ji je skoraj smilil. In je bila pri tem danes tako nerodna ali tako nesrečna: zbodla se je, da je zakrvavela. Naglo si je iztisnila kri, ovila si prst z robcem, ki se zdaj beli pod rdečo rožo, kakor bi si stala dva sovražnika nasproti.

Z drhtečo roko je odprla pismo, ranjeni prst jo je pri tem huje zbolel. A kaj je bila ta bolečina proti bolečini srca, ko je pismo prebrala! Pričakovala ga je že več časa, hrepenela po njem in se ga bala, ker ji je srce govorilo, da ji, ako in kadar bo prišlo, ker ga tako dolgo ni, ne bo prineslo veselja in sreče, kakor vsako pismo nekdanj, ampak razočaranje, bridko spoznanje, žalost in trpljenje. Spoznalo je srce sicer že, da ni več nekdanje sreče, da ljubezen umira, morda je že povsem mrtva. A srce še ob umiranju upa, oklepa se še zadnjega odbleska, češ, morda še sonce vendar ne bo zašlo, še ni zašlo. In ko je že povsod okrog mrak in noč, si šele prizna, ker si priznati mora: »Vse je zašlo — noč je!«

Pomlad je — vse se na novo oživlja, vse se veseli. Pa je mogel pisati v tem času tako neusmiljeno? Pomlad je, toplo sije sonce, a iz vsake njegove besede veje jesenski hlad. Celo iz tistih, ki jo hoče z njimi tolažiti, ji dati še nekaj poguma. Mogoče so vzklike te besede iz zavesti krivde, iz očitanja in nemira vesti, iz sočutja niti ne, ji pravi srce, še manj iz zadnjega, ugašajočega tlenja ljubezni. Zakaj tako pohoditi srce in ljubezen, kakor je storil on — ali mu more srce biti mirno, ali mu ne očita vest vsak trenutek krivde izdajstva, greha krivih priseg?

Pomlad je — in vendar je hladneje okrog nje in jo bolj zebe v srce, kot če bi divjali jesenski viharji. — Ni bila pomlad, ko sta se prvič videla, jesen je bila, listje je že rumenelo in odpadalo. Prišel je slikat to jesensko lepoto in ju je usoda privedla skupaj. Pa ji je zatrjeval, da je našel vse več lepote, kot mu je more nuditi narava, bodisi v na novo se porajajočem pomladnem brstenju, bodisi umirajoča v mamečem jesenskem čaru.

Kako čudovita je bila tista jesen! Brez slavčkov slavčkova pesem! Tudi ob meglenih dnevih polna sonca in luči. Tudi ob mrzlih nočeh topla od čudovitih sanj srca.

Kje je zdaj?

Pomlad je zdaj — še hladnejša, kot je bila katera koli jesen, katera koli zima njenega mladega življenja... Sama ne bi mogla povedati, kolikokrat je prebrala pismo. Saj ni mogla doumeti, čeprav ji je srce pravilo že nekaj časa skoraj iste besede, ki so bile pisane na papirju.

Ves ta čas, kar je tako težko, a zaman pričakovala njegovih pisem. Govorilo ji je: »Pozabil je v mestu nate. Mnogo je tam drugih — uboga podeželska učiteljica je kmalu pozabljena!« Pa se je z vsemi močmi upirala takemu obrekovanju: »Ko mi je pa prisegel! Ali je beseda moža nič?« — »Lahka je, lahka. Veter jo odnese!« — »Toda srce? Ranjeno srce?« — »Mnogo je ranjenih, mnogo pogaženih!«

Sonce lije zlate žarke na pismo, a črke so tako nejasne. Ali so le nepričakovano tako oslabele, tako potemnele njene oči, ki se jih nekdanj nagledati ni mogel? In te pismenke so tako trde in neusmiljene, kakor so bile mehke in sladke nekdanj njegove besede. Ali jih je v resnici pisala njegova roka, ki jo je nekdanj tako nežno božala? ... Ali mogoče?... Ali mogoče?

Torej vse laž? Laž vse besede, vse prisege, vsa ljubezen, vse življenje?

Zazdelo se ji je, da se pogreza nekam globoko, v strašne prepade. In v ti stiski, ko ni videla nikjer pomoči, je hotela, kakor nekdanj otrok, kadar ji je pretila kaka nevarnost, vzklikniti, a je le bolno vzdihnila: »Mati!« — A je tudi ni slišala. Kakor v smrtni grozi je še ponovila, glasneje, obupneje: »Mati!« — Nič odgovora, pomoči nič! Sama, zapuščena! Najstrašnejša vseh besed! Nikogar, ki bi ji roko podal, jo dvignil iz globočin, v katere pada, ji pomagal iz strahot, ki se zgrinjajo okrog nje in nanjo. Nikogar, ki bi mu potožila vso bolečino srca. Nikogar, ki bi ji dal sočutno, tolažečo besedo. Nikogar, da bi mu naslonila bolno glavo na prsi — pa je sanjarila, kako varno bo počivala na njegovih močnih prsih, na njegovem ljubečem, zvestem srcu!

Nekje v grmovju je zapela ptička. O čem poje? O ljubezni? O zvestobi? O sreči? — Ne, ne — o smrti, o počasnem, žalostnem, bolečem, bolečem umiranju...

S silo se je vzpela pokonci, da je ne bi povsem zagrnili valovi bolečine in obupa.

V navalu moreče ogorčenosti je zmečkala pismo. Počasi je stopala čez vrt, s sklonjeno glavo, težko dihaje, kakor bi se vzpenjala na strmo goro. Kakor brez zavesti, samo da so se prsti gibali in se je bolečina srca razlivala v nje in v to gibanje, je pulila lističe rože. List za listom je padal izmed drobnih prstov, kakor ji je padalo iz srca vse upanje na še kako srečo, na lepo življenje ob njem, o katerem je tolikokrat sanjarila na prav tem vrtu, ob sončnih dneh, ob tihih, sanjavih večerih. Stopila je zdaj zdaj na nežen listič, kakor je stopil on na njeno srce. Pogazila ga je brez misli in brez sočutja, kakor je on pogazil njeno ljubezen.

Naposled je držala v roki samo trn, vse lepote oropan pecelj — tako samotna, vsega lepega in cvetočega oropana je njena duša. In vendar so nekdanj cvetele rože tako lepo, dehtele tako sladko. Tako je cvetela in dehtela njena prva, mlada ljubezen...

Odvrgla je trn — vaza na mizi bo ostala prazna!

Naslonila se je na drugem koncu vrta ob mlado češnjo, sicer bi se zrušila. In obupna bolečina srca se ji je izlila v krčevit, pridušen jok.

Drobno deblo češnje se je streslo. Beli cveti, že dozoreli, so se kakor cvetoč dež sesuli nanjo. Poletavali so ob nji, kakor bi jo povpraševali: »Kaj si tako bleda, sestra naša?«

Kakor v sanjah, kakor iz neskončnih daljav je zaslišala lepi sopran tovarišice, ki si je poltiho pela v sobici v nadstropju:

»Kako so bile lepe, kako nežne rože...«

France Balantič | Soneti

Sonet

Potapljam v dobre zemlje se vonjave,
v šumeči plamen svežega lesa,
v voščeno smolo borov iz gora,
v kadila brinovega zublje plave.

Praši mi cvetje strgane rokave,
ko boža rušo roka mi trpkà,
in ptice, zlati hrošči spod neba,
počasi polnijo mi dni sanjave.

Ponudil Bogu bom od vseh plodov,
ki hranim še za dolge jih noči!
Nasiti drugega naj dar njegov.

V zahvalo radostno za vse dari,
postavil v srcu žrtvenik sem nov
in spet sem vitki vrč za božjo kri.

Magistrale

Trohneče vence sem si strgal z glave,
poslednjih smrtnih vonjev sem pijan,
obup moj sivi je do dna prežgan,
sesedel krhek sem se sred planjave.

Dobrótjljive domače so dobrane
odprle izgubljeno srčno stran,
studencev močnih, čistih sem željan,
potapljam v dobre zemlje se vonjave.

In spet sem vitki vrč za božjo kri,
prsteno grlo močijo mi sanje,
nikdar več ne zastro me tuji vali.

Drhteč v veselju legam na oči:
Gospod, podaril si mi odpuščanje!
Bogat sem kakor tihi glas piščali.

Lepoti

Kako me mučiš, o Lepota strašna!
Kaj mar so ti zavržene oči,
ki v njih po tebi rosa plamení,
izgnancu svojemu ne nudiš brašna.

Zapustil vse sem, ker je ustna plašna
cedila kri pod tvojimi zobmi,
vsesal sem sapo, ki težko diši,
in zdaj povsod te ljubi noga prašna.

Odstaviti od ust me hočeš krutih,
od tihih, rdečih ust, s krvjo posutih,
ki v žilah mirnih je nekoč mi tekla.

Če res besede mi ne boš več rekla,
če res umreti moram ves ubog,
te prosim, naj umrem od tvojih rok!

Anton Vratusa | Korš in prešernoslovje

Kako je Korš predstavil Prešerna in slovenske razmere svojim rojakom? Zmešnjava s Prešernovim imenom je zmedla tudi Korša. Sprva piše v pismih še Prešeren, kakor je pisal tudi Čelakovský, in »Prešeren«, kasneje pa so ga »zmotili« Stritar, Radič, Celestin, Murko — sami Slovenci, da je podvomil tudi on v pravilnost takega pisanja. K temu se je pridružilo še dejstvo, da je v izdaji 1866 vrstica »Sme nekaj nas, ker smo Preširnove, biti preširnih« pisana z »i« — in dvom je bil še bolj potrjen. Odslej je pisal tudi on Preširen. Naknadno je Korš vprašal Prijatelja, kako naj piše. Odgovor je bil, da Prešeren. Toda bilo je prepozno. Natisnjenega Preširna se ni dalo več izpremeniti v Prešerna! Kasneje piše Korš zopet Prešeren, Prešerna tako v pismih, kakor na edini poli kritične izdaje.

Koršev osebni odnos do Prešerna je bil odnos vdanega spoštovalca in občudovalca do nedosegljivega in nedopovedljivega. V pismih se izraža o njem le z izbranimi, najlepšimi besedami. Označuje se za »nega z največjih poštovateli neumrjočega slovenskega pesnika« in obljublja, da bo storil v večjo Prešernovo slavo vse, kar mu je v moči. Iz istega pietetnega čustva se mu je zdelo tudi grešno »izpustiti to, kar sam pesnik je primil v svojo izdajo.« In ko pošilja svojo knjigo v svet, mu je hudo v misli, da je morda napak postavil dan Prešernovega rojstva (po starem stilu na 20. november) — pa ne zavoljo sebe, ki je »navaden človek«, ampak samo zavoljo Prešerna, »ki je vreden najboljše priporočbe med tujci in pa zlasti med — bahači četvero bolj množnih Slave rodov«.

Kljub temu pa se je znal kot znanstvenik brzdati. V njegovem uvodu ni zanesenjaških slavospevov. Podal je do takrat najbolj pravično in najbolj stvarno oceno Prešerna in Prešernove pesmi, dasi ga je včasih pesnikova beseda tudi zavedla. Tako je verjel — nekoliko menda na podlagi Prešernovega pisma Čelakovskemu, da si je njegov pesnik zaželel z Bogomilo »up sreče onstran groba«, dasi bi mogel vedeti, da zadnji dve vrstici istega posvetilnega soneta govoriga, kako pesnikovo »srce veselo in bolno, trpeče vpokojle bodo groba bolečine.« Podpirala ga je v taki razlagi tudi Šmarna gora, ki jo je vzel čisto resno in menil, da pesnik v njej priporoča romanje in procesije.

Korš se je sam najbolj zavedal, kako malo pojma imajo Rusi o slovenskih kulturnih in literarnih razmerah. Zato je razširil svoj uvod »zavolj boljšega razumevanja« in postavil Prešerna v slovenski kulturni okoliš ter tako še bolj poudaril Prešernovo veličino.

To »predislovie perevodčika« je v marsikaterem oziru zanimivo.

Med življenjepis je Korš spretno vpletel tudi pregled starejše slovenske književnosti, kjer ugotavlja predvsem:

da je imela slovenska inteligenca do devetnajstega stoletja tako rekoč navado pisati nemški;

da se je nahajala slovenska književnost ves ta čas v rokah duhovnikov in da je bila še zelo revna (molitveniki, verske knjige, zdravniške knjižice, praktični napotki);

da je bil Vodnik prvi samostojni pesnik;

da so zrasli z Vodnikom še slovničarji Kopitar, Dajnko, Metelko...

Samo na sebi ni to prav nič novega. Niti za Rusa, niti za nas, ker srečamo podobne trditve že v drugi izdaji Pypinove Zgodovine slovanskih književnosti. Vendar pa je Korš povedal tudi za to dobo nekaj novega, pa četudi je prezrl Zoisov krožek. Natančneje si je ogledal Vodnika. Priznava sicer tudi on, da Vodnikova pesem ne pomeni posebnega vrha v lepi besedi, vendar pa ne more dovolj poudariti važnosti »menišiča«, ki je vzbudil zanimanje za pesništvo v narodnem jeziku. Korš poudarja posebno tri pravce, ki jih je naznačil Vodnik: smisel za narodno poezijo, ustvaritev oblike pesniškega jezika in utemeljitev naglasnega principa v slovenskem pesništvu.

Po tem splošnem razgledu se vrne Korš k trojici Smole—Čop—Prešeren. Če sodimo s slovenskega stališča, tudi tukaj ni prinesel bogve novih odkritij za prešernoslovje. Drugačna pa je stvar, če jo sodimo, kakor jo moramo soditi zavoljo nje same. Do takrat so Rusi pač vedeli, da je bil dunajski rdečelasi slavist doma s »Horutan«, niso pa vedeli, da je drugoval na samem Slovenskem Prešernu neprimerno večji duh Matije Čopa. Tudi so približno vedeli, da je Prešeren »preganjanje trpel«. Sumili so, da so bili »ego vragi« črno oblečeni možje, ni jim pa bilo znano, kdo je bil ta Prešeren in kakšno je bilo takrat ozračje pri nas. Taka in podobna vprašanja je skušal Korš rešiti — največ na podlagi Prešernovih literarnih del, predvsem sršenov ali pa vsaj s pomočjo teh, če so mu manjkali drugi podatki. Pravilno je razumel neugodni veter, ob katerem so Čbelici zamrla krila.

Pesnikovo »znanje« slovanskih jezikov opira na dejstva in dela daleko-sežne sklepe: Prešeren je poznal Čelakovskega in Dobrovskega. Po Korševi misli se je naučil preko njih tudi drugih slovanskih jezikov. V Novi pisariji je verz... de včasih vrli Čeh nemškvati musi. Torej bi znal Prešeren tudi češki. Prešeren je prevajal Korytka, naj bi znal zato tudi poljski. Tri trditve, a nobena taka, da bi mogla povedati, katere jezike je Prešeren prav za prav govoril.

Prvi ugovarjajo lastne Prešernove besede Čelakovskemu v pismu z dne 14. marca 1843: »Do zdej še tako malo Vaš jezik umem, de Vas morem prositi, Vaše liste, če me, kar si upati prederzнем, še z katerim bote osrečili, po nemško pisati.« Ker pa je Nova pisarija iz 1830 do 31 leta, je s to ugotovitvijo odgovorjeno že tudi drugi trditvi. Tudi ni potrebno, da bi moral Prešeren zavoljo »musi« znati češko. Če je hotel takega ocvirka, ga je pač mogel dobiti v ljubljanskem krogu. Nemožno pa tudi ni, da ga je kje že prej ujel, pa mu je še vedno zvenel v ušesih, kakor je to splošen pojav z značilnimi besedami kakšnega jezika.

Glede poljščine priča Prešernovo pismo Vrazu z dne 4. in 6. marca 1837, da se je je kranjski poet res začel učiti v občevanju s Korytkom, nimamo pa podatkov, koliko ji je bil kos. Če dodamo k tem trem ugotovitvam še odkrito dejstvo, da je pisal Prešeren Vrazu 13. maja in 19. junija 1837: »Deinen Wink (glede ilirskega gibanja) würde ich befolgt haben, wenn ich kroatisch verstehen würde« in pa Vrazovo sporočilo, da je tolmačil Prešernu srbske pesmi, ni treba še posebej poudarjati, da je stavil Korš glede Prešernovega

znanja slovanskih jezikov le prenašlo trditev, zgrajeno samo na domnevah. Pravilna pa je sodba o Prešernovem odnosu do ilirizma, pa četudi je povzeta najbrž po Prijatelju. Sodba, ki upošteva slovensko književno tradicijo.

Na Prešernovo ljubezen do Julije gleda Korš brez olepševanja, stvarno. Zato so njegova izvajanja prepričevalna. V glavnem so bila že blizu današnji razlagi. Stritarjevo trditev o šolski ljubezni imenuje Korš »izmišljeno pravljico« in verjame, kakor je prav, pesniku, ki je sam naznačil čas, ko mu je bilo »gorje rojeno od dveh očesov čistega plemena.« Podpira pa Korša pri taki trditvi tudi dejstvo, da je pesnik stavil ta sonet pred sonetni venec.

Tudi vprašanju, zakaj se Julija ni odločila za Prešerna, je Korš poleg zunanjih ozirov našel pravilne in zanimive psihološke odgovore: da pozna literarna zgodovina sila malo primerov, ki so jih sklenili verzi; da so ženske proti ljubezenskim izpovedim pesnikov »instinktivno nezaupne«; da je pripadala Julija družabni stopnji »solidnih ljudi«; da Prešeren ni mogel zbuditi kaj posebnega niti po zunanosti niti po svoji družabni stopnji.

V podrobnostih za Prešernove življenjske podatke pa Korš kljub svoji natančnosti ni vedno prave zadel. Tako navaja po Stritarju, da je Prešeren stopil 1811 v ljubljansko gimnazijo, dasi bi bil mogel brati pravilno pri Celestinu, da »najdemo Prešerna šele 1813 v prvem razredu ljubljanske gimnazije«. Iz istega vira mu je trditev, koliko časa je moral Prešeren drugim posojati, da se je mogel preživeti, da je šel 1822 na Dunaj (v resnici avgusta 1821, kjer je bil slušatelj filozofije ali estetike v šolskem letu 1821—22); da se je na Dunaju seznanil s Čelakovskim, ki da je imel »močan vpliv na mladega pesnika«; da je bil med počitnicami s Čelakovskim na Češkem. Zadnja sodba priča, da ni poznal Penížka iz 1882, ko je ta dokazal nevzdržljivost take trditve že na podlagi tega, da je bil Čelakovsky v l. 1822—1828, torej nekako v času Prešernovih dunajskih let, vzgojitelj na Ledvinki in da je bil ta Čeh »jediným z literárních přátel básnikových«.

Korš trdi tudi, da je iskal Prešeren v l. 1832 v Celovcu službo; najverjetneje po Stritarjevem napačnem zatrdilu, da je bil Prešeren po izstopu iz državne pisarne brez službe.

Kot človek je bil Prešeren Koršu idealist, ki upa v bodočnost, vendar pa ga more zajeti zdaj zdaj v duševni depresiji val pesimizma. Dejstvo, ki da razumeti, zakaj je Korš sodil, da bi bil Prešeren sicer nekaj časa srečen, če bi bil dobil Julijo, nato pa da bi se mu bil povrnil stari nemir.

Medtem ko je šel Korš v orisu Prešernovega življenja in predvsem njega umetniške rasti globlje in se mu je posrečilo, dokopati se tudi do izvirnih trditev, pa se mu to ni posrečilo ob vsebinski obravnavi Prešernove pesmi. Povzel je Celestinov in Stritarjev način obravnavanja. Šel je od pesmi do pesmi in povedal v kratkih besedah njeno vsebino, pa četudi je bila lirski.

Ravno tako ni imel Korš srečne roke pri kronologiji Prešernove pesmi. Sam se je dobro zavedal, da so podatki o nastanku Prešernovih pesmi še največ v temi. Pravilno je pripomnil, da čas natiska kakšne Prešernove pesmi še ne more biti tudi datum njenega nastanka, ampak da pove samo post quem non. Največ pomanjkljivosti je pri pesmih, ki so izšle prvič l. 1847. Večino jih je Korš dal kar v Julijino dobo, ki mu traja do 1836, to se pravi

do Krsta, katerega posvetilni sonet mu je dokaz Prešernove resignacije po zavrjnjeni ljubezni.

V to dobo je molče prištel tudi n. pr. pesem Strunam, o kateri je sicer pravilno omenil, da je ne bi napisal »štiridesetletni pesnik«, in opazil tudi razliko med mladeniškim vzdihovanjem pred trdosrčno deklico, v verzih: Kak blede mi moje lice | kak umira luč oči | kak teko iz njih solzice ← in med izražanjem Julijine dobe... želja se ogenj v meni ne poleže | des' upa tvoj pogled v srce ne vlije | strah razžaliti te mi jezik veže. Ugiba tudi, ali ni morda Prešeren Strun napisal prav za nekakšen uvod poezijam. Kidrič jih stavi med 1831 in 1832.

Nasprotno pa kaže Korševa metrična analiza Prešernovega verza, da jo je opravil mož znanja in ostrega čuta tudi za ritem verza. Pravilno je dognal že pred štiridesetimi leti, da je na primer Povodnji mož zložen v amfibraški meri. Sicer je pri Koršu nekaj označb za pesniške mere, ki jih formalistična šola ne bi priznala. Toda ocena Korševe metrične analize Prešerna s formalističnega vidika ne bi bila več sodba o Korševem delu, ampak sodba o metrični šoli sploh in ji torej tukaj ni mesta. Ako ne upoštevamo Celestinovega poizkusa, moremo reči, da je bil Korš prvi, ki je uspešno analiziral Prešernovo pesem v metričnem pogledu in na primerjalni podlagi. Njegove ugotovitve drže še danes.

Opravil je to delo isti Korš, ki se je približal tudi Puškinu z enakim namenom, dognati namreč metrično strukturo njegovega verza. Znan je njegov Plan issledovanja o stihosloženii Puškina i slovarja puškinskih rilm iz l. 1905 in raziskovanja o Puškinovi Rusalki v objavah iz 1898 in 1905. Oboje je v ruski znanosti o pesniškem jeziku še danes upoštevano.

Korš se je ukvarjal z metričnimi, največ antičnimi vprašanji že iz prvih študijskih let. Njegova disertacija iz leta 1868 je bila *De versu Saturnio*. Francoz L. Havet piše v svoji knjigi *De saturnio latinorum versu 1880* o njej in o njenem avtorju tudi tole: »Ex viris doctissimis maxime meruit Korš, qui libello *De versu Saturnio*, 1868 *Mosquae edito*, ostendit quartum Saturnii trochaeum fere purum esse, laudandoque disseruit de dihaeresibus (quod genus caesurae est) in mediis hemistichis«⁵. V tej knjigi je posvečeno že leta 1880 celo poglavje cezuri, imenovani »caesura Korschiana«.

V letih 1893, 1896, 1898 najdemo v Filologiškem obozrenju Korševe prispevke o metriki in ritmiki, kakor je na primer tudi donesek »o pomenu časa v grški ritmiki« (1893).

Koršovo zanimanje za Prešernovo metriko torej ni bilo slučajno, ampak je le člen v verigi njegovega znanstvenega raziskovanja.

S prevodom Prešerna, z uvodom k prevodu in z metrično analizo Poezij pa njegovo delo za Prešerna še ni izčrpano. Prišteti je treba še njegov članek *Nekaj o tekstu Prešernovih poezij v LZ-u 1900*, kritiko Prešernovega albuma v *Izvestjeh 1900* in kritiko Aškerčevega Prešerna v petindvajsetem letniku Jagičevega Archiva (1903).

V članku *Nekaj o tekstu Prešernovih poezij Korš primerja* izdajo iz leta 1847, priredbo iz leta 1866 in Pintarjevo redakcijo iz l. 1900. Ničmanovih ponatisov in Fišerjeve izdaje ni poznal, sicer ne bi bil omenil, da bi bil človek pričakoval v 53 letih večje število izdaj »slovečega pesnika«.

S primerjanimi izdajami Korš ni zadovoljen. Pravi, da ne ustrezajo niti literarnim niti znanstvenim zahtevam. Ugotavlja, da je prva »najbolj zanesljiva«, da pa ne obsega vseh pesnitev. Jurčičeva mu je polna »svojevoljnih sprememb« ne samo v pravopisu, ampak tudi »v jeziku in v razvrstitvi besedi«. Pintarjeva mu je glede na gradivo najbolj popolna. Ne more pa iz nje razbrati, »od kod izvirajo posameznosti, od pesnika ali od prireditelja«. Kakor Levstiku tako Pintarju zamerja, zakaj nista segla po rokopisu »enakomerno zaradi cele Prešernove zapuščine«. Vseeno pa ne more postaviti Pintarja v isto vrsto z Levstikom in pravilno dodaja, da »zasluži g. Pintar veliko zahvalo že zato, ker je uredil najpopolnejšo in vsaj dosti zanesljivo izdajo Prešernovih pesmi... Povrnili je izvirne naglase in pokazal pravilnost marsikaterih rim.« Toliko je torej Korš s Pintarjem bolj zadovoljen, vendar pa si ne more kaj, da ne bi označil v pismu Prijatelju Pintarjevega dela s človekom, ki je »sedel med dvema stoloma«.

Marsikatera ugotovitev v tem članku je tudi nova.

Korš je opozoril že takrat na to, da Prešeren ni sam korigiral izdaje 1847, ker se je med tiskanjem preselil v Kranj. O tem priča tudi njegovo pismo Prijatelju iz istega časa (3./16. dec. 1900), kjer pravi: »Prešeren že je bil v Kranju... in težko je dopustiti, da je čital korekturo sam.« Danes se da to mnenje dopolniti, ker vemo, da je bil Prešeren ob tisku prvih pol še v Ljubljani, in da je mogel tudi še kasneje kako vplivati na tisk z novega službenega mesta.⁶ Vendar pa ostane Korševa trditev v bistvu nespremenjena. Saj ji pritrjuje tudi opazka v Prešernovem pismu Vrazu z dne 5. februarja 1847, ko piše kranjski »dohtar« med drugim: »Ich war am Druckorte nicht anwesend, nachdem ich post tot discrimina rerum zum Landadvokaten in Krainburg ernannt worden bin, und mich z treubham za kruham dahin verfügen musste.«

Glede poljudne izdaje klasikov meni Korš, da ima urednik »nedvomno« pravico, izpreminjati pravopis »po svoji šegi povsod, kjer vsled take spremembe ne trpita škode mera in rima.« Sodba, ki je zanimiva zato, ker se je tudi Aškerc v svoji izdaji Prešerna nanjo opiral, ko si jo je poprej primerno prikrojil. Sodil je namreč, da ima urednik zbranega dela nad tekstom popolno pravico tudi v stavi besedi, v nadomeščanju izrazov, v ustvarjanju novih oddelkov in v razmeščanju gradiva.

Ostale Korševe opombe v tem članku se nanašajo na Prešernov tekst sam, na nekaj metričnih obrazcev in na razmišljanje o poudarku v zloženkah tipa zvezdo-gledam.

V zvezi s tekstom je Korš ugotovil:

1. da manjka v Turjaški Rozamundi med vrsticama

sestro vitez s sabo vzame
rasti in podobe rajske

en verz,

2. da je izpuščena v tretji vrstici šeste gazele (se pod stropom neba trudi let in dan nomad) dvozložna beseda,

3. da je treba dostaviti v predzadnji vrstici soneta Sanjalo se mi je... dva zloga,

4. da je napis Bog tristih, ne pa tetrastih, kakor ga imata obe primerjani izdaji.

Na pripombo glede primanjkujoče vrstice v Turjaški Rozamundi je dobil Korš odgovor v Jagičevem Arhivu, kjer dodaja Prijatelj, prevajatelj njegove ocene Aškerčevega Prešerna, da se je ta vrstica že našla in da se glasi »črno-oko, svitlo-lično.«

Tretja vrstica šeste gazele je še danes šeststopna, dočim so vse druge sedemstopne. Korš je predlagal, naj bi se stavilo pred »nebo« »milga«, da bi se glasila vrstica: »Se pod stropom mil'ga neba trudi let' in dan nomad.«

Enako je s sonetom Sanjalo se mi je. Vrstica »vsak svojim pesmam in skodela« je še danes štiristopni jamb, dočim so vsi Prešernovi soneti v ženskem petstopnem jambu. Tudi tukaj je Korš predlagal dodatno besedo, ker ni mogel verjeti, da bi Prešeren izpustil kar dva zloga. Po njegovo bi se vrstica glasila: »Vsak svojim pesmam in t a k o skudela« s smiselno dobro vrinjenim »tako«, ker bi bila na ta način izražena posledičnost oziroma rezultat tega, da je dodal Prešeren svojim sonetom še Julijine »čednosti« in dosegel šele tako enakost svojih sonetov s Petrarkinimi. Vendar pa do danes še ni najdena inačica, ki bi izkazovala polnoštevilnost zlogov teh dveh vrstic, in je torej ostalo pri sporočenem.

Glede napisa Bog je Korševa pripomba vredna omembe zato, ker je ta Prešernova izjava natisnjena kot štirivrstičnica 1866 po rokopisu, zapisanem že s tresočo se Kastelčevo roko, kakor sporoča Prijatelj v svojih Profilih (str. 141) in po njej ne samo v Pintarjevem, ampak celo v Pirjevčevem Prešernu Akademске založbe. Kidrič iz 1936 ima pravilno tri vrstice.

Razen razmišljanja o napisu Bog kažejo vse navedene Korševe opombe, kako se je njih avtor vtopil v Prešernovo metriko, pa četudi so prav za prav tekstnega izvora. Posebno drugo in tretjo je mogoče opaziti le ob natančnem pregledu. Prav ti dve pripombi pa pravita še to, kako važna je bila Koršu, raziskovalcu antičnih mer in verzov, izpolnitev metrične sheme. Laže je mogel Prešernov prevajalec opaziti pomanjkanje vrstice v Turjaški Rozamundi. V tej romanci se ponavlja vedno španska asonanca a-e, in Korš jo je z asonanco tudi prevajal. Gotovo, da se je moral ustaviti ob dejstvu, ko sta mu trčili skupaj dve vrstici z asonanco brez nerimane vmesne. Zapisal si je to in uporabil v članku za Prešernov album, sam pa v prevodu izpustil še naslednjo vrstico »rasti in podobe rajske«, tako da je njegov prevod za dve vrstici krajši od danes znanega Prešernovega izvirnika (Noviču ni bilo težko, vriniti v svoji izdaji 1903 to vrstico, ker je prevod Petrovskega, priobčen v njegovi knjigi, brez asonanc).

Največ je taval Korš ob romanci Od strmega grada pri štirih vrsticah

Krivic maš'vavec, večni Bog,
obilno pošlje ti nadlog:
zaprto žene je telo,
skrbi te, kam boš djal blago...

kjer je manjkala strofa »zaprto žene je telo«. Kazalo je torej, kakor da bi bil Prešeren rimal tri vrstice Bog — nadlog — blago. Torej prvi dve zaprti moški rimi s tretjo odprto. Korš je listal po Poezijah, ali ne bi morda le še kje našel takega primera rimanja. Zasledil je sicer rimo Bog — nebo — kar bo v tristišju Prešernova vera, toda tukaj je bila zaprta rima na prvem mestu

in šele za njo drugi dve odprti. Vsi drugi primeri pa so mu kazali, da Prešeren, ne samo da ni rimal odprtega in zaprtega zloga, ampak je celo povsod stavil enake zaporne konzonante, pa četudi je šlo za goltnike (krog — nog; mnog-o — Bog; mnog — nog; okrog — nog — ostrog; blag — srag). Ob vsem tem se ni upal Korš kako določno izreči o gornjih štirivrstičnicah. Zadovoljil se je z dvomom: ker se nahaja pri Prešernu v zvezi z izglasnim -g tudi odprta rima, se ne more zdeti samo od sebe umevno, da ni izgubljen en verz na -o, kakor na primer: Bolezen tlači te hudo — (v oceni Aškerčevega Prešerna je že mogel svetovati za novo izdajo pravilno iz Prešernovega albuma »zaprto žene je telo«).

V metričnem oziru so delali Koršu sive lase največ primeri z nemetričnimi naglasi, kakor na primer: »In tam na tehtnico svet'ga Mihela; Judovska lepa deklica; al' ljubiš me, judovska hči?; ker tempelj njih deleč stoji; rodu Abrahamov'ga hči; Al'tje, kjer svet' Anton Jezusa varje.

V vseh teh primerih se obrača Korš proti Celestinu, ki da je »preveč« verjel Prešernovim naglasnim znamenjem v Poezijah. Korš zagovarja ritmične naglase in meni, da so vsa ta naglasna znamenja pač tiskovne pomote ali pa posebne skovanke, kakršna bi naj bila Abraham > Abrám, analogno nastala »Abráhamovga« odnosno judovska, ker je pač rusko židóvskij oziroma Jezus — Jezúsa, kakor prorok — proróka, jelen — jeléna, medved — medvéda. Same oblike za analogije, ki so mogle nastati le v glavi Neslovenca.

Nedovoljno poznanje jezikovne zgradbe slovenskega jezika izpričuje tudi Korševo mnenje o nenaglašeni dolžinah v zvezi s sestavljenkami, kakor je na primer zvezdo-gledam, kjer naj bi bil prvi sestavni del brez naglasa, a bi ohranil dolžino, česar pa slovenščina ne pozna.

Korševa ocena Prešernovega albuma, izšla v Izvestijah, ni prav za prav mnogo več kot navadno poročilo o vsebini albuma in o njegovi zunanji opremi. Koršu je posebno ugajalo, da je prinesel album Prešernovo sliko, sliko hiše v Vrbi in v Kranju. Manj navdušen je bil za rastlinske vinjete Ivana Kobilice.

V ostalem pa Korš kratko povzema vsebine posameznih prispevkov soglasno z njih vrednostjo, če so leposlovne črtice, in primerno njih tehtnosti, če so znanstveni članki.

Ob primerjanju njegovih povzetkov vsebin leposlovnih črtic je videti, da je Koršu bolj ugajal zgovorni slog Govekarjeve Male rokavičarice kakor pa solzavo Hrepenenje, katero »nesmrtnim manom Prešernovim posvečuje Fr. Ks. Meško«, a ima vse zdihovanje »junaka« in »junakinje« s Prešernom le toliko skupnega, da prebereta pred bridkim slovesom njegov sonet Memento mori, nakar njeno krilo šepetaje odšelesti, on si pa trudno bolno zakrije vodene oči z drhtečimi in izpitimi dlanmi. Da je Korševa živahna narava iskala utehe v literarnih delih razgibane vsebine, se vidi tudi iz njegovih besedi o Prijateljevih poizkusih Materine povesti in Onkraj življenja. Veseli ga, da ima Prijatelj »takšen talent«, a mu bolj ugaja vdovina zgodba iz prve povesti kakor pa dekletova iz druge, ker je prva bolj živahno slikana.

Dobrodošlo je bilo Koršu pismo Janeza Čopa z dne 2. V. 1834, ker je mogel na podlagi njega opozoriti Pintarja, da je nastal sonet Sanjalo se mi je pač v zvezi s sonetnim vencem in gotovo ne mnogo pred tem datumom, ne

pa morda že tridesetega leta, kakor je menil Pintar. V omenjenem pismu se namreč zahvaljuje Janez Čop bratu Matiji za pošto in hvali Prešernov sonet Sanjalo se mi je, ko piše: »Io ti ringrazio pei sonetti eccellenti, ma secondo quel che a me pare il più bello il 3 Sanjalo se mi je per la sua originalità!«

O Ilešičevem članku Prešeren in kritika Korš upravičeno in pravilno pripominja, da je pisec te razprave tukaj pač preoster, ko pravi, da je bil Prešeren zmožen »zgubiti čut za nepristranost«, in ko namiguje, da Prešeren ni šel k ilirizmu »iz osebnega nerazpoloženja do Gaja«. Korš si ne more kaj, da ne bi zapisal o Ilešiču: »On slovno ne ljubiti Prešerna kak človeka, no ne hočet v etom priznafs.«

Korševa ocena Aškerčevega Prešerna je bila sicer stroga, toda izmed vseh, kar jih je doživela Aškerčeva izdaja, najbolj stvarna in najbolj umirjena.

Korš, čestitelj Prešerna in njegove besede, ni mogel odobravati Aškerčeve samovoljnosti v »razdiranju pesnikove volje«. Tenkočutno Korševu uho je neprijetno zadelo dejstvo, ki je bilo posledica te Aškerčeve samovolje: uničenje estetičnega in enotnega učinka, kar je posebno očitno pri Sršenih, ki jih je Prešeren jasno razdelil v naglasne in kvantitetne, a je Aškerc to razmerje porušil. Pa bodisi da je bilo to za njegovo uho vseeno, bodisi da se mu je res primerila »neprijetna pomota«, kakor je hotel Korš milo označiti ta nedostatek. Kritik tudi ne more mirno mimo tega, da je stavil Aškerc sonet Mihju Kastelcu med satirične, ko je ta vendar vse kaj drugega kot pa satiričen.

Dolgo se zamuja ocenjevalec pri Aškerčevi ortografiji in popravi oziroma svetuje z obširnimi primeri in z metričnimi analizami, kako bi se dala naloga bolje in uspešneje rešiti. Prav te vrste Korševе pripombe kažejo, da je njegova ocena Aškerčevega Prešerna plod dolgotrajnega in temeljitega dela. Saj primerja vse vire, ki jih je imel na razpolago. Celu Janežičevo slovnico kliče za pričo in išče opore v številnih narodnih pesmih. Prav zavoljo take temeljitosti gre Korševi oceni Aškerčevega Prešerna prednost pred vsemi našimi domačimi, ki so hvalisave ali pa strupene, pa zato manj stvarne.

Korš se ustavlja tudi ob Aškerčevem apostrofiranju in interpunkciji. Vendar pa je pri zadnjem prezrl, da je Aškerc na primer v Orglarju z napačno stavu pike namesto vejice razbil tudi misel cele kitice: Popusti posvetno rabo | orglarček in gre v puščavo | tam prepevat božjo slavo. | Svoje citre vzame s sabo. Enako bi mogel Korš opozoriti še, da nima Aškerc v nasprotju s Pintarjem naglasnih znamenj večkrat tudi tam, kjer so za pravilno branje nujno potrebni, in pa na dejstvo, da je ravnal Aškerc drugod zopet zelo široko-grudno z zamenjavanjem akcentskih znamenj za rastočo in padajočo intonacijo (vekomèj, stezé). Pač da zato, ker uho pesnika z Globokega tega ni ujelo. In še nekaj! Korš se je obračal proti raznim prehudim spremembam iz metričnih in splošno ritmičnih razlogov verza, ni pa omenil, da je v zvezi s takimi spremembami tudi melodija verza in njegova intonacija.

Glede teksta samega je Korš ponovil svoje opazke iz Prešernovega albuma in dodal eno novo: deseto šeststopno vrstico tretje gazele »ve že, ki nad potjo leta tica, de jo ljubim«. Korš predlaga pred »ptica« vrinek »plaha«, da bi se dobila na ta način sedemstopna trohejska mera, kakor je v ostalih vrsticah te gazele.

Koršev prevod Prešernovih Poezij potrebuje posebne razprave, zato bo o njem govora ob drugi priliki. Tukaj naj bo dodanih le nekaj pripomb o njega odmevu pri Rusih.

Fedor Korš se je ob svojem prevodu Prešerna marsičesa nadejal. Najbolj pa uspeha in razširjenja slave »nesmrtnega pesnika«. Iz njegove korespondence razberemo, da je mislil celo na možnost ponatiska. Hvaležno je namreč sprejel »pokazanja« dr. Murka, Brandta in Prijatelja s sklepom, da bo vse »vestno« uporabil ob drugi izdaji. Naravnost ganljivo je, s kakšnim navdušenjem in nekakšno svojevrstno otroško veselostjo je spremljal že skoraj šestdesetletni Korš svoje gotovo največje pesniško delo v svet. Boji se, da pač ne bi zgrešil koga in ga ne bi razveselil s svojim darilom za Prešernov jubilej. Sam je stikal za imeni, obenem pa je naprošal Jagića, Prijatelja, Aškercu in posredno tudi Murka, naj mu pomagajo najti, »kje bivajo... slavisti in slovanski pisarji... učenjaki in literati.« Bil je tako nestrpen, da ni mogel dočakati niti Prijateljevega odgovora na svoje pismo z dne 14./27. novembra, ampak je že dva dni nato poslal Aškercu pismo enake vsebine in enakih želja.

»Tako je vse pripravljeno,« piše Aškercu v tem pismu, »samo ne vem, kod naj pošljem svoje delo. Menim ne knjigotržce in urednike; njihova imena poznam deloma od g. Jagića, deloma iz oznanil. Sicer slovenskih urednikov vem samo Vas. Kar pa se tiče učenjakov, znana mi so imena prof. Levca, Cimpermana, Krekov očeta in sina, Celestina, Štreklja, Vidica in morda nekoliko drugih, vendar ne vem 1. ali so ti vsi, katerim je treba poslati počastne iztiske, 2. ali tem vsem je treba jih poslati, 3. kako se imenujejo osebno (Janez, Karol, Jernej itd.) in kje bivajo tisti, ki se jih ne sme zanemariti pri tej priliki.«

Koliko izvodov je prišlo v Ljubljano, ne vemo točno. Vemo pa, da so bili vsi na boljšem papirju. Verjetno je, da je poslal Korš Aškercu vsaj toliko izvodov, kolikor imen je naštel v gornjem pismu, če ne še celo več. En primerek je danes v ljubljanski univerzitetni knjižnici, drugi pa pri inšpektorju Westru med Aškerčevo zapuščino. Zanimivo je, da nima Aškerčev izvod nikjer niti najmanjše pripombe.

Korševa Stihotvorenija Franca Preširna so izšla v Moskvi meseca novembra 1900 z letnico 1901, slično kakor Poezije 1846 z letnico 1847.

Na čelu knjige (IV—XCIX) je Predisloviije pereinodčika. Nato si slede po vrsti:

I. Slovenskija stihotvorenija (Pesmi, Balade in romance, Različne poezije, Epigrami, Gazele, Sonetje, Krst pri Savici),

II. Posmertnija stihotvorenija,

III. Nemeckija stihotvorenija.

V glavnem je torej ohranjena razvrstitev iz leta 1866, le da so Epigrami ločeni od Različnih poezij, da je izdaja razširjena z nemškimi pesnitvami in da so vsi sonetje pod enim samim naslovom Sonetje. Knjiga ima XCIX + 244 strani in obsega 127 pesmi.

Med Slovenci jo je navdušeno pozdravil tedanji urednik LZ-a, Anton Aškerc. Najprej je knjigo naznanil med vestmi, nato pa je napisal sedem strani dolgo oceno. Aškerc je pravilno doumel pomen Korševega dela, ko je zapisal, da je odprl njegov prevod Prešernu pot »iz skromne slovenske sobice

v veliko dvorano ruske književnosti.« Nadalje Aškerc pohvalno omenja Koršev uvod in dodaja, da Koršev prevod ni »sužnji prevod, ampak obenem svoboden in točen«, ki da se bere kot original. Aškercu nekatere pesmi v ruščini celo bolj ugajajo kakor pa v slovenščini. Dobesedno v zadregi je in ne ve, kaj naj bi bolj in prej pohvalil, ali prelitje sonetov ali šegavost balad in romanc tudi v prevodu.

K pravilnem umevanju te Aškerčeve navdušenosti je treba dodati predvsem, da je to pisal oni Aškerc, ki je dve leti zapovrstjo ahasveril po Rusiji in ki mu je bil že ruski jezik sam skoraj zadostna garancija za dober prevod. Posebnih dokazov za upravičenost takih misli ni treba iskati, ker nas navaja sam Aškerc na tako pot, ko izjavlja, da mu je marsikatera »prevedena pesem v ruščino bolj všeč nego v izvirniku — ker je ruski jezik popolnejši nego naš in stoji na višji stopnji razvoja, ker je bogatejši in ker v ruskem jeziku ni tistih sila neprijetnih apostrofov in pa tistih jezičnih nepravilnosti, ki nam tu pa tam precej grenijo uživanje Prešernove muze.« Za Aškerca samega so te besede značilne že tudi zato, ker posvetijo tudi v tisti kotichek njegove osebnosti, v katerem se je skuhalo njegova izdaja Prešernovih Poezij.

Kaj stvarnejšega bi v Aškerčevem pisanju zaman iskali. Naletimo pa celo na trditve, da se Prešernov Krst v prevodu bere, kakor bi govoril Puškin. Prav ritmična analiza obeh tekstov pa kaže, da je sicer prepoznati v prevodu sonetnega venca, kako se je Korš vede ali nevede oprl na Puškina, posebno v pavzi za šestim zlogom, ki je značilna za cezurni jamb v Borisu Godunovu, da pa intonacija in ritmika Korševega Krsta v primeri z izvirnikom take trditve ne dovoljuje.

Aškerc si je obetal celo, da bo širši svet spoznal Prešerna v ruskem kaftanu, da bodo brali Prešerna v ruščini tudi tisti, pa ne samo Rusi, ki jim sicer »slovensko narečje« kaj takega ne dovoljuje.

Človek bi si rad odgovoril tudi na vprašanje, kakšen odmev je imel Koršev prevod Prešerna pri Rusih. Vedel bi rad, kakšen vtis je imel prav za prav Rus, ko je bral Koršev prevod, kako si je ruski bralec predstavljal Prešerna in kako je sodil o njegovi pesmi, o njegovem izražanju, o njegovi pesniški pomembnosti. Pa ne samo to. Človeka žene raziskati, kakšen vpliv je imel Prešeren na rusko lepo besedo po Korševem posredovanju, ali je kje zaznaven dih njegove pesmi, ali je koga zamikalo bogastvo njegovih oblik, se je morda kdo lotil, da bi jih posnel ali pa iskal ob njih novih pobud. Našel bi rad in si razložil tudi momente, ki so utegnili morebitni vpliv ovirati ali pa ga pospeševati. Razen tega bi si rad človek odgovoril, kako je zaživel in kakšno pot je doživel Koršev Prešeren, ali se je ustavil njegov samo pri Koršu in pri njegovi najožji družbi, ali pa je segel še dalje. In prav zavoljo takih vprašanj mora ostati danes to poglavje nenapisano. Kajti z vsakim trkamo na gluha vrata. Treba bi bilo namreč najprej pogledati in preiskati vse glasove, vse izjave in razprave o Korševem prevodu samem, nato pa utemeljiti, kako je bil Prešeren pri Rusih sprejet. Je li prodril in se udomačil, ali pa je morda vzbudil zanimanje le kot delo slavnega in daleč okrog znanega znanstvenika in prevajalca. In prav za tako raziskovanje danes ni ugoden čas. V LZ-u 1928 je sicer objavil Bahtin, kdaj in kje je bilo kaj zabeleženo o Korševem Prešernu, ne pa tudi kaj in kako.

Stvar bi bila rešena, ko bi bilo mogoče dobiti stike z Bahtinom, toda vsi poskusi so ostali le poskusi brez odmeva, tako da se moramo zadovoljiti v glavnem le z naslovi virov, ki jih sporoča Bahtin. Pisale pa so o tem dogodku Ruskie Vedomosti 1900 N 353. Nekaj prostora mu je odmerjeno v Literaturnie Večera 1900 N 12 za Turigynovo oceno. V drugi številki »Literaturnega Vestnika« se ga je spomnil Korabljev in v dvanajsti številki istega leta »Nedelja«. V Filologičeskikh zapiskih« 1903 N 2 je pisal o njem A. Stenovič. Iljinskij ga ni pozabil v »Naučno-literaturnem zborniku ruske matice« (Lvov 1901 n. 1. knj. 2). Med osmimi je znana vsebina le ene edine ocene. So pa to laskave besede, ki jih je zapisal neki D. P. v »Moskovskih Vedomostih« 1900 N 353. Za LZ jih je prevel Božidar Štifter, takrat profesor v Kalugi. Ruski pisec ugotavlja, da je bil Koršev prevod najlepše darilo v spomin na čast tistega, s katerim se po pravici morejo ponašati vsi, poudarja, koliko težav se je stavilo Koršu ob delu in s kakšno ljubeznijo je Korš svojo nalogo izvršil. Dalje dostavlja, da je Korševo delo »prepesnitev«, Korš »nadarjeni in občutljivi poet«, delo samo pa da je Rusom zelo dobrodošlo. Enako laskave besede so zapisala tudi kijevska Univerziteteskija Izvestija. Kakor pa so ti glasovi mikavni in laskavi in bi utegnili dati marsikaj misliti, ravno tako jih more ostra sodba tudi precej drugače prikazati. Kočljivo je namreč že to, da ni pri vsem pisanju nič stvarnega, ampak dehti vse le samih slavospevov, zgrajenih večinoma na mislih, ki jih je izrazil Korš v svojem uvodu, pa se utegne kdo vprašati, ali ni vse to bil le poklon iz najbližje Korševe okolice, ali niso vse te besede le bolj ali manj izhod iz zagate, da se vsaj nekaj pove. Premrki sodbi pa tudi ni dati brez pridržka prav. Ugovarja ji namreč dejstvo, da so Koršev prevod na toliko mestih opazili. Pa pride zopet nov ugovor. Kaj če so storili vse to le, da so spolnili uredniško dolžnost, če so že dobili knjigo v oceno? In dobili so jo marsikje, ker je bila Koršu ob izidu največja skrb in dolžnost, odpreti svojemu Prešernu čim več vrat. Skratka: vsa ugibanja te in podobne vrste bi bila brezpredmetna in sodbe morda preuranjene, ker nimamo za nje dovoljnih opor.

Vendar pa lahko rečemo vsaj to, da bo prej ko slej prečnogleda Jagičeva misel, da ni našel Koršev »Prešeren-Kultus« v Rusiji nobenega odziva, pa četudi bi ji mogla pritrditi ruska študentka, s katero se je slučajno seznanil na poti v Pariz na vlaku Vl. Levstik in zapisal o njej le kratko, da »Koršev prevod Prešerna je bil Ani Fominišni po imenu znan.« In čeprav bi utegnil dati podlage za tako misel tudi Novič, izdajatelj knjižice Slovinskie poety, ko je raje segel tudi po slabih, zaplat polnih prevodih Petrovskega kakor pa samo po Korševih. Če bi bila tudi druga poročila takega mnenja, bi pač mogli prenesti tudi na Korša Stritarjeve besede o slabo poznanem, premalo branem in še manj posnemanem Prešernu, ki jih je Korš takole zapisal: »Preširna ploho znali, sliškom malo čitali, a ešče men'se emu podražali.«

Toda znane so tudi popolnoma drugačne sodbe. Tako so opazili Slovenci, ki so se mudili kmalu po 1900 v Moskvi, da je znal kdo Rusov kakšen prevod celo na pamet. Tako je zapisal dokaj kasneje v Zeitschrift für Bücherfreunde 1913, 150 A. Luther: »So ist durch Korsch der bedeutendste Lyriker der Slovenen, Franz Preširen, dem gebildeten Publikum Russlands lieb und ver-

traut geworden.« Tako je baje v Prijateljevi knjižnici primerek ruskega izvirnega sonetnega venca.

Naj bo kakor koli že, eno je jasno. Korševo delo za Prešerna, posebej pa še njegov prevod — je bilo dogodek take vrste in takega pomena za Slovence in za spoznanje slovenske lepe besede med Rusi, da mu do danes še ni enakega. Če pa Korš ni imel morda takega odziva, kakor bi ga bil zaslužil, je v nemajhni meri pripisati poleg drugih dejstev tudi tisti ruski predrevolucijski inteligenci, ki jo je bičal Gogolj v Mrtvih dušah, ki ji je dal pravo ogledalo Čehov v Stričku Vanji in ob katere duševni letargiji se je mladi štipendist Ivan Prijatelj prenekaterikrat hudo zdrznil v pismih dunajskemu tovarišu Nahtigalu. Tista ruska inteligenca in tisto bolno, nasičeno in moreče ozračje, ko so pred Port Arturjem »streljali v globino Tihega oceana« enciklopedijo petrograjske Akademije in pokopali z njo v skupni vojaški grob tudi nameravano izdajo spisov slovenskega jezikoslovca patra Stanislava Škrabca.

Opombe:

¹ Odtis v Levčevi mapi 456 ima naslov Sonetnyj venok Franca Preširna. Rimske številke pomenijo številko soneta, arabske pa vrstico; na prvem mestu je navedena oblika iz 1889, na drugem pa knjižna izdaja: I, 5: zdes, propeta: v nem propeta; I, 6: v nej zvenja vse: v nem zvenja vse; III, 3: —: pripomba na Tassovo Leonoro; III, 12—14: — Vrstici nista Murku ugajali, pa ju je opremil s črto; IV, 12: odin v toske ja...: odin v toske, ja...; V, 4: ...prigreta, —: prigreta; VI, 5—8: Te vrstice je Murko opremil s črto; VI, 9: —: razlaga za Kameno; VI, 10: siroty: siroty; VII, 4: —: razširjena opomba o Hemu in o Balkanu; VII, 12: Nastalo-b carstvo: Nastalob carstvo; IX, 7:...ljubimim...: ...ljubimu... (instr.: dat.); IX, 10: ...ja i ty, —: ...ja i ty —; XI, 6: —: skrajšana opomba o Orestu; XII, 1: za to: zato; XII, 4: ...gluhoj...: ...pustoj...; XII, 5: ...krapiva...: ...kropiva...; XIV, 9: Byla-b...: Byla bi...; XIV, 12: Črta ob vrstici pomeni, da tudi ta vrstica ni bila Murku po volji. Ostala pa je tudi ta kakor ostale v izdaji 1900 nepopravljena.

² Korševa pisma Prijatelju in Aškercu je objavil Glonar v LZ-u 1928.

³ Prim. LZ 1897, 316—318; LZ 1898, 633 sl.

⁴ Prim. B. J. Arho, I. K. Romanovič, N. V. Lapšina: Metričeskij spravočnik k stihotvorenijem Puškina. ACADEMIA 1934, 67—76, 77. Slavia XII (1933 in 1934) 617... — V vseh letnikih Slavie (razen IX) se citira Korševo ime bodisi v metričnih in v ritmičnih bodisi v jezikoslovnih vprašanjih.

⁵ AslPh XXXVII, 354.

⁶ O tem prim. Jutro 11. dec. 1934; Kidrič, Prešeren I, 366 in LZ 1937.

⁷ Iz naših dni prim. enostransko oceno Nekaj misli o Korševem prevodu Prešernovih Poezij A. V. Isačenka v Kidričevem zborniku in Vranov odgovor v Sodobnosti 1940, 566—567.

Pepči Marinc I Petnajstletna

Kot beli lokvânji razprte dlani,
svilene snežinke usnule so v njih.
Vse češče se z ustnic utrinja ji vzdih,
praznina prečutih noči jo teži.

Pod sklonjene svode skrivnostnih zavetij
boječe si prve spomine presaja
in veze stezó, ki boječe ji spaja
bližnje in daljnje sledi doživetij.

Na svetlih oltarjih zasanjanih dni
življenje prižgane luči že ugaša.
Ko strune srca ji po svoje uglaša,
pod trdimi prsti bridkost zaihti.

Pepči Marinc I Odmevi

Umirajoči vonji rožmarina
na tihe liste pisem so se vlegli.
V prestrmem klancu so me zdaj dosegli
zgubljeni sviti tvojega spomina.

Pobožno se nedeljski zvon oglaša
med šepetanje jelš ob belemrodu.
V zatišju sanj te na srebrnem brodu
vse bliže svetli mir željá prinaša.

Samotne pno se čez podstenja brajde,
na tiha romanja gredo oblaki.
Pot so prerasli nama gosti slaki
na ozki meji hmeljnikov in ajde.

Francè Kunstelj

Težke ure gospoda Tadeja

Ze dobršno uro hoje je imel gospod Tadej za sabo, ko mu je prav ondi, kjer bi imel zaviti mimo pila svete Marjete v dolino, korak nenadoma zastal. Z velikim modrikastim robcem si je obrisal potno čelo in glavo, si popravil kolar, ki ga je tiščal, pa še bolj namrščil sive obrvi. Kakor da se mu je naredila pred očmi velika črna stena in da mu zdaj nikakor ni moči naprej. Omahljivec! Pa je imel že ves načrt tako do podrobnosti izdelan: vstopil bo, prijazno pozdravil in potem lepo napeljal pogovor na Milana. In bi povedal, kakor je pač pisal ordinariat župnemu uradu. Saj je vendar njegova dolžnost, da to sporoči, tako je pisano, in ordinariju se količkaj ustavljati — hm, Bog ne daj! Tako je sklenil že zjutraj, ko je pismo prebral, in sklep se mu je zdel zadosti trden. Zdaj pa — na — se mu je vse zamajalo. Kar na lepem. Obrnil se je in zlagoma odkrevsal po prašni cesti nazaj, odkoder je bil prišel.

Ne da bi si vsaj malo stepel prah z obleke, je doma sedel za mizo. Pač z namenom, da bi končal še drugi del pridige, ki jo je bil pripravil za jutri. Za praznik rojstva preblazene Device Marije, ko bo pri podružnici na Studeni gori žegnanje in bo gospod Tadej ondi maševal. Kakor vsako leto. Tako rad pohiti na to božjo pot. In kako se je zmeraj že vnaprej veselil, da bo smel pridigati nabito polni cerkvi. Onim iz Krnice, iz Šturij in Plevnega, iz Glažute in Brgut, s Tolstega vrha, od Šembije in Leskovih dolov. Verni so še ti romarji tu doli, pa že ne več tako. Smo pač blizu mestnega ozračja... Nastavil je pero na beli, do polovice že popisani papir. Že pred nekaj dnevi je imel zbrane lepe misli. Ali zdaj so se nekam razteple, iskal je za njimi, trudil se je, da bi jih privabil nazaj, pa se mu ni ena ni hotela oglasiti. Še tistih dvoje primer se ni mogel domisliti, tistih zgledov, ki jih njegove pridige niso nikoli pogrešale. Zato ga je pa tudi vse tako hlastoma poslušalo. Vse: staro in mlado, to je sam vedel in čutil.

Nanagloma je vstal od mize. Tedajci je opazil, da je v sobi že mrak. Toliko časa je ždel nad papirji, pa je ostala stran taka kot prej. Obšla ga je moreča slutnja. Kaj bo jutri s pridigo?

Nekdo je trkal.

»Gospod, ne bodo imeli litanij?«

Zrl je v mežnarja, v šepastega Butnika, kot da sta se prvič v življenju srečala.

»Tak — kaj je že? Te ure — —« se mu je zatikalo. Skočil je do obešalnika. Komaj se je mežnar dobro obrnil, da bi odšepal po stopnicah, jo je za njim mahal gospod Tadej v dolgem črnem talarju in z biretom v

levi roki. Dvakrat je medpotoma segel v žep po uro. Ko je pogledal nanjo, se ni mogel domisliti, koliko je prav za prav zamudil.

Po večernicah je stopil v svojo sobo. Nič ni prižgal luči. Včasih je takole v temi hodil po sobi in sestavljal ali pa ponavljal v mislih pridigo. Še nocoj je poskusil takisto. In mu je šlo? Še zdaleč ne. Namesto primera, ki ga je s tako težavo našel, mu je lebdela pred očmi vse druga slika. In naj gre torej s to sliko jutri na Studeno goro? Naj stopi na prižnico in govori, pridiguje? Moj ljubi Bog, kaj me tako trapiš! Pa ravno na ta večer...

Postal je pred odprtim oknom. Rahel veter je vel sem od morja, ki se je pozibavalo v razkošju luči kakor velikanska, z zlatimi in srebrnimi biseri posuta preproga. Na večerni strani, tam daleč nad to preprogo, je rdelo nebo v dolgih pasovih. Mimo farovža je cijazil težko obložen vozič. Kmet je švrknil po oslu, pa živinče se ni malo ni zmenilo za bič. Gospod Tadej se je sklonil skozi okno in prepoznal Brlička, ki je peljal svojo kramo na Studeno goro, da bo jutri prodajal. Do svita enkrat bo že pricijazil do gore, prej se mu ne mudi nikamor.

Izza kovinastomodrih brd se je pripeljal po svetlem nebu mesec. In njegova mlečna svetloba je zalila vse: cesto, ki se je vila v treh krivuljah skozi vas, hiše, ki so čepele v rebri kakor bele igrače, kadar jih otrok razmeče sem in tja, in vrtilice, tiste skromne krpe zemlje, ter vinograde nad njimi.

Gospod Tadej se je zagledal v lepoto tega večera. Jutri bo moral pridigati na Studeni gori. O Marijinem rojstvu. Tak kaj naj le pove? Da, tole primero bo vzel: lepota jasnega poletnega večera, morje, nebo, zvezde, mesec — in lepota Marije Device, Matere Gospodove; kaj je prva proti drugi! Da, tako že ima smisel, in zdaj bo razpredal naprej.

Ali — vruga! — slika je v tem hipu zbledela in se mu izgubila neznanu kam, na njenem mestu je vstala spet ona prejšnja.

»Pa Milan — jutri ga ne bo blizu na Studeno goro, ko ga pa v nogah tako zbada. V ravnem že, ali v hrib mu ne da. Še k fari jo stežka pripaha. Tri dni ga ni bilo nič. Jutri pa gotovo pride. In se bo tu oglasil, saj vem, če drugače ne, zavaljo knjig gotovo. Hm, vse mi je že prebrskal; mlad je še, pa ga tako miče. Kar naj, dokler zmore in se mu hoče. Nam starim ni več dano. Tudi njemu ne bo, ko bo zašel v moja leta, mladec!«

Mesečina, še lepša in svetlejša kot prej, je prepeljala bele lise z mize, kjer so ležali zgrnjeni papirji in čakali nekoga, na omaro in knjige, ki so stale neurejeno po policah.

Gospod Tadej se je s palcem dotaknil trudnega čela, zakaj v glavo mu je šinila ta trenutek misel, ki se je še malo ni nadejal.

Do kaplana bo stopil. Kar zdajle, zjutraj ne bo utegnil. In bo naročil: če pride Milan, bogoslovec Milan, pa saj gotovo pride — ga pridrži na kosilu, počaka naj večernic, bom že jaz skušal čimprej domov

priti. Preberi tole pisanje, od ordinariata je prišlo, danes sem dobil, in omeni Milanu. Ko pridem, potlej se bomo pa o tem še skupaj porazgovorili, kaj ne. Dobro, hvaljen Jezus, na svidenje!

Namenil se je, da bo šel précej po večerji v kaplanijo. Ko je krenil mimo cerkve, držeč v levi roki veliko rumeno kuverto, mu je nekaj prišepetnilo in za časek je stopil noter.

V kaplanijo ga pa ni bilo.

Nad vse lepo vreme je kazalo jutro. Sonce, ki je zavozilo že visoko na kovinsko modrino, je zlatilo brda, ceste in vasice ob njih, in ljudi, ki so se vzpenjali zdaj posamič zdaj trumoma v grič. Na gori je že vse pisano mrgolelo. Stojnice krog bele cerkve Matere Marije, ki je praznovala danes svoj rojstni dan, so bile že včeraj postavljene in tudi nekaj romarjev iz oddaljenejših krajev je že tu gori prenočilo. Svoje čase — tako maje z glavo stari Brlinček, ki ponuja vsemogočo lectarijo, kakor jo zna peči menda samo on in še neka Karlinca na vsem svetu — da, svoje čase je bilo še vse drugače. Taka gneča dol do vznožja, da nisi mogel skozi. In v cerkev, Marija moja, ali ti povem, da ti ni bilo moč dahnuti. Seveda, shod je bil, romarski shod. Zdaj teh lepih shodov ni več. Čudne čase doživljamo. Hm!«

»Hvaljen Jezus!« je pozdravil Brlinček župnika Tadeja, ki je šel ves zamišljen mimo stojnic. Pa odzdrava ni bilo slišati nobenega. »Malo ljudi, malo romarjev, to jim ni pogodu,« je sodil kramar in gledal za duhovnikom.

V linah je pritrkavalo.

Gospod Tadej je šinil z drobnimi očmi po romarjih, ki so se zbrali v gruči pred vhodom v zakristijo. Prepoznal jih je. Bili so iz Krnice. Iz Milanove rojstne vasi. Pozdravili so se. Vsi tako praznično nasmejani, ti Krničani. Videti je bilo, da bi duhovnika najrajši médse sprejeli in še kaj pokramljali z njim, saj so vedeli, kako zna družbo razgibati s svojim šaljivim glasom. Pa gospod Tadej je šel mimo njih, kakor bi se srečal s tujci, ki ne kaže, da bi jih imel človek za mar. In morebiti se še tega ni domislil, da bi poprašal po Milanu, če je mogoče tudi z njimi.

Ko je stopil na prižnico, je v duhu zbiral misli za božjo besedo, ki naj bi jo verniki poslušali in potem ponesli s sabo domov za jutri, za pojutrišnjem, za čez teden, ko bodo odložili zakmašno obleko, prijeli za koso, vile, motiko, srp, in se zarili v peščeno grudo, da jim bo dala svoj skromen sad. In božja beseda, dana jim po ustih duhovnikovih, tako požlahtni ta sad, da brez nje ni moči misliti življenja. Odložil je knjigo, ki je iz nje bral berilo in evangelij, ter za hip počakal. V zvoniku je utihnila pesem zvonov. Zadnji romarji so pridrsali v cerkev. »Tako prazno, zmeraj manj,« je šinilo gospodu Tadeju skozi misli in mu grenko kanilo na srce. »Kaj bo z leti, če bo šlo tako naprej, saj ne bo kazalo maše opraviti...« Pa iz grla se mu je že izvila beseda, s katero je nagovoril

zbrane vernike. In potem je s silo grabil za mislijo, ki se mu je tako izmikala. Pa ko je opazil, da so se vse oči uprle v njegov obraz, in ko je začutil, da je potegnil poslušalce za sabo, je še bolj povzdignil svoj glas, da bi z njim ogrel, kar bi se ogreti dalo.

Sredi govora se mu je nenadoma zateknilo. Nagubil je belo čelo. Ali do besede ni mogel. Kakor črna stena se mu je naredilo pred očmi, ki so malo poprej opazile tam v oni klopi nasproti glavnega oltarja bogoslovca Milana, sedečega poleg brata Pavleta in Mrkonovega Martina. Tak le kaj ga je neki ta pogled vrgel s tira! Pa kar takole sredi pridige, še nikoli ne pomni, da bi se mu za toliko časa ustavilo. Pa gospodu Tadeju, ki je slovel daleč naokoli za tako izvrstnega govornika!

Ljudje so se začeli spogledovati. Tako mučno je postalo v cerkvi. Še mežnar, ki je že sveče prižigal za mašo, se je obrnil na prižnico in se zbal, da bo prekasen. In tudi Milan in Pavle in Martin so se zganili, kot da so se nečesa ustrašili. Pa v tem so s prižnice že zadonele nove besede. Ali te niso bile več tako klene, padale so vse zamolke, trde, suhe, kakor da niso bile namenjene za ta praznik in za te romarje, ki so prišli na Studeno goro.

Ves zardel je prišel gospod Tadej v zakristijo. Hitel je z napravljanjem. Ko si je privezoval plašč, je videl mežnar, da se župniku roke vse tresejo in da mu stopajo na čelo drobne kaplje potu. Morebiti mu že dolgo ni bilo tako težko pristopiti k oltarju in darovati Bogu najsvetejši dar. In na tak praznik še celo ne.

»Tak ti tu? Si prišel na božjo pot?« je hitel gospod Tadej, ko se je po maši v zakristiji razpravljaj in videl, da se mu je bližal iz cerkve Milan, opirajoč se ob palico.

»Sem,« je kimal Milan in spravljal v žep ohlapne suknje majhen misale. Pavle in Mrkonov sta čakala za vrati. Ko jima je Milan pomignil, da bo že prišel za njima, sta šla iz zakristije. »To je pa moj dan, ta praznik. Kar pomnim, še zmeraj sem poromal, in tudi danes sem dejal: kar če, naj bo, moram! Šlo je težko,« je kazal v koleno, »tu v sklepu me zbada, pa bo že prešlo.« Potlej sta za hip pomolila, vsak svojo pomašno zahvalo. Duh po ostro dišečem kadilu, vlagi in plesnobi je polnil zakristijo. Mežnar, ki je pospravil mašna oblačila, je odkrevsal skozi cerkev.

»Lepa cerkev,« je gospod Tadej skušal govoriti mirno, ko sta šla z bogoslovcem Milanom kakor nevede proti oltarju, kot da si hočeta šele zdajle natančno ogledati zanimivosti tega lepega Marijinega svetišča. Visoko pod stropom je visel gost oblak bledomodrikastega dima od kadila in zastiral pogled v paradiž, ki ga je predstavljala freska nad srednjo ladjo.

»Lepa!« se je odkašljaj Milan. Globoko vdrte rjave oči so mu obvisle nad kipom, ki se je v zlatu blestel z glavnega oltarja: Mati Marija, vsa živordeča v mlada lica, ogrinja s plaščem sinčka Jezusa, okoli njiju vse

polno belih glavnic in perutnic in zavaljenih bosih nog nebeških angelcev, ki trobijo in pojo in rajajo svoji Kraljici v čast in slavo. Milanu so začarele oči: »Veste, da sem iztaknil na podstrešju zaprašene liste, dragocene, hm, seveda — za zgodovinarja. Pet sto let, pomislite, je že stara tale Marija, tako sem mogel razbrati...« In potem je začel razkladati, v kakšnem baroku je vsa umetnina delana, kdo je slikal prezbiterij, kdaj sta prišla v cerkev še stranska oltarja, oni sv. Andreja in oni sv. Jožefa, ki teše bruno in mu Jezus pomaga pri delu.

»Glej ga,« se je zavzel gospod Tadej in zaprl brevir. Sam ni vedel, kaj naj bi na vse to dejal. Morebiti mu je v zavest kanila kaplja sramu, češ, takle mladič, pa bo učil mene starega, kam pa pridemo, to ne gre! Toda zavedel se je, da drugače ne more, kot samo poslušati in pritrjevati kakor neveden učenček, ki je v prvo čul zanimivo zgodbo od svojega učitelja in si jo mora potem zapomniti. Pa še nikdar ni prišlo do tega, da bi Milan pokazal toliko smisla do zgodovine in umetnosti. Kakor da je te stvari študiral že leta in leta. Gospod Tadej pa, ki je gospodar tega božjega hrama, je tujec v tem oziru. Da, sram ga je, zdaj pa kar res. In še najbolj ob besedah, ko se Milan obrne do njega in reče kakor užaljen: »Vse premalo smo ponosni na te naše svetinje, mi pred vsemi bi morali gledati na te spominke z drugačnimi očmi, zato ni čudno, da se jih tako prijemlje plesnoba posvetnosti...«

Gospoda Tadeja, ki se mu je zmračilo belo čelo, je vleklo domov. Pa saj tudi Milanu ni bilo za to, da bi se mudil med stojnicami in poslušal ta kramarski šumot, ki se je razlival po vsej Studeni gori že skoraj zdolgočaseno, pusto, nič več tako praznično veselo kot poprej.

Pa se je gospod župnik le premislil, povabil je vse skupaj na kosilo k Rezanu, tudi Pavleta in Mrkonovega. Saj je moral tako, ko mu je pa nekaj tako prišepetavalo na uho. Mislil je pač na tisto, kar mu ponoči skoraj ni malo ni dalo spati. Na to, kako bo izročil pismo, pisano z ordinariata, Milanu. Pa se je bržkone šele zdaj, šele danes, ko je maševal na Studeni gori, v živo zavedel, kaj pomenijo tiste besede v pismu: »— — — da se bogoslovec Milan... odslovi iz semenišča, ker v teku teh zadnjih let ni pokazal zadostnega smisla za duhovski poklic — — —« In poleg te slike lebdi gospodu Tadeju zdaj še ona druga pred očmi: one besede, ki jih je govoril Milan v cerkvi potem, ko sta si ogledovala umetnine; Milan se je blaženo nasmehnil: »Veste, gospod župnik, tule gori si bom izbral — tukaj bom svojo novo mašo zapel.« Da, še nobene nove maše ni bilo na Studeni gori, to bi je bila Mati božja vesela, romarjev bi bilo več ko danes in Milan, ta bi bil gotovo najsrečnejši... Zdaj pa to prekleto pismo, moj Bog, saj je najbrž pomota, to ni mogoče, za Milana nikoli, kje!

Dvignili so kozarce, temnordeče domače vino se je zalesketalo, obrazi so žareli. »Na tvoje zdravje, Milan!« »In na vaše,« je trčil Milan, za njim

še drugi. »Na zdravje drugemu letu osorèj — ali pa še poprej,« se je Milan dvignil, glasno trčil, izpil pa samo požirek. Gospod Tadej je ujel pogled njegovih rjavih oči, ki so se zabliskale. Koščena roka se mu je stresla, rdeče vino se je polilo po obnošenem talarju. V opravičilo se je mislil pošaliti, pa mu ni uspelo. Tak na zdravje novi maši, ki bo leto osorej — ali pa — še — po-prej tule na Studeni gori, Mi-lan — na — zdr — — —

Milan je zaslutil, da je gospoda župnika obšla čudna misel. Saj si ga redko našel tako slabe volje. In tudi ena šala se mu ni posrečila. Res, dvakrat čudno. Ali kljub temu je predlagal potem, ko so vstali, naj bi zavili skozi Krnico preko Leskovih dolov. V Krnici naj bi se ustavili. V Krnici, kamor je bil gospod Tadej že včeraj namenjen. Ta Krnica in Milan —!

Zdaj je stopal poleg Milana, ki se je zdaj pa zdaj moral opreti na palico, tako ga je v kolenu zbodlo.

Na nebu, ki je bilo brez vsakega oblačka, se je smehljalo vroče popoldansko sonce in razžarjalo lica romarjem, ki so se zadnji spuščali po rebri navzdol. Sem od Tolstega vrha nekje je bilo slišati žvižge mišarjev, ki so iskali svoj plen.

Milan! je prevzelo gospoda Tadeja, da bi sedel na zeleno tratino, ki so šli ravno čez njo, in se zamislil v to veliko besedo. Da, Milan... Ali je kdaj že sploh prav za prav kaj razmišljal ali se vsaj za hip zatopil v tega fanta? O tem je že mnogo razmišljal, kako se je boril za svoj poklic, o tem, kako mu je ta in oni pripovedoval, Milan sam tega ni maral v pogovor, kako je sprva delal v usnjarni, potem ga je gnalo v šole, pozno je šel, po maturi je študiral tehniko, potem se je vpisal za dve leti na medicino, zdaj na bogoslovno fakulteto, vstopil je v semenišče. To je pa le zunanji okvir njegovega življenja. Kaj se za vsem tem skriva, na to pa gospod Tadej še nikdar ni pomislil. Tudi zdaj ne, ko bi moral. Ta zadnja leta, ko bi se moral razgledati v to nemirno srce mladostnika, dozorevajočega v duhovnega moža — brez duhovnega očeta. Da, brez duhovnega vodstva. Po njegovi krivdi. Saj bi bil gospod Tadej vendar dolžan stopiti bliže in prisluhiniti, kaj ta razklana duša misli, čuti, dela in trpi. Tako jo je pa prepustil, da je šla svoja skrivna pota, dobra zanjo ali slaba, sama je hodila, čisto sama. Saj kdaj pa sta kaj govorila o tistih stvareh, ki zadevajo bistvo tega vzvišenega stanu: gorečnost za nadnaravno resnico, pripravljenost, zapustiti očeta in mater, brate in sestre, rojstno hišo, knjige, prijatelje, svoje prepričanje utajiti in božjo bližino občutiti, če ne s srcem, pa z razumom! In potem — kdaj mu je kaj omenil, kakšne dolžnosti prevzame nase služabnik božje skrivnosti, drugi Kristus: ne brevir, ne kolar in črna suknja, delo in hoja po stopinjah Sina človekovega, ki je poprosil z lesa križa svoje sovražne: Žejen sem...

Tako je trkalo očitajoče na srce gospoda Tadeja, ko je stopal poleg Milana. In potem, ko se je še marsikaj oglasilo, je udarilo kakor iz vse jeze, ki jo je dolgo kuhalo: »In pismo? Kaj mučiš mladega fanta, hinavec, še smejiš se mu, kot da ni nič med vama, od včerajšnjega pisma kar čisto nič!«

Ko je imel v misli besedo brevir, se je stresel. Kot da so mu po životu zagomazeli mravljinici.

»Ko bova na samem,« se je tolažil v svoji razburjenosti, »tedaj bom lepo začel: Kako ti je šlo, Milan, zadnja leta? Saj še nikoli nisva nič o tem kramljala, daj, pripoveduj mi malo, sila me zanima, si bil zadovoljen, v semenišču, menim, si se počutil kakor doma, z vodstvom, s tovariši, s profesorji? Ali se nisi morebiti — pa kaj to tako neumno sprašujem — kdaj na ta ali oni način spozabil, storil kak nepremišljen korak, ki ni bil vodstvu po volji — saj veš, v semenišču še nisi kaplan ali župnik, vsaj v tem oziru še ne, gojenec, alumnus si še, tako je pisano v pravih...?« Pa v tem so se znašli že v Krnici.

»Najprej na moj vrtič,« je poprosil Milan župnika, ki je gledal ves začuden okrog. Odkar ga ni bilo semkaj, se mu je dozdevalo vse novo in vse nekam preurejeno. Saj ga pa tudi že lep čas ni bilo. Milan pa tudi ni skoraj nikoli omenjal, kaj vse doma počenja. Da bi ga župnik kateri dan videl tako sredi dela, to bi se šele čudil, kaj vse on zna! »Glejte, saj tega še menda niste videli, to je moj rastlinjak, ki mi vzame največ dela,« je kazal na pisano cvetje in zelenje, vse križem po ličnih, z gladkim kamnom obrobljenih gredicah. Tu je rasla planinska murka na majhnem alpinumu in zvočnica in zlati klobuk poleg, ondi nižinsko in močvirsko cvetličje, vse skrbno negovano, na dveh gredah so stali še količki z rumenimi tablicami, na njih pa vžgana latinska imena, ki jih je imel Milan vse v glavi. »Tu je pa gaj za plazilce,« je vodil župnika naprej proti hiši, ki se je potapljala v senci košatih orehov in kostanjev. »Nekaj modrasov imam še, dva sta včeraj ušla,« je pri tem narahlo udaril s palico po zeleni mreži, ki je pokrivala kamnitno jamo, da je zagomazelo po njej. Pravi zoološki vrt: saj si videl vsakovrstno golazen od gaščarice, ki ji je nekdo odgrizel rep, do velikega goža in modrasa, ki sta se grela v desnem kotu drug poleg drugega. Milan je bil ves iz sebe, ko je začutil, kako iznenaden je župnik ob pogledu na to njegovo iznajdbo. Potem ga je popeljal še naprej v majhno uto, kjer sta si ogledala zbirko hroščev. Tako sta bila zaverovana v te stvari, da še opazila nista, kdaj sta se Pavle in Mrkonov nekam izgubila, da sta zdaj ostala sama na vrtu.

»S tem se torej ukvarjaš!« je hvalil gospod Tadej, pa mu je on že vzel besedo: »Bova šla še v kleti, ta teden sem šele končal z delom; zidal sem, vodo mi je nosilo noter ob povodnji, zdaj ne bo več. In nove pregrade in stelaže za sadje sem postavil...« »Sam?« »Vse sam. Oče so še

zmeraj v bolnišnici, najbrž ne bo nič, rak na želodcu — saj veste. Brat hodi v tovarno, drugega ni.« »Tako! Pa kdaj si prav za prav prišel do teh misli, me pa zanima?« »Nisem prišel, prihajal sem. In še prihajam. Čutim, da brez tega ne bi mogel živeti. Koliko misli obudim ob opazovanju vsega tega tako pisanega življenja. Kdo izmed nas bi bil vsaj malce zmožen kaj takega povzročiti! Tu pa en sam umetnik, pa tako pestrost in nedoumljivo življenjskost v red spravi, da, kako to! Avgušтина prebiram, pa se mi zdi, da je še premalo izpovedal. Ondan sem gledal izza plota berača, ki je spal v senci breze, tamle, na glavi mu je čepela muha, in kanilo mi je v misel: Kaj je večja umetnija: berač, človek ali muha? Še danes ne vem odgovora. In tudi jutri ga ne bom vedel.«

»Kako, da ne?« se je zavzel gospod Tadej in sedel na zeleno prepleskano klopco v uti, ki je ždela vsa v brajdnem listju, le tu in tam se je kradel kakor zlatnik kos sonca.

»Tako, le pomislite in prišli boste na isto. Slabo je to, ko so naše oči tako zaspane, ko gledajo semkaj, so pač utrujene, ker preveč zro v človeka in njegove nestvore, v hudobijo, sovraštvo, slo, madež. In tudi mi, da, tudi mi smo taki, čudno, da nas Bog bolj ne tepe...« Ob teh besedah se je Milan zresnil, prebledel in se stresel, kot bi se pokesal, ko je rekel preveč. Res, toliko bi ne smel — pa kar v obraz gospodu župniku! No, pa se je prècej umiril, ko je slišal v odgovor: »Saj, tako je večkrat tudi z duhovnimi gospodi.« Pri tem je nerodno naslonil komolec ob mizico, brevir je zdrknil na tla, da sta se oba ustrašila. Župnik še najbolj. Iz brevirja je padel bel list. Pismo, ki ga je včeraj pustil notri in ga je danes ponesel prav na božjo pot na Studeno goro. Pismo od ordinariata, ki ga mora Milanu pokazati.

Milan se je stegnil in pobral brevir in pismo, ki je ležalo med podobicami na tleh. Toliko da ni gospod Tadej planil nadenj in mu strgal iz rok papirje. Grozno! Kaj bi sodil Milan, ko bi uzrl te strašne besede! Grozno, ko bi spoznal, da ga je gospod Tadej tako rekoč izigraval. In še bolj grozno, ko bi se zamislil v kruto resnico teh besed! Na mah je prijel za brevir in pismo z drugo roko ves nervozen stlačil v žep suknje, ki jo je imel ogrnjeno preko ramen. Potem ga je dvignilo, še tisti hip se je poslovil, ne da bi se z domačimi sploh kaj pozdravil. Milan ga je pospremil prav gor do pila sv. Marjete, tu sta zavila vsak v svojo dolino.

»Ni mogoče, ni mogoče,« je zakrtil ves obupan gospod Tadej, ko je odprl vrata svoje sobe in odložil brevir, suknjo in zaprašeni talar. »Tak, ki je še nam v zgled — saj ga je samo delo, delo. In v globine zajema, kakšne misli mi je razpredal, sram me mora biti pred njim. In koliko klasikov ti pozna, kako ti postreže vsak hip s primernim citatom, tega do danes niti opazil nisem. Pa naj zdaj ne stopi več nazaj — nič več v semenišče, naj bodo torej Krnice brez nove maše, ki bi bila prva, kar Krničani žive! Nemogoče, čisto nemogoče!...« Dolgo v večer je ždel na

stolu, ves zatopljen v nemirne misli, nobenemu vprašanju ni znal dati odgovora: »Tak le kaj naj bi bilo vzrok tem besedam: v teku teh zadnjih let ni pokazal zadostnega smisla... Mar so tam doli zasledili, da se Milan zanima za umetnost, zgodovino, botaniko, kemijo? Kaj ni to v skladu z našim stanom? Seveda je. Ima kaj drugega na vesti, znanje z družino, ki ni zanj? Nak, saj je slišati, kako malo zahaja med družbo, mi vse bolj, hm, mi vse bolj. Kaj torej?...« To je bilo grozno zevajoče vprašanje za gospoda Tadeja, ki se je zdaj oslonil na nizko okno in strmел v daljo. Globoko doli pod brdi, ki so že rahlo rumenela pred prvimi jesenskimi sapami, je ležalo morje in se poigravalo z zlatordečim razkošjem zahajajočega sonca.

»Ti, povej, kaj naj storim!«

V duhovniku, ki je nosil v duši nov svet, do zdaj mu še nepoznan, tuj, čisto tuj, se je trgalo, lomilo, kakor bi se pripravljaj na zadnjo uro. Zapičil je svoje motne oči v Križanega, ki je visel na težkem železnem križu na mizi, edino upanje v bojih, kadar jih je gospod Tadej sploh doživljal.

»Razjasni mi to mračino!...«

V sobo je pripolzel mrak.

»Na škofijo pojdem!« se je slednjič le utrgalo iz župnikove razboljene notranjosti.

In je še drugi dan odpotoval. Šele pozno pod večer se je vračal. Tokrat ves zlomljen, zakaj še eno bruno ga je težilo. Omahnil bi v obcestni jarek. Saj — kaj pa je to mizerno življenje: boj za pravico, ki leži sto in še več klafter pod zemljo... Molčati, to je zlato, so mu dejali na škofiji. Mislili so na Milana. So rekli: »Krivice ne zna prenašati, potrpežljiv ne zna biti, v narodnostnem pogledu ni bilo vse v redu, čez ljudi svojega stanu je govoril in jih zmerjal...« Tako so rekli in ga odslovili. In gospod Tadej se je moral obrniti. Pozabil je na vsako besedo, ki si jo je poprej tako skrbno pripravil. Na vse je revež pozabil. Nič čudno, saj se mu je zazdelo, da ga je nekdo udaril s težkim kladivom po sencih. In to je neznansko bolelo, o! Kaj so mu storili!... Na vlakcu se je srečal z mladim gospodom, ki se mu je predstavil za bogoslovca iz tretjega letnika. »Potem poznate gospoda Milana...?« »Seveda, saj sva si sošolca.« »Kako je z njim, bo pel drugo leto novo mašo?« se je zavzel gospod Tadej. »Mislim.« »In drugače, se je privadil tega življenja?« »Se je. Občudujem ga. Kako tenak čut ima za resnico, iskrenost, ta bo lahko še veliko dobrega storil našim ljudem. Pove naravnost, kar je treba, tudi v naše vrste posega, v te še najbolj. Resnica pa oči kolje, zato je prišel včasih malce navzkriž z našim vodstvom. Da ni vse tako, kot uče. Da imajo svojo moralo, pisano s krvjo satanovo. Delajo po tej morali itd., saj morate razumeti, da vodstvo na vse to ni molčalo.« »Tako? Je prišlo kaj hujšega v odgovor?« »Sem in tja. Pa najhuje še ne, kot smo se bali.

Meni bi bilo hudo žal, globoko spoštujem tega mladca. In kako je delaven. Narodne pesmi n. pr. zbira že od drugega gimnazijskega razreda sem. Zdaj mu je vodstvo tudi v tem stopilo nekoliko na prste. Pri nas ni kar tako — saj veste...« — »Da, tako, hm!«

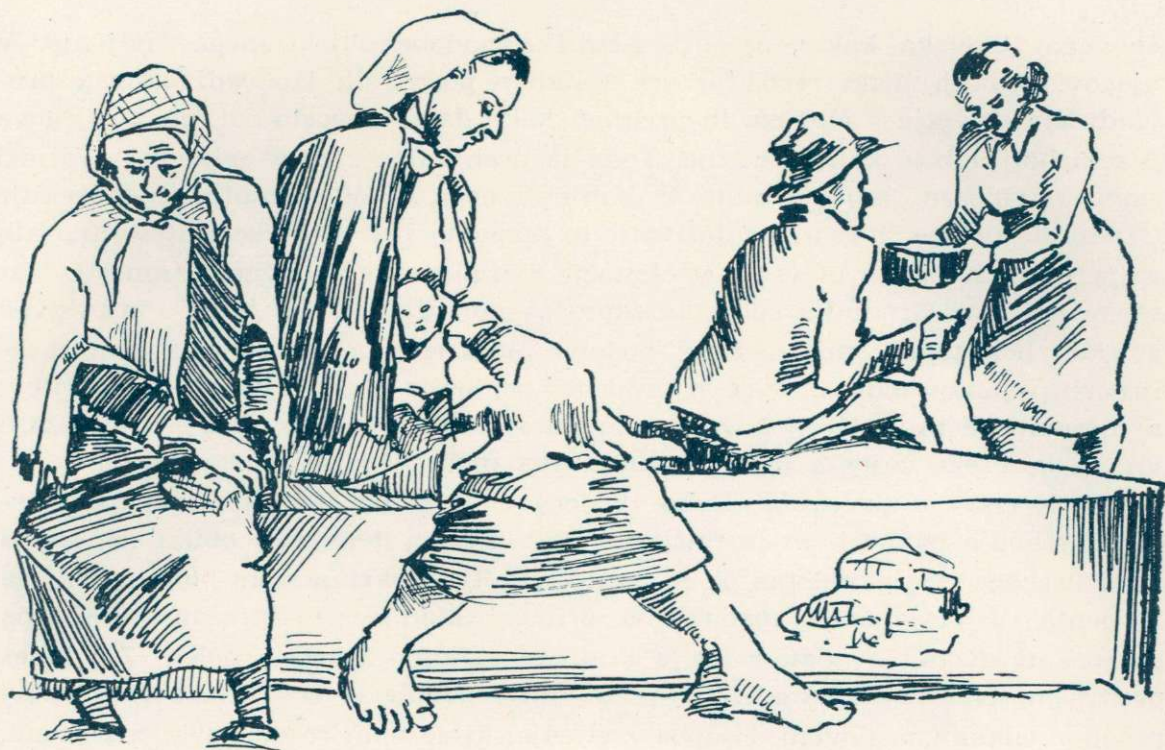
Vlak je zabrlizgal. Gospod Tadej se je na hitrico poslovil od mladega gospoda bogoslovca, ki mu je odprl vrata v nov svet od druge strani. In zdaj je čepel pred temi nalahno odprtimi vrati kakor prosjak, ki je še svojo bisago zgubil. Prosjak, ki bi ga najrajši vsakdo odslovil. Ta nadlega našega mirnega in lepega življenja...

Minila je noč. Težka, grozotna. Kakor bi ležal na dnu razpenjenega morja. Pa je minil tudi dan in mesec in jesen in za zimo pomlad. In ko je pomlad pobelila brda s cvetočimi breskvami, češnjami in marelicami, so se zapodili skozi vas bosí otroci in kričali vsi razgreti od novega življenja, ki jim ga je prinesla pomlad. Gospod Tadej se je sklonil skozi nizko okno. Ko je uzrl otročad, si je obrisal solzo, ki mu je polznila iz globoko vdratih oči. S prsti je šel kakor iz navade v lase, ki so mu to zimo do zadnjega posiveli. Morebiti so mu misli tačas ušle tja čez. Tja, mogoče prav do Studene gore, ki je bdela nad Krnico. Ali so se pa ustavile v Krnici sami.

Jože Šmit | Križ

Nizko čez polje
se je zleknil mrak,
bolno je srce,
omahujoč korak.

Daleč sem zašel...
Ob križpotju križ.
Bog je ostrmel:
človek, kam hitiš?

Književnost

Alojz Gradnik, Zlate lestve. Pesmi. Natisnila in založila Narodna tiskarna d. d. v Ljubljani. 1940. Str. 112.

Komaj dobri dve leti potem, ko je izšla pesnikova predzadnja zbirka »Večni studenci« (1938), nas je Alojz Gradnik presenetil z novo knjigo poezij. Čeprav se avtor medtem ni Bog vedi kako pogosto oglašal v javnosti, vsebuje njegova zadnja pesniška zbirka, ki ima naslov »Zlate lestve«, skoraj šestdeset pesmi. Od njih je bilo poprej objavljenih razmeroma malo. V Dejanju so izšle pesmi »Gozd v jeseni«, »Vprašanje« in »Nova Golgota«, v Obzorjih »Jesen na Doberdobo«, v Umetnosti »Davno že v grobu si...«, »Nevesti« in »Tužna pesem«, v Našem rodu »Uspavanka med vojno«, v Misli in delu »Na prvi postaji«; pesem »Orel in smreka« pa je bila tiskana v slovenski številki sara-jevskega »Pregleda« (junij—julij 1939). Vse druge pesmi pa so prvič objavljene šele v zbirki, ki tako priča ne samo o avtorjevi veliki plodovitosti in neumorni delavnosti, ampak predstavlja s te strani redkost, saj so pesniške zbirke pri nas navadno in večinoma le ponatisi iz revij.

Pesmi so razdeljene v pet ciklov z naslovi Reka življenja, Napisi za mesece, Nova Golgota, Blizu zemlje in Blizu neba. Poglavitna značilnost naj-novejše Gradnikove poezije, ki pa se v tem naslanja na predzadnjo zbirko, je v približevanju od subjektivnega k objektivnemu, od osebnega k splošno-veljavnemu, kar se kaže deloma tudi v obliki, ki je še bolj vezana, kakor smo bili tega pri pesniku vajeni že doslej. Razen tega je značilno, da so zopet skoraj popolnoma izostali erotični motivi, ki so bili zanj slej ko prej tako pomembni. Kljub temu pa se Gradnik tudi v pričujoči zbirki ni docela izneveril osebnim izpovedim, ki pa prav tako pričajo o spoznanjih in dognanjih

»novega« človeka kakor njegove pesniške podobe objektivnega življenja. V njegovi sedanji liriki resda ni več toliko neposrednih izpovedi, ampak prevladujeta življenje v človeka in predmet, tako da se pogosto zdi, da je njegova pesem bolj opisna kakor izrazna. Toda ta prehod iz lirike v epiko je v resnici samo navidezen, kajti prestop iz subjektivnega v objektivni svet narekuje Gradniku globlje življenjsko doživetje in pomeni v bistvu prekoračitev preozkih mej individualizma in vstop v območje družabne in duhovne skupnosti. Kar se je zdelo pri Gradniku spočetka skorajda nemogoče, to se je v zadnjih dveh zbirkah pokazalo v presenetljivi podobi duhovne preorientacije. S tem se je razširil pesnikov motivni svet in se hkrati poglobila vsebina njegovih stvaritev; a morebiti je prav ta njegova razgledanost v duhovnejša obzorja tisti skriti vir, iz katerega zajema in vre neusahljiva moč njegovega ustvarjanja.

Prvi cikel z naslovom »Reka življenja«, ki je po številu pesmi najobširnejši, vsebuje izpovedi in razmišljanja o življenju, deloma v obliki neposrednega lirskega izraza, deloma pa se pesnik vtaplja v skrivnost in bolečino tujega življenja. V prvo vrsto spadajo na primer »Madona«, »Vprašanje«, »Tužna pesem« in »Konec«, medtem ko je za drugo skupino značilna poleg »Zločinke« predvsem »Nezakonska mati«, ki je zanimiva sodobna vzporednica Prešernovi pesmi z enakim naslovom. Podoba življenja, ki se nam razodeva iz teh pesmi, je sicer še zmerom mračna, kakor je bila ta poteza od vsega začetka značilna za Gradnika, vendar premaguje pesnik tragiko življenja s spoznanjem o vrednosti in smiselnosti človekovega trpljenja.

Podobna dognanja vsebuje cikel »Napisi za mesece«, kjer pesnik na svojski način razmišlja o življenju. Dogodki in pojavi v naravi, za katere je ustvaril vrsto izbranih pesniških podob, mu vzporedno ponazorujejo in razlagajo pomen in namen našega življenja. Čeprav so ti Gradnikovi napisi za mesece po misli in nastrojenju ter po podobi in melodiji iz večine vsi prav posrečeni, se mi zdita posebno lepa »Veliki traven« in »Gruden«. Prvi je takle: »Šmarnice: spomin sladak | mojega detinstva. Bosi | trgali smo vsak dan v rosi | za oltarčke cvetni slak. — Kje si tiste vere vir? | Grebel bi te z golo roko. | Kaj si že tako globoko, | da ne najdem te nikjer?« — Luč, ki je v prvi zasvetila iz davnega spomina, zasiže v drugi z nasprotne strani: »Mraz, samota, glad, obup. | Na ognjišču je polena | že izgrizel žar plamena, | zdaj so le pepela kup. — Sam si ko brez skrinje ključ. | Sam ko glas si brez odmeva. | Trpi. Le kar izgoreva, | drugemu je v temi luč.« — Te dve misli — o daljni lepoti, ki je nikoli ne dosežemo, čeprav se ji venomer približujemo, in o minljivosti vsega ter o vrednosti s tem združenega trpljenja — je Gradnik pesniško oblikoval tudi v nekaterih drugih pesmih. (Prim. Madona, Zlate lestve, Gozd v jeseni itd.)

Posebno aktualen je v zbirki tretji cikel z naslovom »Nova Golgota«. Tako je naslov tudi najdaljši pesmi te skupine, kjer je pesnik na izredno nazoren način upodobil grozo današnjih dni; vendar ne ostane pri zunanji podobi vojnih grozot, o kateri nam pripoveduje svetopisemska zgodba o Kajnu in Abelu in kateri je Gradnik še posebej posvetil pesem »Kajn«. Téži tega podedovanega greha in mračnim podobam črnega dežja, črnih ptic in črnih zvezd pa je postavil nasproti svetlo tišino uspavanke, spoznanje bratstva ter vizijo Kristusovega kraljestva, združeno s skrivnostjo Njegovega trpljenja.

Oba zadnja cikla, »Blizu zemlje« in »Blizu neba«, že z naslovom ponazarjeta smer Gradnikovega novega pesniškega realizma, ki je nastal iz sinteze impresionizma in nove romantike. V pesmih prvega izmed imenovanih ciklov se pesnik vrača v svojo rodno pokrajino, ki pa je ne gleda zdaj toliko z očmi impresionista v njeni zunanji slikovitosti, ampak jo zajame, bi lahko rekli, v njeni pokrajinski, a hkrati tudi v njeni sociološki in duhovni pomembnosti. V teh pesmih, izmed katerih naj posebej opozorim na »Jesenski večer v Medani« in »Medanske zvonove«, prikazuje pesnik naše ljudi v veselju in žalosti, pri delu in počitku, v grehu in molitvi, v njihovi povezanosti in v njihovi osamljenosti. Te njegove pesmi so klic od doma in predstavljajo po svojem osnovnem gledanju pravo nasprotje Župančičevi »Dumi«, na katero pa se vendarle tu in tam spomnimo. Prav tako pa bi bilo zanimivo primerjati Gradnikovo kmečko pesem z Valjavčevo ali pa s Kocbekovo, ki vsaka zase predstavlja svojski svet. Za Gradnika pomeni ta pesem beg iz mesta in povratek v mladost, obenem pa to osebno doživetje prehaja v podobo celotnega življenja, v podobo, v kateri se naravni in duhovni element spajata v čudoviti sintezi, prav kakor pravi avtor v pesmi »Vigred«:

»Pridi — in k zemlji in k nebu obrni pogled:
nedosegljive tam vijejo steze se sinje,
vendar na zemlji tu, v prahu še, božje stopinje
vedno kraj tebe zapuščajo svetli svoj sled.«

Zemlja in vse, kar je z njo v zvezi, je komajda našla bolj zaverovanega in bolj nazornega pesniškega oblikovalca, kakor je Gradnik. Vendarle išče pesnik tudi v tem na videz močnejšem poudarjenem realizmu tistih zadnjih, večnih osnov našega življenja, za katere najde slednjič simbol »zlatih lestev«, to je tistih nevidnih vezi, ki vežejo človeka, sinú zemlje, s skrivnostnimi daljavami neba. Poleg pesmi »Zlate lestve«, po kateri je zbirka dobila svoje ime in obenem poseben vsebinski poudarek, so v tej zadnji skupini značilne in omembe vredne prepesnitve nekaterih psalmov; izmed njih je zlasti »Psalm triindvajseti« v pesniškem izrazu tako dovršen, da predstavlja enega najlepših zgledov religiozne lirike v slovenskem jeziku. France Vodnik.

Zofja Kossak, Križarska vojska. Zgodovinski roman v štirih knjigah. Prvi in drugi del 1941. Založba »Naša knjiga«, 6. in 7. zvezek. Ljudska knjigarna v Ljubljani. Z dovoljenjem pisateljice poslovenil Tine Debeljak. Opremil arh. Vlado Gajšek. Strani 412 + 464 (= 876)

Žena pisateljica v novejši književnosti nikakor ni več redek pojav, vendar je njena vloga vidna še posebej v poljski literaturi, kjer je njihovo število kar presenetljivo veliko. Ena izmed vodilnih sodobnih poljskih pisateljic je tudi Zofja Kossak, ki se je po prvem možu imenovala Szczucka, a se je v drugo omožila s Szatkowskim. Čeprav je napisala tudi več del z motivi iz sodobnega življenja, je vendarle njeno pravo področje zgodovinski roman. Njeno pisateljsko delovanje pomeni nadaljevanje literarne tradicije najslavnejšega poljskega zgodovinskega romanopisca Henrika Sienkiewicza, čeprav Kossakova resda ne dosega vélikega prednika v gradnji ter mojstrskem obvladanju snovi. Doslej je ustvarila na tem področju troje večjih del, romane

»Legniško bojišče«, »Zlata svoboda« in »Križarska vojska«. Najkrajši je prvi, čigar snov je zajeta iz srednjega veka in opisuje vdor Mongolov v Evropo. Delo je prevedeno tudi na slovenščino. Drugi roman obsega dva dela in prikazuje verske boje med tako imenovanimi »poljskimi brati« in katoličani v sedemnajstem stoletju. Tretji roman, ki obsega štiri knjige, a je zamišljen kot prvi del obširne trilogije, pa je epopeja prve križarske vojske. Prevajalec Tine Debeljak je storil prav, da je dal delu v prevodu naslov »Križarska vojska« in ne »Križarji«, saj se je tako izognil zamenjavanju s Sienkiewiczovim romanom s tem naslovom. Slovenci namreč nimamo več različnih izrazov, da bi lahko tudi v besedi razločevali med križarjem, članom viteškega križarskega reda, in križarjem, udeležencem križarske vojske, kakor sta to lahko storila poljska avtorja.

»Križarska vojska« popisuje začetek, razvoj in usodo prve križarske vojske od koncila v Clermontu s predzgodbami pa do zavzetja Jeruzalema in ustanovitve jeruzalemskega kraljestva (1095—1099). Pisateljica je svoje obširno delo naslonila na zgodovinske vire, tako da je s te strani prav tako zanimivo, kakor je sicer znala tudi iz domišljije dodati mnogo tistega, kar je potrebno, da iz zgodovinske kronike nastane delo leposlovnega značaja. V njem srečujemo vse znamenitejše osebnosti tistega časa, od papeža Urbana II. in zanesenjaškega meniha Petra Amienskega, dalje vladarjev in knezov Godfryda Bouillonškega in njegovega brata Baldvina, Rajmunda Toulouškega, Roberta iz Normandije, Roberta Flandrskega, Boemunda iz Tarenta in drugih, pa do bizantinskega cesarja Aleksija II. Komnena in njegove učene hčere Ane Porfirogenetke itd. Poleg podob teh osebnosti so po zgodovinskih virih posneti tudi opisi vseh važnih dejanj in dogodkov, med katerimi zavzemajo posebno mesto orisi križarskega pohoda in obleganja posameznih mest; razen tega pa je pisateljico v prvi vrsti zanimala duhovna podoba časa, ki jo je skušala zajeti tako v njeni socialni kakor v njeni duhovni problematiki. Morda je največja vrednost pričujočega romana prav v tem, da nam v široki pripovedni obliki podaja izredno zanimivo podobo literarno še malo obdelanega zgodovinskega obdobja. Manj zadovoljuje delo kot roman, kajti s tem, da je skušala vseskozi ohraniti zvestobo zgodovinski snovi, je avtorica že vnaprej podredila umetniško snujočo domišljijo razumu in ta poteza je tu in tam precej očitna in deloma utruja. Z druge strani pa je treba vendarle priznati, da je Kossakovi uspelo razgrniti pred nami nenavadno slikovito podobo določene dobe tako v njenem pojavnem videzu kakor v njenem duhovnem sestavu. Poleg posrečenih epizod, ki v glavnem sestavljajo pripovedno osnovo njenega romana, se zlasti odlikujejo opisi bojev, pri katerih je avtorica pokazala tako stvarno poznavanje predmeta kakor smisel za napetost in razgibanost prizorov. Prav tako je značilen njen realizem, ki ne idealizira ljudi in dogodkov, ampak skuša slej ko prej odkriti tako idealne kakor sebične nagibe ter poleg orisov najvišjega vzpona idealizma, plemenitosti, dobrote in junaštva postavlja podobe največje človeške revščine, podlosti, razvratnosti in izdajstva. S te strani bo njeno delo marsikoga presenetilo, morebiti celo razočaralo, vendarle opravičuje pisateljico ne samo estetski vidik, ampak tudi zgodovina. Če gledamo na delo kot na epopejo, v kateri je prikazano dejanje in nehanje domala vse takratne Evrope, je morda nekoliko preveč poudarjena vloga poljskih vitezov, kar pa je pri

avtorici »Legniškega bojišča« in »Zlate svobode« razumljivo. Prav tako je videti pretiran naturalizem, s katerim je pisateljica zaključila zgodbo idealne ljubezni med danskim kraljevičem Swenom in Florino, hčerko kralja Filipa. S čisto pripovednega stališča pa je ostala nedokončana samo zgodba grofice Ide de Hainaux.

Prevod tako obširnega besedila gotovo ni lahko delo. Tine Debeljak ga je opravil v splošnem zadovoljivo, tako da se vseskozi gladko bere in vrži tudi primerjavo z izvirnikom. Le tu in tam moti nekaj malenkosti, ki so ušle prevajalcu in ki jih je treba najbrž pripisati na račun prevelike naglice. Poleg besednega reda, ki bi ga bilo treba včasih nekoliko spremeniti, spadajo semkaj zlasti nekatere pravopisne in slovnične napake, nekajkrat pa je prevajalca zapeljal tudi izvirnik, da se ni mogel več domisliti domačega izraza.

Tako beremo že takoj v uvodu: pri papežih je bil interes na tem, namesto papežem je bilo do tega; podanik, nam. podložnik, ljubavnica, nam. ljubimka, blagostanje, nam. blaginja, vel. kazni, nam. kaznuj so sicer slovanske, a neslovenske besede in oblike; pravimo tudi: padem (umrem) take ali drugačne smrti, ne pa s smrtjo; prav tako: skomizgniti (z rameni), ne pa skomigniti ramena; pišemo toliko, kolikor (brez predloga v); bolje je rabiti bojišče kakor bojno polje; nam. leže k počitku pravimo leže spat ali gre počivat; gotov ni isto kakor nared ali pripravljen; potvarjati začudenje se mi zdi zares čudno, pri nas začudenje hlinimo; enako je bolje v puščavi kakor na puščavi; pri osebah rabimo v rod. obliko čigar, ne katerega; prav tako pišemo s strani, ne od strani.

Primerjal sem tudi nekaj mest, kjer me je motil prevod, in ugotovil, da je prevajalca včasih zapeljal izvirnik tako, da je pozabil na slovenščino. Tako na primer konji nimajo skorje, ampak kožo; poljski silač je naš silak, kakor je pravilno na strani II, 69; Boguha se ni pordečila od sramu, ampak je zardela I, 31; podobno: Tankred pordeči nam. zardi kakor mladenič II, 50; pordečiti rabimo vendar le v prehodnem pomenu; prav tako palestinski emir ni rumenel od jeze, ampak rdel II, 267; pravilno je na strani 381: je potemnel od jeze; noge Slovincem ne omedle, ampak odrevene II, 318; prav tako je bolje nezaslišana kakor neslišana (škoda), I, 96; dan sv. Silverija je 20. junija, ne julija (p. czerwiec), II, 252. Ne vem, od kod ima prevajalec stavek: »Ženske so vedno stale ob boku mož v boju samem.« Če bi bil dobesedno prevedel, bi bilo: »Ženske so se vedno borile z možmi, ali kvečjemu ob strani mož (zawdy walczyły przy mężach)«, str. II, 270. Nejasno je: jih ... kot rezance ohromijo = skopijo, I, 240. Za: pridi k pameti, bi bilo bolje: spametuj se (II, 338).

To so kajpada malenkosti spričo velikanskega dela, ki ga je sicer moral opraviti prevajalec. Kdor je že kdaj sam prevajal, bo tudi razumel, da takih stvari večinoma ne zakrivi toliko nepoznanje kolikor naglica, h kateri se človek sili sam, ali pa ga k nji priganjajo — drugi. France Vodnik.

Aleš Ušeničnik, Izbrani spisi, VII.—IX. zvezek. Filozofija I—III. Ljubljana 1941. Založila Ljudska knjigarna. Str. 316 + 292 + 304.

Prvotni načrt za izdajo Ušeničnikovih Izbranih spisov, ki jim je urednik avtor sam, je bil preračunan na šest zvezkov. Teh šest zvezkov je zbralo v glavnem le avtorjeve krajše razprave, raztresene v obširnih letnikih Kato-

liškega obzornika, Časa in drugod. Tako je predstavila ta serija Izbranih spisov ogromno publicistično delo našega najplodovitejšega pisatelja filozofskih, apologetskih in kulturnovzgojnih razprav. Kako je založnica z njo zadostila ne le svoji dolžnosti, da se oddolži največjemu slovenskemu katoliškemu ideologu, temveč zlasti potrebam časa, ko je z izdajo teh razprav posredovala tudi mlajšemu rodu za vse čase veljavne smernice verskega, kulturnega, političnega in socialnega življenja, smo že sproti poudarili.

Še preden je bila ta serija zaključena, je založnica javila izdajo nadaljnjih šestih zvezkov, ki naj v novi priredbi prineso pisateljeva najpomembnejša dela, predvsem njegovo Filozofijo, Knjigo o življenju in Sociologijo. Povečani načrt je mogel biti sprejet v naši kulturni javnosti le z nedeljenim priznanjem; kajti dobili bomo z njim celotnega Ušeničnika in v Izbranih spisih ne bo manjkalo vprav plodu avtorjevega življenjskega dela na področju filozofije in sociologije. Sicer pa je prvi zvezek Uvoda v filozofijo že sam klical po ponatisu, ker je že pred leti v knjigotrštvu popolnoma pošel. Škoda je le, da ni bil že prvotni načrt tako široko zasnovan in niso ta dela izšla na čelu celotne zbirke, kamor bi spadala.

Prvi nadaljnji trije zvezki Izbranih spisov (VII.—IX. zvezek) obsegajo Ušeničnikovo največje in najpomembnejše delo, njegovo Filozofijo, to je njegov Uvod v filozofijo, ki je bil izšel v dveh zvezkih kot prva znanstvena publikacija Bogoslovne akademije v Ljubljani nekako pred dvajsetimi leti, v novi priredbi. Neupravičeno skromni naslov Uvoda je sedaj zamenjal upravičeni naslov Filozofija, zakaj če naj bo filozofija — kakor jo pisatelj sam definira — »veda o prvih počelih in zadnjih vzrokih« (VII, 11), po pravici nosi vprav to delo to ime.

Res pa Ušeničnik s svojo Filozofijo ne stopa pred nas kot nov filozof, s povsem novim filozofskim sistemom, marveč gradi svojo filozofijo iz nepremakljivo trdnih temeljev Aristotela in sv. Tomaža Akvinskega in je njegovo delo v tem, da tudi nam posreduje njuno veličastno in mogočno zgradbo, zlasti pa v tem, da z gledišča teh temeljev ocenjuje in presoja raznotere, a do temeljev nasprotujoče si filozofske sisteme moderne dobe. Tako je njegova pomembnost ta, da po mnogih blodnjah — sicer tudi po resnici hrepenečih, a mimo resnice v praznino tipajočih — modernih mislecev utira znova pot k resnici.

»A modernim niti pojmi resnica, izvestnost, spoznanje niso več skupni. Modernim je spoznanje samo postalo problem« (VII, 15). Tako toži pisatelj v uvodu in zato si zastavlja za svojo prvo nalogo, da odgovori na vprašanje, kaj je s filozofijo, kaj je zlasti s filozofijo o transcendentnem, z metafiziko. »Filozofija mora najprej tako rekoč sama sebe ,uvesti', sama sebe ,overoviti'« (VII, 17). Zato je ves prvi zvezek posvečen spoznavnemu problemu. Osnovna filozofija, kot imenuje pisatelj ta del Filozofije, obravnava spoznavni problem v treh oddelkih. Splošna spoznavna kritika odgovarja na vprašanje, ali moremo biti o čem zares izvestni. Tu zlahka uvidimo, da ne moremo pritegniti niti skepticizmu, ki mu prava izvestnost načelno ni možna, niti dogmatizmu, ki mu je izvestnost nekaj prvotnega, česar ni treba šele dokazovati, temveč da si moremo izbrati le srednjo pot, kriticizem metodičnega dvoma. Spričo zmožnosti refleksije, s katero duh lahko izvršuje kontrolo nad

svojim delovanjem, tako zadenemo na prvo znanstveno izvestnost že ob klasični formulaciji sodbe »Cogito, ergo sum«. To je tista osrednja točka, ki osvetljuje pot do prvih spoznav in vključuje tudi že prva načela. Vendar ostane odprto vprašanje, po čem spoznamo, da smo resnično izvestni. Odgovor na to pa nam daje razvidnost. Drugemu oddelku, posebni kritiki, je namen, da presodi spoznavno vrednost posameznih vrst naših spoznav. Tod se ocenjujejo najprej spoznave notranjega izkustva, a med najbolj problematičnimi je vprašanje vrednosti naših čutnih zaznav, saj se vprav tu razhajata dve nasprotujoči si struji, idealizem in realizem. Prav tako izpričuje problematiko vrednosti splošnih idej že stara pravda o univerzalijah med nominalisti, konceptualisti, skrajnimi realisti ter zmernimi realisti. Tretje temeljno vprašanje posebne kritike je objektivna osnovanost sodb, pri čemer je zopet njena naloga, da premaga zlasti stališče Kantovega apriorizma. Posveča pa posebna kritika pozornost tudi deduktivnim in induktivnim sklepom ter verovanju.

Jedro noetike, tretjega dela osnovne filozofije, je v vprašanju, kako se vrši naše spoznavanje. Zopet so naziranja zašla v dve nasprotujoči si skrajnosti, v senzualizem in v aprioristični racionalizem, dočim ubira zmerni intelektualizem srednjo pot, poudarjajoč čutni izvor idej in spoznavalno zmožnost, ki te ideje s svojo abstraktivno silo razbira iz čutnih podatkov. Tako ostane filozofu še zadnja naloga osnovne filozofije, da prikaže, kako je mogoče spoznati svet, dušo in Boga, in s tem utemelji možnost metafizike.

Drugi in tretji zvezek Filozofije sta njen metafizični del in obsegata metafiziko o svetu (kozmozologijo), metafiziko o duši (psihologijo) in metafiziko o Bogu (naravno teologijo). Temelj vse metafizike je Aristotelov nauk o deju in možnosti. Pod tem vidikom zajema kozmozologija bistvo teles in razpravlja nato o razsežnosti, trpnosti in dejavnosti teles ter o prostoru in času. Na istih osnovah se gradi metafizika živih bitij, izhajajoč zopet iz temeljev Aristotelovega vitalizma. Končni izsledek so ji tri stopnje življenja. Mimo vprašanj, ali je svet slučajen skupek raznih teles ali marveč urejena enota, ali je končen ali neskončen, časoven ali večni, je glede na svet po aktualnosti v ospredju vprašanje, ali je svet stalen ali v razvoju, saj se tu križata najprej konstančna in descendenčna teorija in — v okviru zadnje — razne oblike: darvinizem, lamarkizem in teleološka descendenčna teorija.

Psihologija obravnava v svojem prvem delu duševne pojave in je mimo klasifikacije duševnih pojavov, mimo analize skupinskih duševnih pojavov in mimo prikaza raznih psihičnih posebnosti, njena naloga predvsem ta, da odloči v vprašanju nuje in svobode v naši duševnosti. »Vse drugače pojmuje duševnost, kdor priznava svobodno voljo, drugače, kdor jo zanikuje. A tudi sicer je to vprašanje velikega pomena.« (VIII, 222.)

Psihologiji o duši je pglavitni namen, da zavrne materialistično pojmovanje duševnih pojavov in afirmira dušo kot posebno netvarno podstat in da v vprašanju razmerja duše in telesa utrdi teorijo substancialnega edinstva duše in telesa, potem ko prikaže nevzdržnost psihofizičnega paralelizma, teorijo medsebojne vzročnosti in podobno. Posebno poglavje psihologije govori še o nesmrtnosti duše, konča pa z vprašanjem živalske duše.

»Najvišje, o čemer more razmišljati človeški duh, je Bog. Zakaj Bog, če je, je začetek in konec vsega stvarstva. Zato tudi noben filozof ne more

mimo vprašanja o Bogu« (IX, 81). Metafizika brez metafizike o Bogu bi ostala le nedovršena zgradba, z njo doseže šele svoj vrh in zaključek. Prvi problem, ki si ga metafizika o Bogu postavlja, je v vprašanju, ali so dokazi o božjem bivanju možni in ali so potrebni. Sledi problem dokazne moči posameznih dokazov, nato pa razpravlja o božjem bistvu ter o razmerju Boga do stvari.

Metafizika je s tem dograjena do najvišjega vrha in Filozofija se vrača ob koncu zopet k človeku, motreč še dvoje, s čimer se dviga človek nad čutni svet in kar označuje njegovo razmerje do Boga: religijo in nравnost, razpravljajoč o njih z metafizičnega, psihološkega in zgodovinskega stališča.

»Kaj bi radi doumeli? Sebe in svet. A pokazalo se je, da ne sveta ne sebe ne moremo doumeti brez Boga« (IX, 281). Tako zaključuje pisatelj svojo metafiziko in prikazuje njen smisel: da z njo z znanstvenega stališča zopet vrne temelj veri v Boga, ki ga ji je izkušala izpodkopati znanost brez Boga.

Niti temeljne postavke Filozofije, niti avtor ne potrebuje pritrditve in odobravanja. To je filozofija, ki edina povsem zadovolji resnice žejnega duha, ki je ostala nepremakljiva v svojih temeljih in h kateri se vrača, četudi nevede in nehote, skoraj vsa sodobna filozofija. Avtor pa ji je mislec, ki ji je z neizmernim darom za najgloblja razglabljanja in z neutrudnim delom pregledal brezbrežna morja njene problematike s tolikšno jasnostjo, da z največjo lahkoto uči. Tako je njegova beseda jasna in kar preprosta spričo teže obravnavanih vprašanj. Posebno odlična pa je njegova metoda, s katero izlušči vsakokrat najprej jedro in smisel vprašanja, razčisti pojme, izčisti predvsem izrazoslovje, nato pa tehta ugovor za ugovorom, dokler se mu ne izkristalizira jasen in točen odgovor.

Tako predstavlja njegova Filozofija ne le v sebi zaključenega sistema, temveč tudi najmetodičnejši učbenik, ki bo služil filozofu kot temelj in kot kažipot na nadaljnji študij. Zanj navaja ob posameznih poglavjih tudi mnogo zadevne literature. Ni pa knjiga pisana le za filozofa, saj zadevajo v njej obravnavana poglavja prav tako tudi biologa, fizika, geologa. Njena vsebina naj bi postala last slehernega izobraženca.

Tudi stvarno in imensko kazalo k vsem trem zvezkom, dodano ob koncu tretjega zvezka, bo svojemu namenu dobro služilo. Manj skrbna pa je korektura, vendar si pogoške vsakdo lahko sam popravi. J. Rakovec.

Umetnost

Johann Heinrich Füssli.

K dvestoletnici rojstva (1741—1825).

Genialna osebnost, ki se ima zahvaliti dejstvu, da je skoraj neznana, le usodni razrvanosti svojega notranjega bivanja. Morda tudi usodnemu času svojega rojstva. Človek z genialno razgledanostjo, duhovno viharno razgiban, prva viharna bliskavica kot napovedovalka duhovne tragedije konca 19. stol. Njegova volja po izrazu duhovnosti v umetnostnem oblikovanju zadene na zgodnjo klasicistično obliko kake Angelike Kauffman, Gottfrieda Schadowa, W. Tischbeina, P. Langerja in drugih. Razklana osebnost že po svoji naravi se razvija v času, ki je sam notranje razdvojen, v času izzvenenja baročne

kulture in nejasnih slutenj novega klasicističnega časa, v času preroštva Rousseauja in Winckelmanna. Duhovni patos velikih baročnih kompozicij je ob času njegovega rojstva splahnel, vendar je še živel v širokih ljudskih masah in v dušah posameznikov, katerim je branil do trdnega, stvarnega sveta klasicistov. Doba je torej pečatila knjigo življenja mladega Švicarja poleg občutljivega instrumenta lastnega značaja.

Rojen je bil v Zürichu. V mladosti se je posvetil študiju teologije, kasneje pa se je oprijel umetnosti. Toda nemirni duh mu ni dal, da bi študije dokončal. Ta »sturmdrangovska« postava je čutila v sebi moč in dolžnost, da javno žigosanekega nepoštenega advokata. Zmagal je denar in mladi slikar je moral zapustiti domovino. Odpotoval je v London, ki mu je postal druga domovina in katero je zapustil le med leti 1770—78, ko je odpotoval v Rim na umetnostni študij. Umrl je l. 1825. v Putney Hillu pri Londonu.

Füßlijeva umetnost je verno zrcalo njegovega nemirnega, demonskega duha. V vednih dvomih o svoji okolici, o samem sebi, v trenutkih prešerne vere v življenje, v umetnost, v časih teatralnega čustvovanja, pa tudi pikre, groteskne ironije, je Füßli slikal svoje demonske, grozotne prizore, pošastne prikazni, ki se zde kakor prividi bolnega človeka; junaško razgibane podobe iz Nibelungov, antične zgodovine in mitologije, kompozicije iz Danteja, risbe borečih se ljudi v čudnih kubističnih skladnostih in mrzlo lepoto angleških žena, stopnjevano često do karikature. Ves ta pisani svet je zaposljeval Füßlijevega duha, vendar mu njegovega življenja zdaleč ni izpolnil. Je pesnik in sodobnik, hvali Herderju njegove ode, da so boljše od Klopstockovih, bavi se s kritiko umetnosti, piše eseje o velikih mojstrih, predava o umetnosti. V Angliji je pobornik Winckelmannovih idej, kasneje postane član Kr. Akademije. Snov za svojo umetnost jemlje iz Hesioda, Sokrata, Shakespearja, Danteja, sv. pisma, nordijskega mitološkega kroga itd. Najljubši pa mu je Shakespeare, kar že samo po sebi v tem času razločno govori o prodornem, genialnem gledanju umetnikovem na ustvaritve duha. V nasprotju s hladnim, suhim okusom klasicistov odkrije Füßli v Rimu Michelangela. Ure dolgo leži na tleh sikstinske kapele in strmi v njegove stvaritve. »Sol umetnosti« ga imenuje in »poln spoštovanja«, »trepetajoč« stoji pred njegovo veličino. V tej dobi, ki ljubi blede barvo »klasične« tradicije, mrzli marmor Canove, občuduje Füßli Rembrandta. Imenuje ga »genija prvega reda« in ga primerja s Shakespearjem, ko opisuje njegovo izredno sposobnost podrejevanja navideznih napak celotni zamisli. Razumljivo je, da ni njegova umetnost ob tem občudovanju velikih vzornikov brez vpliva. Patos, razgibanost je našel pri Michelangelu, formalna obdelava je deloma antična, mračna, viharna luč pa severnjaška, rembrandtavska. Vendar proseva vseskozi v njegovem delu močna, čeprav bolna duša. V svetu herojev in čudnih prikazni si išče skladnosti s svetom to razklano srce. Môra, pošastna žival se je usedla speči ženi na prsi. Izza zaves je nenadoma pogledala glava demonskega konja z bleščečimi se očmi. Vse prizorišče pa je zgrajeno do zadnje potankosti. — Kje je torej resnica? V temnem spačku prikazni ali klasicistovski resničnosti interjera? Vprašanje resnice, ki ga je pognalo od doma — je osrednje vprašanje njegove umetnosti, vprašanje, na katero ne ve odgovora. V sredi bučnega veselja stoji Titanija, morda prav nad prepadom orgije: z velikimi očmi — ki so oči Füßlijeve z

njegove lastne podobe — strmi v gledalca. Na dnu jim leži strahotno vprašanje: Resnica? Kakor čudni, pošastni labodi polzijo preko parobka žene iz Hastingsa. Resnična bitja ali fantomi? Ta dvom med resnico in videzom, ki je osnovna nota Fūßlijeve narave ter povod njegove razrvanosti, je tudi vzrok, da je Fūßli malo ustvarjal ter da je svoj genij zaposloval za stotere druge stvari, ki so ga zadrževale daleč od umetnosti. Kljub temu pa so tista maloštevilna dogotovljena dela, ki so nam ohranjena, dokazi genialne ustvarjalne sile, sile velikega umetnika, kakršnih malo rodijo stoletja.

Dr. S. Mikuž.

Anton Podbevšek, Jakopič. Z 32 večbarvnimi in 77 enobarvnimi reprodukcijami izbranih mojstrovih del. Ljubljana, založba »Sejalec«, 1941. Bibliofilska izdaja. Str. 130.

Ne vem, če me je doslej še katera slovenska umetnostna knjiga tako zanimala — in sem pričakoval njen izid s tolikšno nestrpnostjo — kakor Podbevškova monografija o R. Jakopiču. Reklamni obeti, ki so se javljali že več let, obsežnost podjetja samega, osebnost umetnikova, pa tudi lastne predstave o posebnostih in značaju takega dela so me nagnile k temu, da sem vzel v roke Podbevškovo knjigo z resničnim veseljem. Toda, kakor je bilo poprej moje pričakovanje veliko preko navadne mere, tako je zdrknila skodelica mojega razočaranja sedaj globoko v nasprotni prepad. Eno je gotovo: Podbevšek nam s to knjigo ni dal nikakršne monografije o Rihardu Jakopiču.

Preden preidem k podrobni razčlenitvi dela, hočem ugotoviti:

1. Umetnostna osebnost Riharda Jakopiča stoji nedotaknjena, izven kritičnih ugotovitev in opomb ob pričujoči knjigi.

2. Reprodukcijsko gradivo je vzorno, dobro izbrano in tvori kvalitetno (edino) težino dela.

Pisati umetnostno monografijo se pravi, zgraditi ob eksaktnem poznavanju umetnikovega dela in življenja, ob upoštevanju časovne podobe, duhovni lik tistega umetnika, lik, ki se kolikor mogoče sklada z resničnostjo in ki obenem omogoča drugemu globlji in bogatejši odnos do njegovega umetnostnega ustvarjanja ali ustvarjalčeve življenjske usode. Monografija je potemtakem delo znanstvenika, toda prav tako tudi delo pisatelja z reproduktivno literarno intuicijo. Ko je opravil znanstvenik, v tem primeru umetnostni zgodovinar, s pomočjo eksaktne metode svoj delež pri delu, to je n. pr. znanstveno neoporečen katalog umetnikovih del, biografske podatke, razvojno podobo umetnikovega dela itd., pristopa literat-umetnik, ki suhemu ogrodju vdahne življenje, ki z intuitivnim pogledom odkrije skrivnosti, katere so se odmaknile eksaktnemu postopku. Pripominjam pa, da se delo ne vrši po nobeni shemi, marveč organsko in harmonično, seveda kolikor je ob vsaki priliki navzoča potencia pisatelja. To šele je umetnostna monografija, kakršno bi želeli tudi o R. Jakopiču. Obstajajo pa tudi drugačne knjige o umetnikih. N. pr. albumi oz. zbirke njihovih najbolj izrazitih del, katerim je napisal kot uvod avtoritativen članek kak njihov priznan raziskovalec, ali pa je k izboru del prislonej bolj ali manj duhovito napisan življenjepis. Podbevšek se je po

vsem tem odločil za monografijo, kakor sem jo označil zgoraj, njeno zgradbo pa je žal on le temno zaslutil. Jasnosti, kaj naj počne z gradivom in kaj z umetnikovo osebnostjo, očitvidno ni imel in tako je nastalo delo, ki ni ne prava umetnostna monografija, ne album, najmanj »Jakopič«, delo, kjer sta opravila levji delež umetnik sam (»saj sva delala z Jakopičem več let na njej: jaz na besedilu, on na slikah...« — iz »Dodatka« k I. knjigi) in pa — tiskarna. Tisto, kar naj je duhovni proizvod Podbevška, pa je takega značaja, da si ga bomo podrobneje ogledali.

Podbevšek razdeli »Jakopiča« mimo slik v glavnem na štiri dele: »Nekaj opomb«, »Osebnost«, »Pojasnila« in »Seznam slik«.

1. Nekaj opomb. Kaj vse naj bralca v knjigi o našem velikem umetniku zanima v »opombah«! Sedaj, da dobi »slovenski narod pomembno knjigo, ki naj ne bi ostala brez vpliva na naše duševno življenje« (XIII). Mimo te silne samozavesti tarna P. o stroških, ki so postajali »hud udarec zame«, »ker se« mu »ni nič več obetalo plačilo« za njegov trud, potem ko je moral opustiti misel na »postranski zaslužek«. Dalje je šel P. »preko vseh dokazov zdravega človeškega razuma«, menda do teksta, ki pa ga je stal »precej duševnega napora« (XIV). Eno najbolj važnih dejstev pri vsaki dobri monografiji, silno ogrodje, ki veže in daje karakterno podobo delu — izbiro slik za reproduciranje — pa je P. **prepustil** Jakopiču! (XIV.) P. postaja intimnejši! »Zanesljiv vpogled« v Jakopičevo ustvarjanje naj bi dalo P. katalogiziranje njegovih slik (XV). Pri tem dela z vso vnemo, »posebno ko sem opazil, da mi trgovci z njegovimi slikami nasprotujejo, boječ se odkritja svojih velikih dobičkov« (podčrtal jaz!). Seveda je P. pri tem postal »morebiti najboljši poznavalec našega umetnostnega trga« (XV). — Toda, g. Podbevšek, povejte mi, kaj naj nas vse to briga! Ali mi bodo Jakopičeve Krizanteme ali Deklica s krono ali Breze itd., itd., bližje in razumljivejše, če namigavate na transakcije trgovcev z umetninami in starino! Če šušljate ob ogelnem kamnu cerkve sv. Petra zato, da bo človek pozabil na celoto Michelangelovega genija in drugih. Kaj naj ima to opraviti z duhovno podobo genialnega Slovenca?!

Skoraj bi se posrečilo, da bi P. tudi naši eksaktni umetnostno zgodovinski vedi precej koristil. In sicer s katalogom Jakopičevih del. Toda tudi to delo je ostal torso. Z opravičljivim vzrokom? Ne! P. je obdelal 1000 slik od okrog 1200. »Ostalem sem se moral odreči, da ne zavlečem izida knjige.« To zapiše P., ki se sicer ob vsaki priliki spotakne ob osovražene umetnostne zgodovinarje, P., ki je začel pisati »Jakopiča« **že leta 1936!**

2. Osebnost. Poglavlje, ki je v vsaki umetnostni monografiji osrednje važnosti. Poglavlje, kjer avtor na način, kakor sem ga zgoraj opisal, intuitivno — morda celo kongenialno — prisluhne utripanju umetnikovega srca, da pokaže s tiskano besedo skrivnosti, ki se neveščemu očesu skrivajo za platnom, kamnom, slučajnostmi življenja itd.! P. obdela Jakopičevo osebnost, reci in piši, na 18 straneh (31—49) in, če izločimo še življenjepisne podatke — ki bi v taki obliki nedvomno spadali na drugo mesto — ostane Jakopičeve osebnosti suma sumarum 12 strani! Vsebinsko je to pisanje pestro kakor harlekin, oblikovno pa tako zgrajeno kakor sanjski gradovi. P. se zdi potrebno, da kot prvo senzacijo postavi trditev, da smo bili »Slovenci do nedavnega brez

lastne upodabljajoče umetnosti« (XXXI). Pri tem se skrije za Jakopičeva široka ramena. P. Jakopiča ne razume niti ne razume sicer važnega problema. Nimam prostora o tem obširneje razpravljati, vendar v glavnem zapišem tole: Jakopič po vsem videzu razume s tem vprašanjem: z nastopom impresionistov se je prvokrat v naši umetnostni zgodovini odločila skupina umetnikov, da **zavestno** ustvari slovensko narodno umetnost in je torej rezultat (umetnost) slovenski. Umetniki pred to skupino niso šli k delu s tem namenom in prepričanjem ter niso bili sposobni upodabljati **zavestno** narodno, marveč kakor koli, recimo provincialno. V njihovem delu namreč ni najti nekega določenega duha, recimo bistva slovenskega. Do neke mere ima J. prav — da namreč obstoji neka razlika med zavestno narodnim in obratno (toda pripominjam, da je vprašanje zavestnega v umetnosti danes še povsem neraziskano!), vendar postane stvar z metodološkega stališča nevzdržna, ko se vprašamo, kako naj označimo umetnost na ozemlju, kjer so naseljeni Slovenci, ki je deloma plod evidentno slovenskih umetnikov, deloma anonimna. V tem primeru — in to je primer tudi pri drugih evropskih narodih, primer narodnostno in znanstveno utemeljen — moramo to umetnost smatrati za slovensko, pa čeprav do 14. stoletja nazaj — in čeprav ostane Podbevšek — brez namišljene senzacije.

Tako se kopičijo ob Jakopičevi osebnosti trumoma najbolj abotne trditve, entuziastični vzdih, namigavanja itd. »Danes zatrdno vemo, da so bili namreč umetniki pred Jakopičem — izvzemši Ažbeta — skoraj brez pomena za slovensko umetnost in za **u m e t n o s t** (podčrtal jaz!) vobče« (XXXI) — trditve, vredna P. imena. Kakor je nesmisel integralni del P. razlage naše umetnosti, tako, če ne še hujše, je stanje, ko zaplove P. v tuje vode. Piše o nemški umetnosti v 16. stoletju, o italijanizmu v tem času, toda vse tako pavšalno, kakor da bi pozabil, da je knjiga prevedena tudi v nemški jezik in da tujci niso zadovoljni s tako sumaričnimi in neznanstvenimi trditvami. Nekako od 37. strani dalje prične P. filozofirati. Jakopičevo rehabilitacijo med slovenskim narodom opiše materialistično takole: »Šele po l. 1929, ko je pričela rasti potreba po dekorativni ureditvi stanovanj in so se razni špekulanti polastili njegovih slik, je razmerje med njim in med občinstvom postalo čedalje prijaznejše« (38). Prijazni bralec, kajne, kako globoko si ob tem špekulantiazisu proniknil v skrivnosti J. umetnosti! Pojdimo dalje! Gre za razlago J. umetnosti. »Če namreč pogledamo njegove slike s stališča narave, nam izgine umetnik, če pa jih pogledamo s stališča umetnika, nam izgine narava« in pri vsem tem »je pa tako tesno povezan z naravo, da ni več meje med obema« (39) — te in podobne hokus-pokus teorije zaslužijo, da nam jih P. razloži v foliantskem obsegu. Novo »Summo« bi lahko tudi napisal ob dokazovanju Jakopiča kot »najbolj religioznega slikarja našega časa« (40). Kot demonstrativne primere bi lahko predvajal »Neznanko«, portrete itd. Srčika teh poglavij, nekako razodetje, pa so razmišljanja o Jakopiču veselniku in otožniku. Takole približno piše: Če bi naši »razumniki« upoštevali glavna Jakopičeva dela, potem bi »vzlic temu, da doume človek samo to, kar mu je sorodno, mogli dognati, da je Jakopič veselnik, ki razveseljuje in tolaži, ne pa otožnik« (41). Zgoraj imenovani razumniki so umetnostni zgodovinarji. Bogme, tudi pisec teh vrstic postaja veselnik, ko prebira take ne-

smiselnosti! P. napiše stran prej ob »Slepcu«, da je »simbol ubogega (!) človeštva« (40), v »Pojasnilih« pravi, da je J. najrajši slikal zjutraj ali zvečer, »ko je narava, predvsem atmosfera, najbolj dovzetna za pogovore s človekom«, »ko se prebujata«, »ko prične zamirati« (!), ob sl. 10 napiše, da J. »skrivnostno učinkuje«, dalje je J. »fantastičen, ... vizionaren« (30) (»Mistika je moje življenje«); ob Krizantemah pravi: Te cvetlice so »mogoče najpopolnejši izraz Jakopičevega umetniškega hotenja« (71) (Srečanje s smrtjo) — itd., itd. — kajne, same stvari, ki so nam zmožne vzbujati smeh in veselje. Odprimo knjigo in pogledimo Alkoholika! (97.) Ali se vam ne zdi, da se reži v svet prešerno kakor Hille Bobbe, Frana Halska. Ali pa se zatopimo v prelepi tekst Jakopičevega dnevnika (rokopis »Večera«) (16—17). Seveda, spoznali boste »veselniški« feljton v stilu Fr. Milčinskega, ne, Marka Twaina! — In če pri vsem tem pomislim, da je Podbevšek pisal Jakopiča že od l. 1936, postanem še jaz veselnik.

V ostalih poglavjih naveže P. še nekaj veselniških umetnostno zgodovinskih kolobocij. Pravi, da Jakopiču v njegovi umetnosti ni treba nikoli »pretiravati«, da — »ostaja vselej zvest naravi« — in se v tem prijetno razlikuje »od raznih velikih slikarjev v preteklosti« (41). Ali P. ve, kaj je »zvestoba naravi« ali »pretiravanje« v umetnostnem smislu? Nerodno mi je, toda dam mu nasvet, naj si omisli kak preprost umetnostno zgodovinski priročnik. Tam bo tudi našel, da »zračno perspektivo« (če pravilno razumem P. izraz) pozna že renesansa, da Leonardo ni iznašel »linearne perspektive«, marveč da je tudi znana že renesančnim umetnikom (42). Ob tem priročniku bo tudi prišel do spoznanj, spričo katerih bo poleg naslednjih svojih izvajanj zardel do las. In sicer: »da bodo morali nekoč vsi slikarji slikati impresionistično, ker je jasno, da vodi napredek v slikarstvu predvsem skozi impresionizem«!

Misel, ki jo objavljam brez komentarja, tudi preobčutljivim našim umetnikom v premislek: »Ob morebitni ustanovitvi akademije, za katero se še zmeraj potegujemo, ne prihaja v naših dneh v poštev za vzgojitelja nihče izmed Jakopičevih tovarišev« (43).

Stem ko gremo mimo zaključnega napada na naše znanstvenike — se mi zdi, da smo poglavje o Jakopiču, ne, o Podbevškovi osebnosti dovolj osvetlili.

3. P o j a s n i l a. Poglavje je deloma tudi za znanstveno delo pomembno, ker je Podbevšek črpal snov zanje pri Jakopiču samem. Videti je, da je nekatere detajle skrbno obdelal, v glavnem pa je treba pripomniti, da so opisi precej površni, izvršeni v naglici, oblikovno okorni in nedomišljeni. Navajam drobec, ki naj pokaže vso slogovno rustikalnost P. jezika: »Vzlic temu je že krepko zasadila (namreč delavka) vile v gnoj, zmetavajoč ga na kraj, kjer je gor skočila...« (31). Ali pa opis portreta št. 99! Oseba »plemenite in preudarne narave, ki je šla v življenju skozi nevihte in viharje in si je vendarle znala ohraniti dobro voljo« (63) — ali ne spominja stavek na grafološke in astrološke prerokbe jasnovidca iz družinske revije?

Pričujoče delo je torej verno zrcalo naših današnjih umetnostnih in kulturnih razmer. Kakor hitro počiva čut za kulturno odgovornost in spi objektivnost, potisnjena nekam v ozadje, tedaj prično izhajati Podbevški. In teh je pri nas vedno več in zdi se, da se temni obzorje pred novimi trumami.

Dr. S. Mikuš.

Zapiski

Padova na čelu slavističnih študij v Italiji.

Padova, ki se je po svetovni vojni prva pozanimala za slovanski svet in stopila z njim v ožje stike (Institut slov. filologije — 1921), dejansko še danes zavzema vodilno mesto med italijanskimi slavističnimi krogi. Odkar je v Domu in svetu (l. 52, str. 125) izšlo Pismo iz Padove, moramo z veseljem beležiti precejšnje razširitev in poglobitev dela.

Prvi in najvažnejši dogodek v akademskem letu 1940/41. je vsekar ustanovitev nove stolice za srbskohrvatski jezik in literaturo; prosvetno ministrstvo jo je zaradi izrednih zaslug brez konkurza podelilo prof. Arturju Croniji, ki je v svoji proluziji o početkih in nalogah srbskohrvatske filologije v Italiji (prim. »Jutro«, 18. I.) poudaril nujnost novega pregleda jezikovnih, literarnih in kulturnih stikov med Italijo in sosedi onstran Jadrana. V izbranih besedah je nekako začrtal smernice bodočemu de-

lu. Med drugim je važna izjava, da smemo pričakovati še marsikaj zanimivega iz raznih italij. knjižnic. katerih slov. oddelke bo treba temeljiteje preiskati.

Sledi druga slavistična manifestacija. Za okrepitev kulturnih vezi med Italijo in Bolgarsko je na rektorjevo vabilo prišel v Padovo profesor zgodovine Ivan Dujčev iz Sofije. Od 7. do 10. II. je imel na filozofski fakulteti tri predavanja:

1. Italijansko-bolgarsko razmerje v srednjem veku — tu je pretresal it. spomenike, ki se nanašajo na bolgarsko zgodovino, in izrazil svoje prepričanje, da je Boris prejel krono od rimskega papeža.

2. Zveze med Bolgarsko in ital. pomorskimi republikami: njih vpliv je segel tudi v Dobrudžo in nekaj sledov lahko najdemo celo v jeziku.

3. V tretjem (morda najzanimivejšem) predavanju je prof. Dujčev s strokovno izvedenostjo predložil delo misijonarjev, ki so v 17. stoletju

širili katolicizem ne samo okrog Čiprovcu, ampak tudi iz Sofije, in ki so zaslužni za vzbujanje bolgarske narodne zavesti.

Predavatelj, ki je želel v italijan. tisku mnogo priznanja, je poleg tega navezal stike z bolgarskim akademskim društvom »Penčo P. Slavejkov«, ki šteje komaj leto dni obstanka, a vendar obeta že dobre sadove. (Ustanovili so ga bolg. akademiki iz Padove 24. V. 1940 ob jezeru Como, v vili Brunate, kjer je 1912. leta izdihnil bolgarski lirik Penčo Slavejkov. Častni član društva je tudi France Bevk, ki je bil ob otvoritveni slovesnosti navzoč.)

Uradni podatki sami povedo, da slavistika v Padovi živahno napreduje. V oktobru leta 1939/40. je delalo izpite 150 dijakov iz slov. filologije, 12 iz slov. paleografije, trije iz slovenščine, trije iz ruščine, eden iz bolgarščine. To je 30 izpitov več kot v prejšnjem letu. Letos so se vršili tile tečaji: 1. uvod v študij srbskohrvatske slovnice, 2. srbskohrvatska narodna pesem, 3. slovanska paleografija — Assemanijev evangelistar, 4. ruski lektorat (lektorica N. Mingajlo).

Tudi disertacije (»tesi«) pričajo o dobršem razmahu v primeri z letom 1938/39, ko jih je bilo 14. Ne samo da je število naraslo, ampak zastopana je tudi češka literatura, kar pomeni razširitev razgledov. Za podelitev diplome je lani poleti zaradi vstopa v vojno prosvetno ministrstvo izjemoma dovolilo samo ustno debato. Naj navedem najprej naslove teh in imena absolventov.

1. Bitežnik Boris iz Solkana pri Gorici: »Romantika in realizem pri Tavčarju«.

2. Raunich Štefanija iz Lupoglava v Istri: »Italijanski viri za Kačičev, Razgovor ugodni«.

3. Zorzanelli Giulio iz Benetk: »Slavistično znanje Alberta Fortisa, ki je odkril srbskohrvatsko narodno pesem«. (Izveček bo objavljen o priliki Fortisove stoletnice.)

4. Sala Elena iz Trsta: »Poetična proza Frana Mažuranića«.

5. Gelcic Anita z Reke: »Smail-Aga Čengijić v zgodovini, legendi in umetni pesmi«.

6. Schiraldi Luigina iz Padove: »Italijanski motivi pri Miloti Zdiradu Polláku«.

7. Zorzati Elena iz Padove: »Pensniški jezik Petra Bezruča«.

8. Lavinia Borriero iz Vicenze: »Italijanski motivi pri Svatopluku Macharju«.

9. Cernettigh Giuliana iz Čeda: »Utopistična drama Karla Čapka«.

Redne, prave disertacije pa so sledeče:

1. Cankarjevo delo — Zupančič Mirko iz Vrtojbe pri Gorici proti sinkretično-sinoptični kritiki trdi, da za razumevanje razvojne črte Cankarjeve umetnosti treba postopati s kronološkimi kriteriji, navzlic Cankarjevemu »dvojniovstvu« in neredkim ponavljanjem.

2. Odsevi protireformacije v slovenskem slovstvu — Avian Giacinto iz Ogleja tu prav za prav ostaja le na Goriškem, posebej še pri o. Janezu od Svetega križa in njegovih ital. motivih; na kratko prikaže tudi njegov jezikovni obraz.

3. Sedanji položaj narodne pesmi na Pivki — Škerlj France s Knežaka s Štrekljevo zbirko in z lastnim gradivom sledi umiranju narodnega pesništva, ki se mu zdi nekoliko tvorno samo še v ljubavni liriki.

4. Čakavski govor v Rukavcu — Mohorovičić Franjo iz Rukavca v Liburniji temeljito obdeluje glasovne, morfološke in mimogrede tudi sintaktične posebnosti domačega govora. V priloženem slovarskem gradivu preučuje tujke in izposojenke, zlasti iz italijanščine. Na koncu je nekaj tekstov v tem govoru.

5. »Medved Brundo« Vladimira Nazora — Zambon Marcella (Padova) se bolj kot z delom samim bavi z viri, med katere sprejema tudi Chantéclaireja (Rostand).

6. Kritiki in prevajalci Petra Petrovića Njegoša — Vitturi Pompeo (Pola) ostro analizira vse, kar je v Italiji kdo pisal o Vladiki: od Tommaseovega prvega poskusa do najnovejšega Urbanijevega prevoda.

7. Žena v srbskohrvatski narodni pesmi — Calduzzi Anna (Legnago) loči dva ženska tipa: vzhodni tip kot izraz patriarhalne konservativnosti in zapadni tip kot izraz uglajenega socialnega evolucionizma.

8. Češki srednjeveški »Spor duše s tělem« — Sontagiuliana Angelo (Vicenza) išče virov v nekaterih srednjeveških sporih.

9. Máchova »Marynka« in »Máj« — Salvato Maria (Merano), sledeč neki opazki kritika Šalde, odstira realistične prvine Máchove romantike in beleži v njej nekaj sorodnosti z Leopardijevo pesmijo.

10. Izvirna pesem Karla Erbena — Parisi Giovanni (Rovereto) govori o Erbenovi romantični podlagi, o okrepitvi narodne zavesti in o uspeli uporabi čeških legendarnih motivov.

11. Jaroslav Vrchlický, prevajalec Carduccija, Leopardija in Tassa — Sartori Giovanni (Vicenza) občuduje prevajalno spretnost in genialnost tega orjaškega tvorca, vendar pripominja, da ni ostal vselej na višini izvirnikov in da mu tu pa tam ni uspelo podati njih duha; kriva je bila J. Vrchlickega mrzlična naglica, včasih pa tudi nerazumevanje.

12. Italijanski motivi v Majkovljem delu — Caenazzo Antonio (Portogruaro) pripisuje odločujočo vlogo ne samo zgodovinsko-klasticističnim, ampak tudi slikarskim prvinam v italijanskih iztisih ruskega klasika Majkova.

13. Dostojevskij in George Sand — Guarnieri Anna (Belluno) dokazuje, da ne moremo govoriti o vplivih druge na prvega, čeprav je bil ženski socializem razširjen po Ruskem in čeprav je Dostojevskij poznal dela G. Sandove.

Zdaj se za padovansko univerzo odpirajo nova obzorja. Italijansko »duševno izžarevanje« na Balkan je našlo Padovo na onem mestu, ki ji gre od srednjega veka sem. V načrtu je veliko središče balkanskih študij, kjer bodo zastopani vsi balkanski jeziki in literature in bodo verjetno otvorjene posebne stolice, kot n. pr. balkanska filologija, zgodovina balkanskih narodov in zgodovina bi-

zantinske umetnosti. Uresničenje tega načrta bo razmeroma lahko, ker je v Padovi poleg A. Cronie več moči, ki že delajo v tem pravcu: R. Ortiz, specialist za romunski jezik in literaturo, in lektorica gđc. Mititelu; C. Tagliavini, ki pozna vse balkanske jezike; G. Fiocco, ki zasleduje odseve it. umetnosti na Balkanu. Razširila se bo tudi slavistika, saj mislijo podeliti priznanim osebnostim pouk slovenskega jezika in literature ter bolgarskega jezika in literature, ki naj bi se kmalu postavila ob stran srbskohrvatskemu jeziku in literaturi (Cronia). Glasilo in dokaz te nove delavnosti pa naj bi bil časopis »Studi balcanici«, v katerem bo prostora ne samo za prispevke učiteljev, temveč tudi za pridobitve učencev. M.-o.

Vseučilišča v Italiji.

V šolskem letu 1939/40. je bilo v Italiji 28 državnih in 7 zasebnih vseučilišč. V naslednjem navajamo seznam italijanskih državnih vseučilišč z vsemi fakultetami, ki jih imajo:

Bari. Fakultete: pravo, gospodarstvo in trgovina, medicina in kirurgija, farmacija in agrarne vede; skupno šteje 3366 dijakov in dijakinj, od tega 103 ženske in 19 inozemcev. — Bologna. Fakultete: pravo, gospodarstvo in trgovina, literatura in filozofija, medicina in kirurgija, matematične, fizične in prirodne znanosti, industrijska kemija, farmacija, inženirstvo, kmetijstvo, veterinarska medicina; število dijakov 8055, od tega 1160 žensk in 167 inozemcev. — Cagliari. Fakultete: pravo, literatura in filozofija, pedagogija, medicina in kirurgija, matematične, fizične in prirodne znanosti, farmacija, rudarsko inženirstvo; dijakov 1789, od tega je 687 žensk. — Catania. Fakultete: pravo, gospodarstvo in trgovina, literatura in filozofija, medicina in kirurgija, matematične, fizične in prirodne znanosti, farmacija; dijakov 4588, od tega 667 žensk in 3 inozemci. — Firenze. Fakultete: pravo, politične znanosti, gospodarstvo in trgovina, literatura in filozofija,

višja pedagoška, medicina in kirurgija, matematične, fizične in prirodne znanosti, farmacija, arhitektura, kmetijstvo; dijakov 6295, od tega 1578 žensk in 115 inozemcev. — Genova. Fakultete: pravo, gospodarstvo in trgovina, literatura in filozofija, medicina in kirurgija, matematične, fizične in prirodne znanosti, farmacija, inženirstvo; dijakov 4846, od tega 650 žensk in 27 inozemcev. — Macerata. Fakulteta: pravo; dijakov 174, od tega 1 ženska in 1 inozemec. — Messina. Fakultete: pravo, pedagogija, medicina in kirurgija, matematične, fizične in prirodne znanosti, farmacija, veterinarska medicina; dijakov 4830, od tega 1449 žensk in 4 inozemci. — Milan. Fakultete: pravo, literatura in filozofija, medicina in kirurgija, matematične, fizične in prirodne znanosti, kmetijstvo, veterinarska medicina; dijakov 4384, od tega 1014 žensk in 63 inozemcev. — Milan ima poleg univerze še politehniko, kjer so fakultete za inženirstvo in arhitekturo. Nadalje se na politehniko nahaja tudi dveletni propedevtični tečaj. Djakov je 2173, od tega 39 žensk in 41 inozemcev. — Modena. Fakultete: pravo, medicina in kirurgija, matematične, fizične in prirodne znanosti, farmacija; dijakov 628, od tega 74 žensk in 15 inozemcev. — Napoli. Vseučilišče ima naslednje fakultete: pravo, gospodarstvo in trgovina, literatura in filozofija, medicina in kirurgija, matematične, fizične in prirodne znanosti, farmacija, inženirstvo, arhitektura, kmetijstvo in veterinarska medicina; dijakov je 15.273, od tega 2161 žensk in 35 inozemcev. — Napoli ima poleg vseučilišča še orientalski zavod, ki šteje 7986 dijakov, od tega 2512 žensk in 5 inozemcev. Nadalje ima Napoli še pomorski zavod s 665 dijaki. — Padova. Fakultete: pravo, politične znanosti, literatura in filozofija, medicina in kirurgija, matematične, fizične in prirodne znanosti, farmacija, inženirstvo; dijakov 5119, od tega 1022 žensk in 72 inozemcev. — Palermo. Fakultete: pravo, gospodarstvo in trgovina, literatura in filozofija, medicina in kirurgija, matematične, fizične in prirodne zna-

nosti, farmacija, inženirstvo; dijakov 5773, od tega 869 žensk in 6 inozemcev. Po sklepu vlade z dne 30. sept. je dobil Palermo še veterinarsko fakulteto. — Pavia. Fakultete: pravo, politične znanosti, literatura in filozofija, medicina in kirurgija, matematične, fizične in prirodne znanosti, farmacija, veterinarska medicina; dijakov 1906, od tega 316 žensk in 9 inozemcev. — Perugia. Fakultete: pravo, politične znanosti, medicina in kirurgija, farmacija, kmetijstvo, veterinarska medicina; dijakov 1200, od tega 68 žensk in 22 inozemcev. — Parma. Fakultete: pravo, medicina in kirurgija, matematične, fizične in prirodne znanosti, farmacija, veterinarska medicina; dijakov 1205, od tega 124 žensk in 16 inozemcev. — Pisa. Fakultete: pravo, literatura in filozofija, medicina in kirurgija, matematične, fizične in prirodne znanosti, farmacija, inženirstvo, kmetijstvo, veterinarska medicina; dijakov 2490, od tega 470 žensk in 15 inozemcev. — Rim. Fakultete: pravo, politične znanosti, gospodarstvo in trgovina, statistične, demografske in aktuarske znanosti, literatura in filozofija, pedagogija, medicina in kirurgija, matematične, fizične in prirodne znanosti, farmacija, inženirstvo, arhitektura. Nadalje obstoji na vseučilišču še šola za letalsko inženirstvo in fakulteta za rudarsko inženirstvo. Skupno je imelo rimsko vseučilišče vpisanih 21.219 dijakov, od tega 4268 žensk in 218 inozemcev. — Sassari. Fakultete: pravo, medicina in kirurgija, farmacija, veterinarska medicina; dijakov 416, od tega 44 žensk. — Siena. Fakultete: pravo, medicina in kirurgija, farmacija; dijakov 304, od tega 32 žensk in 5 inozemcev. — Turin. Fakultete: pravo, gospodarstvo in trgovina, literatura in filozofija, pedagogija, medicina in kirurgija, matematične, fizične in prirodne znanosti, farmacija, kmetijstvo, veterinarska medicina; dijakov 6782, od tega 1575 žensk in 76 inozemcev. V Turinu obstoji tudi še politehnika s fakultetama za inženirstvo in arhitekturo, nadalje pa še dvoletni propedevtični tečaj ter šola za letalsko inženirstvo. Djakov 1144, od tega 8 žensk in 44

inozemcev. — Trst. Fakultete: pravo, gospodarstvo in trgovina; dijakov 1332, od tega 43 žensk in 22 inozemcev. — Benetke. Zavod za arhitekturo s 109 dijadi, od tega je 9 žensk, in zavod za gospodarstvo in trgovino s 4087 dijadi, od tega 1434 žensk in 20 inozemcev.

Poleg tega obstajajo še naslednja prosta vseučilišča in zavodi:

Vseučilišče v Camerinu. Fakultete: pravo, matematične, fizične in prirodne znanosti, farmacija, veterinarska medicina; dijakov 209, od tega 41 žensk in 31 inozemcev. — Vseučilišče v Ferrari. Fakultete: pravo, medicina in kirurgija, matematične, fizične in prirodne znanosti, farmacija; dijakov 469, od tega 75 žensk in 2 inozemca. — Trgovsko vseučilišče »L. Bocconi« v Milanu. Djakov 1958, od tega 44 žensk in 21 inozemcev. — Katoliška univerza »Sacro Cuore« v Milanu. Fakultete: pravo, politične znanosti, literatura in filozofija, pedagogija; dijakov 3470, od tega 1567 žensk in 38 inozemcev. — Napoli. Pedagoški zavod »S. O. Bonincasa« s 1058 dijaminjami, od teh sta bili 2 inozemki. — V Rimu obstoji pedagoški zavod »Maria SS. Assunta« s 118 dijaminjami, od teh 4 iz inozemstva. — Končno je vseučilišče v Urbinu s pedagoško fakulteto; dijakov 1638, od tega 726 žensk in 4 inozemci.

Skupno je na vseh državnih vseučiliščih bilo vpisanih v letu 1939/1940. 118.138 dijakov, od tega 22.377 žensk in 1023 inozemcev. Po posameznih fakultetah so bili vpisi naslednji: pravo 20.491 (od tega 428 žensk), politične znanosti 2207 (od tega 150 žensk), gospodarstvo in trgovina 21.053 (od tega 1796 žensk), statistične, demografske in aktuarske znanosti 309 (od tega 12 žensk), literatura in filozofija 14.826 (od tega 7978 žensk), pedagogija 9627 (od tega 4912 žensk), medicina in kirurgija 13.666 (od tega 567 žensk), matematične, fizične in prirodne zna-

nosti 14.073 (od tega 2896 žensk), industrijska kemija 450 (od tega 9 žensk), farmacija 2414 (od tega 958 žensk), inženirstvo 5544 (od tega 18 žensk), arhitektura 1114 (od tega 91 žensk), kmetijstvo 2533 (od tega 47 žensk), veterinarska medicina 1180 (od tega 3 ženske), drugi vseučiliški zavodi 8651 (od tega 2512 žensk).

Na nedržavnih vseučiliščih je bilo vpisanih 8920 dijakov (od tega 3629 žensk in 102 inozemca). Ti so bili razdeljeni po fakultetah takole: pravo 446 (od tega 14 žensk), politične znanosti 751 (od tega 29 žensk), gospodarstvo in trgovina 1958 (od tega 44 žensk), literatura in filozofija 973 (od tega 488 žensk), pedagogija 4173 (od tega 2926 žensk), medicina in kirurgija 115 (od tega 6 žensk), matematične, fizične in prirodne znanosti 289 (od tega 64 žensk), farmacija 153 (od tega 58 žensk) in veterinarska medicina 62.

Nadalje je bilo v šolskem letu 1939/1940. v vsej Italiji: kr. zavodov in kr. šol za umetnost 60 s 6173 vpisanimi dijadi (od tega 956 žensk), 19 kr. akademij lepih umetnosti in kr. umetniških licejev z 283 dijadi (od tega 66 žensk), kr. glasbenih konzervatorijev je 11 s 1755 dijadi (od tega 888 žensk) in 14 istovrednih glasbenih zavodov s 1249 dijadi (od tega 681 žensk).

Iz statistike je nadalje razvidno, da je bilo prvo leto vpisanih na italijanskih državnih vseučiliščih 51.024 dijakov, na zasebnih pa 3483.

Diplomiralo je leta 1939/1940. na državnih vseučiliščih 18.315 oseb (od tega 2867 žensk in 304 inozemci), na zasebnih pa 1269 (od tega 439 žensk in 38 inozemcev), umetniške visoke šole pa je zaključilo z diplomom 1529.

Na državnih vseučiliščih je 3266 profesorskega osebja, od tega 99 žensk, na zasebnih pa 272 (5). Svoobodnih docentov je 4443 na državnih in 39 na zasebnih šolah, pomožnega osebja pa je na državnih vseučiliščih 2099, na zasebnih pa 68.

D. P.

Vabilo na naročbo 54. letnika

Dom in svet je srečno zaključil svoj 53. letnik ter ima najboljšo voljo tudi v bodoče gojiti slovensko kulturno književno ustvarjanje, tako leposlovno kakor znanstveno, ter kritično vrednotiti književni in umetnostni trg pri nas in v svetu, v kolikor nam je dostopen. V leposlovnem ustvarjanju hoče vzdrževati zvezo med starejšimi, mlajšimi in najmlajšimi slovenskimi pisatelji ter tako utrjevati in potrjevati slovensko skupnost med pisateljskimi pokolenji, med tradicijo in rodod današnjega dne, kar naj bo ploden temelj bodočnosti. V povestih in pesmih priznanih pisateljev iz Dom in svetove tradicije in nastopajočega rodu bo kazal obličje današnjega časa, v katerega je postavljen svet, pa tudi razmer, v katere je položen naš dom. Večjo pozornost bomo posvečali pesniškim prevodom predvsem romanskih in slovanskih klasičnih pesnikov ter tako posredovali svetovne pesniške vrednote v naši besedi, kar se je do zadnjega pri nas vse premalo gojilo. Izvirno slovensko ustvarjanje, ki v iskanju Lepote in Resnice išče podobo našega človeka in našega kraja in stoji na večnih vrednotah duhovne človeške osebnosti, kakor je tradicija naše revije, bodi tudi odslej naš temelj.

V znanstvenem delu bomo priobčevali umetnostne eseje in razprave, ki se tičejo slovenske kulturne preteklosti in sedanjosti, kakor tudi slovenskega jezika, v kolikor ne gre v preozko strokovnjaštvo. Umetnosti, predvsem likovni, bomo posvečali več pozornosti kakor doslej ter se bomo ozirali tudi na glasbeno in gledališko kulturo. Vsem vrstam umetnosti bo posvečen naš kritični pregled književnega dogajanja doma in v svetu kakor doslej.

Ne zdi se nam umestno ob tej priliki preveč obljubljeni, kajti vsako človeško dejanje je položeno v čas, ki pa ima svoje neizprosne zakone. Toda kolikor bo v naši moči, bomo storili, da bo revija polnovredna dosedanji tradiciji, glasnica slovenskega iskanja Lepote in Resnice, slovenskega človeka, zasidranega v lastnem domu in iščočega oplajanja v širokem svetu, zavedajočega se dolžnosti vztrajanja še posebno v današnjem času, ko se trese svet. Zato upamo na posebno pomoč naših naročnikov, ki znajo v takem viharju ceniti dom in v njem lepo, mirno slovensko domačnost.

S tem vstopa Dom in svet v svoje 54. leto!

Dom in svet bo izhajal v dosedanjem obsegu in bo stal letno 40 lir, za dijake 35 lir, če vso vsoto plačajo naenkrat.

Uredništvo in uprava